

Economisch Tijdschrift

Juni 2006

© Nationale Bank van België

Alle rechten voorbehouden. Het integraal of gedeeltelijk kopiëren van deze publicatie voor educatieve en niet-commerciële doeleinden is toegestaan mits bronvermelding.

ISSN 1371-1229

Inhoud

ECONOMISCHE PROJECTIES VOOR BELGIË – VOORJAAR 2006	7
EEN NIEUWE NATIONALE CONSUMPTIEPRIJSINDEX EN 10 JAAR HICP	29
KOSTEN, VOOR- EN NADELEN VAN DE VERSCHILLENDE BETAALMIDDELEN	45
ARBEIDSDUUR EN ARBEIDSVORMEN IN BELGIË	53
HET HERVERDELENDE KARAKTER VAN DE BELASTINGEN EN DE SOCIALE BIJDRAGEN	69
KREDIETEN AAN PARTICULIEREN – ANALYSE VAN DE IN DE CENTRALE VOOR KREDIETEN AAN PARTICULIEREN GEREgistREERDE GEGEVENS	89
SUMMARIES OF ARTICLES	95
ABSTRACTS OF THE WORKING PAPERS SERIES	101
CONVENTIONELE TEKENS	105
LIJST VAN AFKORTINGEN	107

Economische projecties voor België – Voorjaar 2006

Inleiding

Ondanks aanhoudend hoge olieprijsen en een algemene stijgende tendens van de rente, zij het vanaf ongewoon lage niveaus, toonde de wereldeconomie zich in 2005 en begin 2006 nog steeds krachtig, terwijl de inflatie relatief gematigd bleef. In het eurogebied, waar de groei lager uitvalt dan in de andere voornaamste economische zones, tekende zich in de tweede helft van 2005 een conjunctuuropleving af. Dit herstel kwam sterker tot uiting in België, zoals blijkt uit de aanzienlijke verbetering van de indicatoren afkomstig van de conjunctuurenquêtes tot april 2006 en uit de reële bbp-groei op kwartaalbasis, die voor de eerste drie maanden van het jaar op 0,8 pct. wordt geraamd. Het uitgangspunt van de economische projecties van het voorjaar 2006, die betrekking hebben op de jaren 2006 en 2007, lijkt dan ook iets gunstiger dan zes maanden eerder was voorzien, bij het opstellen van de projecties van het najaar 2005⁽¹⁾. De recente appreciatie van de euro, alsook de verdere toename van de grondstoffenprijzen en de stijging van de rentetarieven kunnen evenwel een invloed hebben op de groei- en inflatievooruitzichten in België en, ruimer gezien, in het eurogebied.

Deze projecties van de Bank voor de Belgische economie – die werden opgesteld in het kader van een halfjaarlijkse oefening van de centrale banken van het Eurosysteem, waarvan de resultaten voor het eurogebied worden verkregen door de resultaten voor de verschillende nationale economieën samen te voegen⁽²⁾ – berusten op een reeks gemeenschappelijke hypothesen ten aanzien van de internationale omgeving en het verloop van de rente, de wisselkoersen en de grondstoffenprijzen. De projecties zijn tevens afhankelijk van specifieke hypothesen voor de Belgische economie, namelijk voor die variabelen waarvan het verloop grotendeels op discretionaire wijze wordt

bepaald door de economische actoren. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de loonakkoorden die het resultaat zijn van onderhandelingen tussen de sociale partners, evenals voor de budgettaire beslissingen van de overheid.

Met betrekking tot de loonkosten in de particuliere sector leiden de nog fragmentarische en onzekere aanwijzingen die momenteel beschikbaar zijn voor het verwachte verloop in Duitsland, Frankrijk en Nederland tot het aannemen van een relatief gematigde toename in 2007. Volgens de technische hypothese die deze projectieoefening hanteert, zou de stijging van de uurloonkosten gelijke tred houden met het effect van de indexering.

De resultaten van de overheidsfinanciën worden verkregen rekening houdend met de recente gegevens betreffende de fiscale ontvangsten, de endogene invloed van de macro-economische omgeving, een uitgavenverloop dat gebaseerd is op historische ontwikkelingen en de reeds genomen maatregelen. De nieuwe overheidsmaatregelen inzake ontvangsten of uitgaven die in de loop van de volgende maanden zullen worden goedgekeurd, naar aanleiding van de door de federale regering aangekondigde bijkomende begrotingscontrole voor 2006, of in het kader van de begroting 2007, werden in deze projectie niet in aanmerking genomen. In voorkomend geval zouden zij op hun beurt de projecties voor de gehele economie kunnen beïnvloeden.

Het eerste hoofdstuk is gewijd aan de internationale omgeving. Het bevat een samenvatting van de projecties van het Eurosysteem voor het eurogebied en een voorstelling

(1) NBB (2005), « Economische projecties voor België – Najaar 2005 », Economisch Tijdschrift 4-2005.

(2) De projecties voor het eurogebied worden gepubliceerd in het ECB-maandbericht van juni.

van de belangrijkste gemeenschappelijke hypothesen. De drie volgende hoofdstukken geven een uitvoerig overzicht van de recente situatie en de projecties voor de nationale economie. Ze behandelen respectievelijk de activiteit, de werkgelegenheid en de belangrijkste bestedingscomponenten (hoofdstuk 2) – waarvan de verwachte ontwikkelingen, zoals gebruikelijk is in het Eurosysteem, worden voorgesteld zonder rekening te houden met de specifieke effecten verbonden aan de seizoenen en aan de onregelmatigheden in de kalender – het prijs- en loonkostenverloop (hoofdstuk 3) en de resultaten op het vlak van de overheidsfinanciën (hoofdstuk 4). Het laatste hoofdstuk, tot slot, bevat naast een bespreking van de belangrijkste risico's omtrent de projecties tevens een samenvatting van de resultaten van andere instellingen.

De projecties voor België werden opgesteld op basis van de op 19 mei 2006 beschikbare gegevens.

1. Internationale omgeving

1.1 Wereldeconomie

In 2005 bleef de wereldeconomie krachtig doorgroeien niettegenstaande de scherpe toename van de olieprijsen en de tendens naar een minder accommoderend monetair beleid. Tevens bleef de inflatoire druk wereldwijd matig. Het mondiale bbp nam toe met 4,6 pct., zijnde iets matiger dan de zeer sterke groei opgetekend in 2004. Na een vertraging in het begin van het jaar trok de industriële activiteit weer aan, terwijl de dienstensector tempo hield. Ook de wereldhandel kreeg in de tweede helft van het jaar opnieuw meer vaart en nam in 2005 gemiddeld met zowat 7 pct. toe. Conjunctuurindicatoren en beschikbare statistieken wijzen op een voortgezette stevige economische activiteit in de eerste maanden van 2006. In de Verenigde Staten is het bbp volgens voorlopige ramingen in het eerste kwartaal van 2006 opnieuw sterk toegenomen. In Japan zet het economische herstel door. In het eurogebied is het vertrouwen van de ondernemers in de industrie en de diensten begin 2006 duidelijk verder verbeterd en volgens de eerste raming groeide het bbp in het eerste kwartaal vrij stevig.

Als gevolg van de zeer sterke mondiale vraag en de beperkte marges aan ongebruikte capaciteit bij zowel de productie als de raffinage stegen de olieprijsen nochtans scherp en was hun volatiliteit hoog. De prijs voor een vat Brent nam toe van ongeveer 40 dollar in december 2004 tot 63 dollar in maart 2006. Onder meer onder invloed van geopolitieke factoren en de voortdurend stevige vraag steeg deze prijs verder, tot gemiddeld iets meer dan

70 dollar in mei. Verwacht wordt dat deze factoren over de projectieperiode van kracht blijven en dat, gelet op de inertie bij de ingebruikneming van nieuwe capaciteiten, de olieprijs de komende twee jaar dit hoge niveau zal aanhouden.

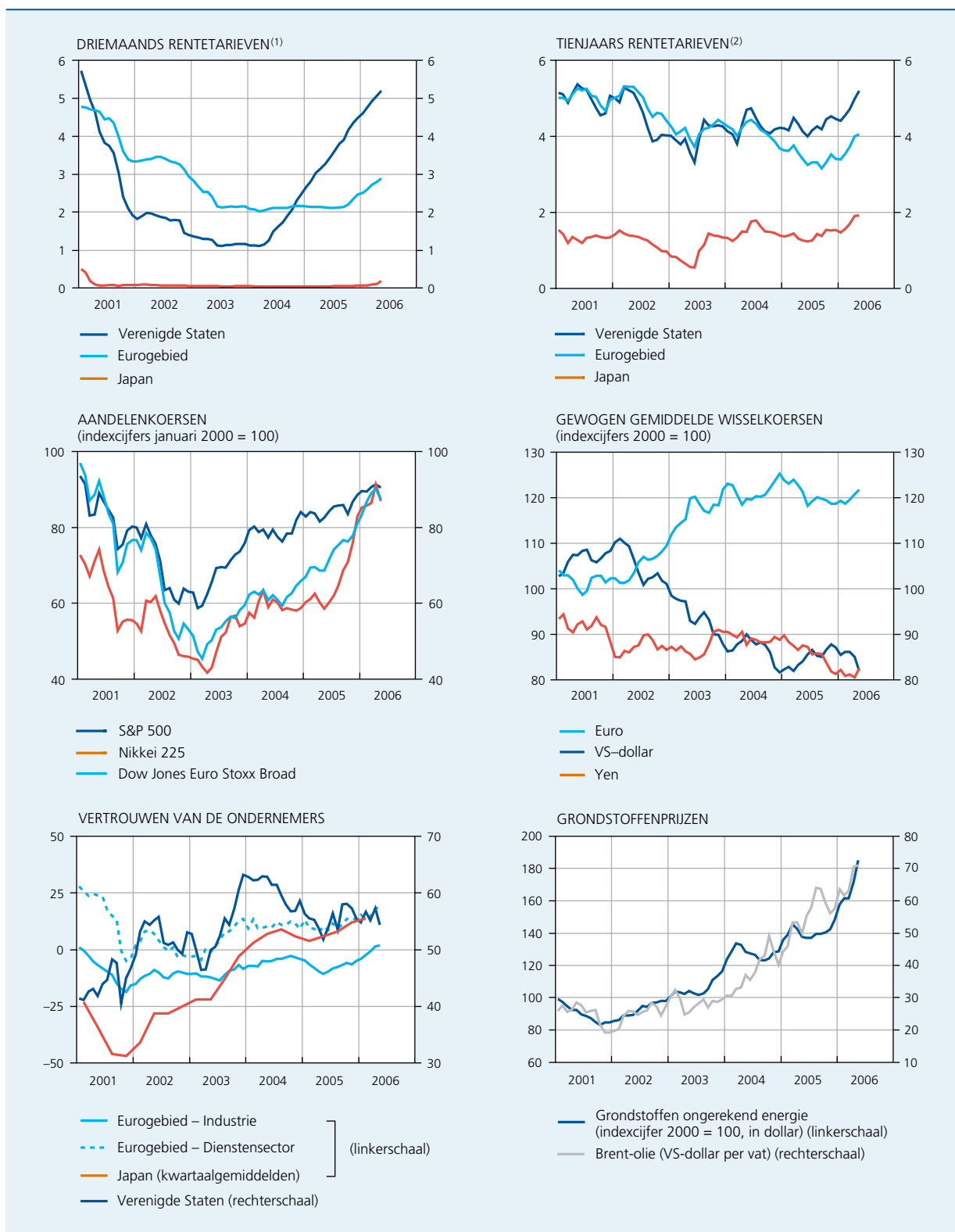
Bovendien verminderde de stimulans die uitging van het monetaire beleid. In de Verenigde Staten werd de geleidelijke verkrapping van het monetaire beleid voortgezet. Sedert juni 2004 verhoogde de Federal Reserve de fed-fundsrente zestien maal opeenvolgend met 25 basispunten. Dit rentetarief bereikte zo op 10 mei 2006, de laatste verhoging bij het afsluiten van dit artikel, een niveau van 5 pct. Tegen de achtergrond van de wegebbende deflatie in Japan veranderde de Bank of Japan op 9 maart 2006 het operationele doel van de monetaire politiek en maakte ze hiermee een einde aan het beleid van kwantitatieve versoepeling, dat van toepassing was sedert maart 2001. Ze effende zo het pad voor een minder expansieve monetaire politiek in de toekomst maar houdt nog vast aan het nulrentebeleid. In het eurogebied verhoogde de Raad van Bestuur van de ECB het richtinggevende rentetarief van het Eurosysteem op 6 december 2005 en 8 maart 2006, telkens met 25 basispunten, tot 2,50 pct.⁽¹⁾

Dit neemt niet weg dat de financieringsvoorwaarden gunstig bleven, wat samen met de sterke ondernemingswinsten de economische activiteit ondersteunde. Niettegenstaande de stijgingen in de tienjaars rentetarieven op de referentieleningen in de voornaamste economieën aan het einde van 2005 en in de eerste maanden van 2006 bleef de lange-termijnrente op een relatief laag niveau. Dit kan onder meer te maken hebben met de toegenomen geloofwaardigheid van het monetaire beleid in de industrielanden, de opbouw van deviezenreserves door Aziatische centrale banken en de beleggingen in de financiële markten van de uitzonderlijke opbrengsten behaald door olie-uitvoerende landen. Tevens liep de rendementsmarge op leningen van opkomende landen en bedrijven verder terug.

De stevige groei en de aanmerkelijke ondernemingswinsten alsook de lage lange-termijnrente ondersteunden voorts de stijging van de aandelenkoersen. Vooral de Japanse Nikkei en de Dow Jones Euro Stoxx hebben een flinke winst geboekt, maar medio mei 2006 vielen de beurskoersen terug. De ontwikkelingen op het gebied van de woningprijzen waren meer uiteenlopend. Zo bleven de woningprijzen in sommige industrielanden sterk stijgen terwijl zich in andere landen, waaronder het Verenigd Koninkrijk, een afkoeling aftekende. Onder meer door het toenemende

(1) Op 8 juni 2006 verhoogde de Raad van Bestuur het richtinggevende rentetarief tot 2,75 pct.

GRAFIEK 1 ONTWIKKELINGEN OP DE FINANCIËLE MARKTEN EN DE GRONDSTOFFENMARKTEN, EN VERLOOP VAN HET VERTROUWEN IN DE VOORNAAMSTE ECONOMIEËN
(maandgemiddelden, tenzij anders vermeld)

Bronnen: BIB, EC, ECB, HWWA, ISM, OESO, NBB.

(1) Rente op driemaands interbancaire deposito's.

(2) Rendement op tienjaars overheidsobligaties (referentieleningen).

TABEL 1

**PROGNOSES VOOR DE VOORNAAMSTE
ECONOMISCHE ZONES BUITEN HET EUROGEBIED**

 (veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar,
tenzij anders vermeld)

	2005	2006	2007
	Realisaties	Prognoses	
Bbp tegen vaste prijzen			
Verenigde Staten	3,5	3,2	2,7
Japan	2,7	2,8	2,4
China	9,9	9,5	9,0
India	8,0	7,3	7,3
Midden-Oosten en Noord-Afrika	5,4	5,2	5,0
Gemenebest van Onafhankelijke Staten ...	6,7	6,5	6,3
Verenigd Koninkrijk	1,8	2,4	2,8
Wereld	4,6	4,6	4,3
<i>p.m. Wereldhandel</i>	7,1	8,5	7,1
Inflatie⁽¹⁾			
Verenigde Staten	3,4	2,9	1,6
Japan	-0,3	0,7	1,0
Werkloosheidsgraad⁽²⁾			
Verenigde Staten	5,1	4,8	5,1
Japan	4,4	4,3	4,3

Bron: EC, lentevooruitzichten mei 2006.

(1) Consumptieprijsindex.

(2) Procenten van de beroepsbevolking.

renteverschil tussen de Verenigde Staten en het eurogebied apprecieerde de dollar in de loop van 2005, ondanks het aanzienlijke tekort op de Amerikaanse lopende rekening. In de eerste maanden van 2006 verloor de dollar echter opnieuw terrein, met name tegenover de euro. Al met al bleven de schommelingen in de gewogen gemiddelde wisselkoersen van de valuta's van de voornaamste industrielanden sedert het begin van 2005 relatief beperkt.

In die context houden de internationale instellingen er, ondanks de aanhoudend hoge olieprijs, gunstige vooruitzichten op na ten aanzien van 2006 en 2007. Volgens de Europese Commissie zou het mondiale bbp krachtig blijven groeien, namelijk met 4,6 pct. in 2006 en 4,3 pct. in 2007, wat aanleiding zou geven tot een verdere verbetering op de arbeidsmarkten. Ook de wereldhandel zou snel blijven toenemen. Als gevolg van de toenemende internationale concurrentie in het kader van de globalisering, de matige loonontwikkelingen en de gestegen geloofwaardigheid van het monetair beleid zou de inflatie ingehouden blijven. De

financieringsvoorwaarden zouden gunstig kunnen blijven en zo de groei verder ondersteunen.

Voorts zou de mondiale groei evenwichtiger gespreid zijn over de verschillende economische zones. In de Verenigde Staten zou de economie opnieuw stevig groeien, zij het in een enigszins matiger tempo dan in 2005. Verwacht wordt dat de activiteit er, na een sterk eerste semester, zou vertragen als gevolg van de hogere rente op korte termijn en een afkoelende woningmarkt. Dit brengt met zich dat de rol van de Verenigde Staten in de mondiale activiteitsontwikkeling in de komende twee jaar wat zou afnemen.

Ondersteund door de structurele ingrepen zou de economische activiteit in Japan eveneens vaart houden zodat de deflatie er verder wordt overwonnen. Er wordt gerekend op een voortdurend robuuste binnenlandse vraag, terwijl de expansie in de opkomende landen van Azië de uitvoer zou stimuleren. Voor China wordt in 2006 en 2007 nog steeds minstens 9 pct. groei verwacht, wat weliswaar iets minder is dan in 2005. De vertraging zou vooral toe te schrijven zijn aan de daling van de netto-uitvoer als gevolg van, onder meer, de matiger activiteitsontwikkeling in de Verenigde Staten. In India zou de groei eveneens ietwat vertragen maar desondanks stevig blijven. Ondersteund door een toenemende binnenlandse vraag en een stevige intraregionale handel zouden de opkomende landen van Azië een belangrijke groeipool blijven voor de mondiale economische activiteit.

Tegen de achtergrond van de voortdurend hoge olieprijsen wordt voor de olie-uitvoerende landen, met name Rusland en de landen van het Midden-Oosten en Noord-Afrika, eveneens een voorspoedige groei verwacht. Na de opkomende landen van Azië zijn de GOS-landen de snelst groeiende regio van de wereld geworden. De Latijns-Amerikaanse economieën zouden de volgende twee jaar gestadig blijven groeien met ongeveer 4 pct.; voor Afrika ten zuiden van de Sahara wordt meer dan 5 pct. groei per jaar verwacht.

Voor de nieuwe lidstaten van de Europese Unie wordt een activiteitstoename van gemiddeld 4,5 à 5 pct. in het vooruitzicht gesteld. Buitenlandse directe investeringen ondersteunen er de vaste kapitaalvorming en vergemakkelijken de financiering van de tekorten op de lopende rekening van de betalingsbalans. In het Verenigd Koninkrijk zou de groei in 2006 en 2007 opnieuw aantrekken na de inzinking van 3,1 pct. in 2004 tot 1,8 pct. in 2005. Deze was vooral het gevolg van een vertraging in de binnenlandse vraag tegen de achtergrond van een afkoelende woningmarkt en de hoge energieprijzen.

1.2 Projecties van het Eurosysteem voor het eurogebied

Ondanks de verwachte lichte vertraging van de mondiale groei, die evenwel relatief krachtig blijft, en niettegenstaande het hoge prijspeil van de grondstoffen en de recente appreciatie van de euro, zou de externe omgeving over het geheel genomen bevorderlijk blijven voor de groei in het eurogebied. Uit recente informatie blijkt dat de eind 2005 ingetreden vertraging tijdelijk van aard was. In het eerste kwartaal versnelde de reële groei tot 0,6 pct. Aanvankelijk geschraagd door de dynamiek van de buitenlandse vraag, zou deze zich handhaven op een niveau van ongeveer 0,5 pct. per kwartaal. De gemiddelde jaarlijkse groei van het bbp naar volume, die in 2005 beperkt bleef tot 1,4 pct., zou in 2006 tussen 1,8 en 2,4 pct. en in 2007 tussen 1,3 en 2,3 pct. liggen.

De uitvoervraag zou eveneens bijdragen tot de groei van de investeringen, tegen de achtergrond van een hersteld ondernemersvertrouwen, een hoge rentabiliteit en nog

steeds gunstige financieringsvoorwaarden. De particuliere consumptie zou gunstig worden beïnvloed door de geleidelijke verbetering van de toestand op de arbeidsmarkt en bijgevolg van het beschikbare inkomen van de gezinnen. De verhoging van de indirecte belastingen in 2007, voornamelijk in Duitsland, zou evenwel tijdelijk een matigend effect sorteren.

De aan de hand van de HICP gemeten inflatie heeft zich in 2005 gehandhaafd op gemiddeld 2,2 pct., voornamelijk als gevolg van de stijgende olieprijsen. Ze zou in 2006 tussen 2,1 en 2,5 pct., en in 2007 tussen 1,6 en 2,8 pct. bedragen, onder invloed van de eens te meer belangrijke bijdrage van de energiecomponent tijdens het eerste jaar en van de wijzigingen in de indirecte belastingen tijdens het tweede jaar. Afgezien van deze factoren, zou de inflatoire druk tijdens de projectieperiode beperkt blijven, als gevolg van de voortgezette loonmatiging en de weerslag van de internationale concurrentie.

TABEL 2 PROJECTIES VAN HET EUROSISTEEM
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

	Eurogebied			p.m. België		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Inflatie (HICP)	2,2	2,1 – 2,5	1,6 – 2,8	2,5	2,4	1,9
Bbp naar volume	1,4	1,8 – 2,4	1,3 – 2,3	1,5	2,5	2,0
waarvan:						
Particuliere consumptie	1,4	1,4 – 1,8	0,5 – 1,7	1,3	2,1	1,8
Overheidsconsumptie	1,4	1,3 – 2,3	0,7 – 1,7	1,9	1,9	2,4
Investerings	2,5	2,3 – 4,5	1,6 – 4,8	8,4	0,9	2,0
Uitvoer	4,1	5,2 – 8,0	3,3 – 6,5	2,6	5,2	4,3
Invoer	5,0	5,3 – 8,7	2,8 – 6,2	3,8	4,9	4,2

Bronnen: ECB, NBB.

Kader – Hypothesen van het Eurosysteem

De economische projecties van het Eurosysteem voor het eurogebied, evenals de overeenkomstige projecties voor België, berusten op de volgende technische veronderstellingen:

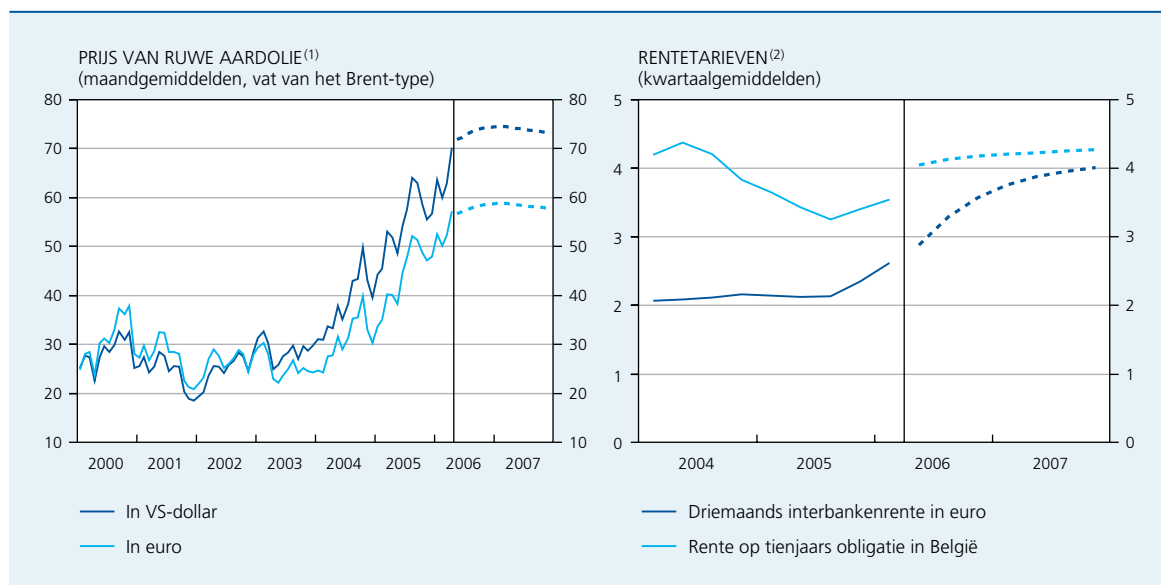
- de gehanteerde rentetarieven zijn gebaseerd op de marktverwachtingen. Bij de voorgaande projectie-oefeningen maakten de diensten van het Eurosysteem gebruik van een hypothese van een constante korte-termijnrente over de projectiehorizon. Teneinde de kwaliteit en de interne coherentie van de macro-economische projecties nog

te verbeteren, werd besloten de hypothese te baseren op de marktverwachtingen, volgens dezelfde benadering die reeds werd gevolgd voor de lange-termijnrente. Het betreft hier een zuiver technische aanpassing, die geen wijziging van het monetaire beleid van de ECB inhoudt, noch van de rol die de projecties in dit kader bekleeden.

De korte-termijnrente in euro bedroeg 2,9 pct. op het ogenblik dat de projecties werden opgesteld. Volgens de marktverwachtingen zou ze stijgen tot een jaargemiddelde van 3,1 pct. in 2006 en 3,9 pct. in 2007. De representatieve lange-termijnrente voor België zou uitkomen op respectievelijk 4 pct. in 2006 en 4,2 pct. in 2007;

- de bilaterale wisselkoersen van de euro worden constant gehouden op hun begin mei 2006 opgetekende waarde, namelijk voor de Amerikaanse munt, 1,27 dollar per euro;
- overeenkomstig het verloop van de in de termijncontracten weerspiegelde impliciete prijzen, zouden de noteringen voor aardolie op de wereldmarkt, die in de eerste helft van mei 2006 een niveau van ongeveer 72 dollar per vat bereikten, in de loop van 2006 nog lichtjes stijgen. Gemiddeld over het jaar zou de prijs van een vat Brent 70,3 dollar bedragen in 2006 en 73,9 dollar in 2007, tegen 54,4 dollar in 2005.

HYPOTHESEN OMTRENT HET VERLOOP VAN DE OLIEPRIJS EN DE RENTETARIEVEN

Bron : ECB.

(1) Werkelijk verloop tot en met april 2006, hypothese vanaf mei 2006.

(2) Werkelijk verloop tot en met het eerste kwartaal van 2006, hypothese vanaf het tweede kwartaal van 2006.

Uit het verwachte verloop van de wereldhandel en uit de resultaten van de projecties voor de partners van het eurogebied inzake goederen- en dienstenverkeer kan de externe omgeving voor de Belgische economie worden afgeleid. Onder impuls van een versnelling aan het begin van het jaar zou de groei van de uitvoermarkten naar volume, berekend aan de hand van de gewogen som van de invoer van derde landen, gemiddeld meer dan 7 pct. bereiken in 2006, alvorens terug te vallen tot 5,3 pct. in 2007. De uitvoerprijzen van de concurrenten zouden gematigd blijven, en zouden in 2006 met 2,2 pct. en in 2007 met 1,2 pct. toenemen.

 HYPOTHESEN BIJ DE PROJECTIES VAN HET EUROSISTEEM

	2005	2006	2007
	(jaargemiddelden)		
Driemaands interbankenrente in euro	2,2	3,1	3,9
Rente op tienjaars obligatie in België	3,4	4,0	4,2
Wisselkoers van de euro t.o.v. de VS-dollar	1,24	1,25	1,27
Aardolieprijs (VS-dollar per vat)	54,4	70,3	73,9
	(veranderingspercentages)		
Voor België relevante uitvoermarkten	5,9	7,2	5,3
Prijzen van de concurrenten bij de uitvoer	3,1	2,2	1,2
waarvan: concurrenten uit het eurogebied	2,2	2,5	1,4

Bron: ECB.

2. Activiteit, werkgelegenheid en vraag in België

2.1 Activiteits- en werkgelegenheidsverloop

In België is de economische activiteit aan het einde van 2005 en tijdens de eerste maanden van 2006 aanmerkelijk verstevigd. Begin 2005 werd de bbp-groei sterk gedrukt als gevolg van de tijdelijke verzwakking van de buitenlandse handel die een belangrijk effect sorteerde op de industriële activiteit. Gaandeweg versnelde de economische groei van 0,1 pct. in het eerste kwartaal van 2005 tot 0,6 pct. in het laatste kwartaal van dat jaar. Volgens een eerste raming van het INR zou hij in het eerste kwartaal van 2006 verder zijn opgelopen tot 0,8 pct., wat hoger is dan het potentiële tempo, steunend op een conjuncturele omslag in de industrie en een voortzetting van het gestage groeitempo in de zakelijke dienstverlening.

Het herstel ging gepaard met een sterke toename van het ondernemersvertrouwen alsook, in mindere mate, van het consumentenvertrouwen. Met name in de werkende nijverheid verbeterde het ondernemersklimaat fors, ondersteund door een toename van de uitvoerorders. Hoewel het vertrouwen recent wat op de reële activiteitsversteviging lijkt te zijn vooropgelopen, blijft de correlatie tussen beide op een hoog niveau. De toename

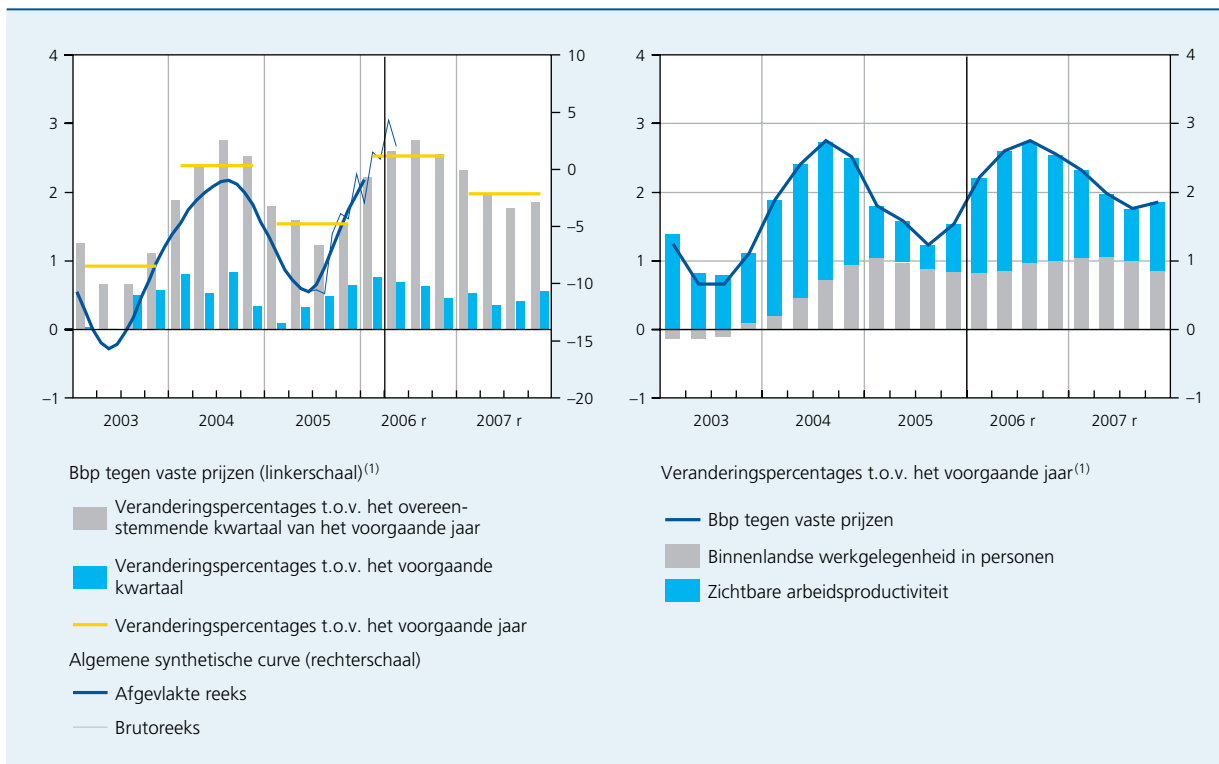
van het vertrouwen werd tevens bevestigd door de bezettingsgraad die, in het bijzonder voor halffabrikaten, sterk opliep en zijn hoogste niveau bereikte sinds het begin van 2001. Ook de industriële productie en het uitvoervolume waren in de eerste maanden van 2006 merkelijk hoger dan in het laatste kwartaal van 2005. Deze dynamiek zou zich volgens de reeds beschikbare indicatoren in het tweede kwartaal hebben gehandhaafd.

De enigszins sterker dan verwachte conjunctuurverbetering over het eerste semester verklaart de opwaartse bijstelling van de voorziene bbp-groei voor 2006 van 2,2 pct. tot 2,5 pct., tegen 1,5 pct. in 2005. De economische groei zou in de loop van het jaar echter gaandeweg vertragen en zou dichter aansluiten bij het potentiële tempo, als gevolg van de aanhoudend hoge olieprijs en de recente versteviging van de wisselkoers ten opzichte van de dollar. Tevens zou de buitenlandse vraag over de projectiehorizon aan kracht inboeten en zouden zowel de korte als, in mindere mate, de lange-termijnrentetarieven verder oplopen. Zo zou de bbp-groei in België terugvallen tot 2 pct. in 2007, wat dichter aansluit bij het expansietempo dat voor het eurogebied wordt voorzien, nadat hij dit in 2006 duidelijk zou overschrijden.

De werkgelegenheid volgt normaal gezien met enige vertraging en in afgezwakte mate de activiteitsontwikkelingen. De conjunctuurverzwakking die bij het begin van 2005 werd opgetekend, heeft echter weinig invloed

GRAFIEK 2 ACTIVITEIT EN WERKGELEGENHEID

(seizoengezuiverde gegevens)

Bronnen: INR, NBB.

(1) Voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens.

gehad op het werkgelegenheidsverloop, aangezien in totaal tijdens dat jaar gemiddeld ongeveer 39.000 nieuwe arbeidsplaatsen werden gecreëerd, wat overeenstemt met een stijging van 0,9 pct. ten opzichte van 2004. Deze ont koppeling tussen de conjuncturele schommelingen van de activiteit en het werkgelegenheidsverloop kan verklaard worden door het zogenaamde effect van *labour hoarding* of het aanhouden van arbeidskrachten. Wanneer werkgevers geconfronteerd worden met een activiteitsverzwakking die ze als tijdelijk beschouwen, zullen zij eerder ervoor opteren om hun personeel in dienst te houden dan zich bloot te stellen aan een opeenvolging van kosten verbonden aan het ontslagen en opnieuw in dienst nemen van werknemers die eventueel moeten worden opgeleid om te voldoen aan de vereiste kwalificaties, op het moment van de herleving. De flexibiliteitsmechanismen in de arbeidsorganisatie, zoals variabele arbeidsduur en tijdelijke werkloosheid, stellen de ondernemingen in staat hun arbeidsvolume af te stemmen op hun productie. Op het moment dat de activiteit daadwerkelijk versnelt, zal ze aanvankelijk aanleiding geven tot een toename van de effectieve arbeidsduur zonder dat het tempo van de werkgelegenheidscreatie oploopt.

De benutting van de arbeidskrachten komt tot uiting in de productiviteitsontwikkeling per persoon, die in 2005 terugviel tot een groei van 0,6 pct. Als gevolg van de weerslag van *labour hoarding* zou die over de periode 2006-2007 herstellen tot gemiddeld 1,3 pct., wat dichter aansluit bij haar lange-termijngroei. De werkgelegenheid zou aldus in een stabiel tempo van 0,9 à 1 pct. op jaarbasis blijven doorgroeien, wat overeenstemt met een creatie van 80.000 nieuwe arbeidsplaatsen over het geheel van de periode 2006-2007.

De creatie van nieuwe arbeidsplaatsen zou zich voornamelijk voordoen bij de loontrekkenden in de particuliere sector. In de overheidssector zou het aantal werkenden tot het einde van 2007 in totaal met ongeveer 8.000 personen toenemen, na een lichte terugval in 2005, onder meer als gevolg van de aanwervingsstop bij de Vlaamse administratie. Nadat het aantal zelfstandigen vorig jaar voor het eerst sinds 1997 opnieuw toenam, zou hun aantal over de projectieperiode verder aangroeien met 10.000, onder meer omdat dit statuut inwoners van de nieuwe EU-lidstaten mogelijkheden biedt om toegang te krijgen tot onze arbeidsmarkt.

TABEL 3 ARBEIDSAANBOD EN -VRAAG

(voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, jaargemiddelden, jaar-op-jaarveranderingen in duizenden personen, tenzij anders vermeld)

	2002	2003	2004	2005	2006 r	2007 r
Bevolking op arbeidsleeftijd	31	30	30	31	36	37
Beroepsbevolking	15	44	63	58	37	48
<i>p.m. Geharmoniseerde activiteitsgraad</i> ⁽¹⁾	64,8	64,9	65,9	66,7	66,9	67,2
Nationale werkgelegenheid	-7	-3	24	39	38	42
<i>p.m. Geharmoniseerde werkgelegenheidsgraad</i> ⁽¹⁾	59,9	59,6	60,4	61,1	61,3	61,6
Grensarbeiders	0	1	1	0	0	0
Binnenlandse werkgelegenheid	-6	-3	24	39	38	42
Zelfstandigen	-7	-6	-2	5	6	4
Loontrekkenden	1	2	26	34	32	38
Overheidssector	17	10	7	-1	4	3
Particuliere sector	-16	-7	19	34	28	34
Niet-werkende werkzoekenden	22	47	38	20	-1	6
<i>p.m. Geharmoniseerde werkloosheidsgraad</i> ⁽²⁾ ...	7,5	8,2	8,4	8,4	8,2	8,2

Bronnen: EC, INR, RVA, NBB.

(1) Procenten van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) Procenten van de beroepsbevolking. Deze reeks stemt overeen met de resultaten van de arbeidskrachtentellingen, die maandelijks, in overeenstemming met de methodologie van Eurostat, worden aangepast door gebruik te maken van de nationale administratieve gegevens.

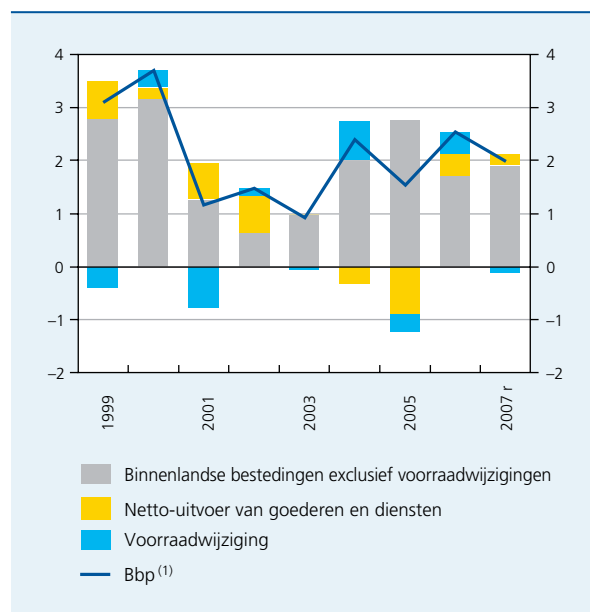
Het aantal extra jobs over de periode 2006-2007 stemt min of meer overeen met de verwachte toename van het aanbod arbeidskrachten op de arbeidsmarkt. Deze toename is enerzijds een gevolg van de aanwas van de bevolking op arbeidsleeftijd, en anderzijds van de verhoging van de activiteitsgraad tot 67,2 pct., tegen 66,7 pct. in 2005. Het aantal niet-werkende werkzoekenden zou nagenoeg stabiliseren in 2006 en 2007 ondanks de incorporatie van oude niet-werkende werkzoekenden van 50 tot 58 jaar, waaraan nu wordt opgelegd dat zij beschikbaar blijven op de arbeidsmarkt. Zij worden geregistreerd als niet-werkende werkzoekenden en maken dus deel uit van de beroepsbevolking. De geharmoniseerde werkloosheidsgraad, uitgedrukt in procenten van de beroepsbevolking, zou zich op 8,2 pct. stabiliseren.

2.2 Verwachte ontwikkelingen van de voornaamste bestedingscategorieën

De meeste bestedingscategorieën zouden in 2006 en 2007 bijdragen tot de bbp-groei, die derhalve evenwichtiger zou zijn samengesteld dan in 2004 en 2005. Na gedurende twee jaar te hebben gewogen op de economische activiteit, zou de netto-uitvoer opnieuw de groei stimuleren, met name in 2006. De binnenlandse vraag, van haar kant, zou over de projectiehorizon robuust blijven.

GRAFIEK 3 VOORNAAMSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN, TEGEN PRIJZEN VAN 2000

(voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens; bijdrage tot de verandering van het bbp, in procentpunten, tenzij anders vermeld)

Bronnen: INR, NBB.

(1) Jaarlijkse veranderingspercentages.

In vergelijking met 2005 zou ze evenwel meer steunen op de consumptieve bestedingen, terwijl de investeringen minder sterk zouden groeien, na hun uitzonderlijke dynamiek in het voorgaande jaar. De bijdrage van de voorraadopbouw tot de bbp-groei zou in 2006 uitkomen op 0,4 procentpunt, en zou vervolgens verwaarloosbaar zijn in 2007.

De bijdrage van de binnenlandse vraag tot de bbp-groei zou in 2006 voor de helft berusten op de particuliere consumptie, waarvan het stijgingstempo in 2006 en 2007 respectievelijk 2,1 en 1,8 pct. zou bedragen, tegen 1,3 pct. tijdens de afgelopen twee jaar.

De particuliere consumptie zou aldus haar hoogste groeitempo sinds 2000 bereiken, gesteund door een versnelling van de koopkrachttoename. Als gevolg van de daling van de inflatie zou de reële stijging van het beschikbare inkomen van de particulieren oplopen van 1,3 pct. in 2005 tot 1,8 en 2,2 pct. in 2006 en 2007. In nominale termen zou zowel het primaire inkomen van de particulieren als hun beschikbare inkomen, met inachtneming van de netto-overdrachten aan andere sectoren – voornamelijk de belastingen en de bijdragen aan de overheid, enerzijds, en de sociale uitkeringen, anderzijds

– in vrijwel constante mate toenemen in 2005 en tijdens de projectieperiode, namelijk met ongeveer 3,5 pct. voor het primaire inkomen en 4 pct. voor het beschikbare inkomen. De snellere groei van het beschikbare inkomen zou onder meer het gevolg zijn van de tenuitvoerlegging van de in 2001 ingezette belastinghervorming en de met name voor 2007 verwachte verlagingen van de sociale bijdragen. In het laatstgenoemde jaar zou de stijging van het gemiddelde rentepeil die in de hypothesen in aanmerking wordt genomen, ten goede komen aan de netto-inkomens uit vermogen van de particulieren. Binnen het primaire inkomen zou die bijdrage de wat mindere toename van de lonen en van de inkomens van de zelfstandigen compenseren.

Volgens de projecties zou de spaarquote van de particulieren geringe veranderingen te zien geven en uitkomen op ongeveer 13 pct. van het beschikbare inkomen. De consolidatie van de werkgelegenheidscreatie alsook de minder sterke energieprijsstijgingen zouden het voorzorgssparen van de gezinnen in 2006 wat doen afnemen, na een tijdelijke stijging in 2005. De spaarquote zou in 2007 evenwel weer licht stijgen, aangezien de particulieren hun inkomen uit vermogen slechts in relatief beperkte mate aanwenden voor consumptieve doeleinden.

TABEL 4 BRUTO BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE PARTICULIEREN, TEGEN LOPENDE PRIJZEN
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2003	2004	2005 r	2006 r	2007 r
Bruto primair inkomen	0,3	2,3	3,5	3,4	3,5
waarvan:					
Lonen en salarissen	1,8	2,9	3,5	3,5	3,2
Bezoldigingen per persoon	1,7	2,1	2,4	2,5	2,1
Werkgelegenheid	0,1	0,7	1,0	0,9	1,1
Bruto-exploitatietoetschot en bruto gemengd inkomen ...	1,1	0,2	4,3	3,7	3,0
Inkomen uit roerend vermogen ⁽¹⁾	-8,8	1,9	2,7	2,6	5,9
Lopende overdrachten ⁽¹⁾	-1,1	2,3	1,1	-0,3	0,9
waarvan:					
Lopende belastingen op het inkomen en het vermogen ...	0,3	3,3	3,6	0,6	2,7
Bruto beschikbaar inkomen	0,6	2,3	4,1	4,2	4,0
<i>p.m. Tegen vaste prijzen</i> ⁽²⁾	-1,0	-0,2	1,3	1,8	2,2
Consumptieve bestedingen	2,6	4,0	3,8	4,6	3,7
Spaarquote ⁽³⁾	14,3	12,8	13,0	12,7	13,0

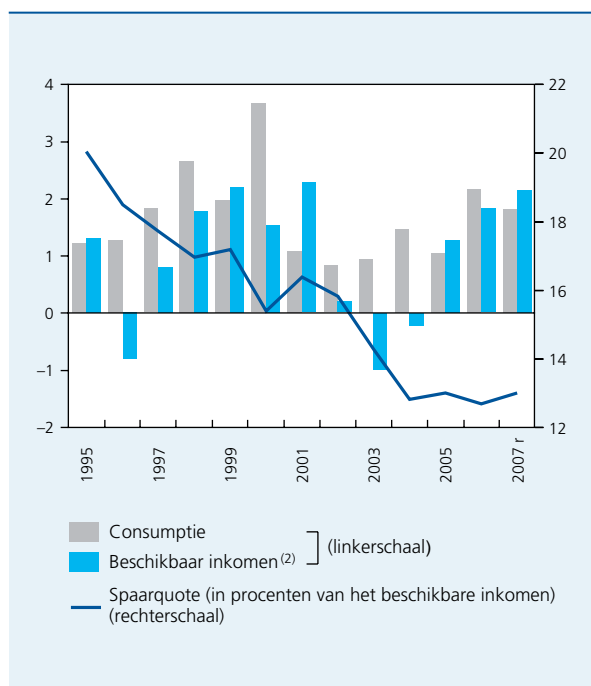
Bronnen: INR, NBB.

(1) Het betreft nettobedragen, dat wil zeggen het verschil tussen de van andere sectoren ontvangen en de aan andere sectoren betaalde inkomens of overdrachten, met uitzondering van de overdrachten in natura.

(2) Gegevens gedeïfleerd aan de hand van de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

(3) Brutobesparingen, in procenten van het bruto beschikbare inkomen, waarbij de wijziging in de rechten van de huishoudens op de pensioenfondsen in die twee aggregaten begrepen is.

GRAFIEK 4 CONSUMPTIE, BESCHIKBAAR INKOMEN EN SPAARQUOTE VAN DE PARTICULIEREN
(veranderingspercentages tegen vaste prijzen t.o.v. het voorgaande jaar⁽¹⁾, tenzij anders vermeld)

Bronnen: INR, NBB.

(1) Niet voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens.

(2) Gegevens gedeïflecteerd aan de hand van de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

Na een versnelling aan het einde van 2005 zouden de investeringen in woningen relatief dynamisch blijven in 2006. Het vertrouwen in de bouwsector stabiliseerde zich op een hoog niveau en het aantal toegekende bouwvergunningen, dat in 2005 reeds een sterke toename met 11 pct. had vertoond, versnelde nog aan het begin van 2006. Verwacht wordt dat de investeringen in 2006 met 3,6 pct. zullen toenemen, tegen 3,2 pct. in 2005, en daardoor voor het vierde opeenvolgende jaar de stijging van het reële beschikbare inkomen zullen overtreffen. Deze ontwikkeling wordt ondersteund door het nog altijd lage niveau van de lange-termijnrente en de prijsstijgingen op de secundaire markt. Naar verwachting zullen deze factoren wat minder ondersteunend worden naarmate de projectiehorizon vordert, waardoor het groeitempo van de investeringen in woningen zou teruglopen tot 1,7 pct. in 2007, wat vergelijkbaar is met het verloop van het beschikbare inkomen.

In 2006 zouden de consumptieve bestedingen van de overheid in eenzelfde tempo groeien als de voorgaande jaren. Door toedoen van de gezondheidsuitgaven zou in 2007 evenwel een lichte versnelling optreden.

Ook de toename van de overheidsinvesteringen zou, exclusief de verkopen van overheidsgebouwen, in 2006 aansluiten bij die van de voorgaande jaren. Met name de investeringen van de lokale overheden zouden initieel krachtig blijven, wegens de gemeente- en provincieraadsverkiezingen in oktober. In 2007 zouden de investeringen evenwel teruglopen met 6,7 pct. De verwachte ontwikkeling van het bedrag aan overheidsinvesteringen wordt echter ernstig verstoord door omvangrijke verkopen van overheidsgebouwen, die in de nationale rekeningen als een desinvestering van de overheid worden geboekt. In totaal zouden deze verkopen in 2006 naar raming 0,7 miljard euro belopen, waarbij de ondernemingen en het buitenland als tegenpartij optreden ten belope van respectievelijk 0,6 en 0,1 miljard euro. Rekening houdend met deze verkopen zouden de overheidsinvesteringen in 2006 met 5,6 pct. teruglopen en in 2007 met 6,3 pct. toenemen.

De ondernemingen, van hun kant, hebben, na een grote terughoudendheid tijdens de voorgaande jaren, in 2005 hun investeringen fors verhoogd, namelijk met ongeveer 10 pct. Volgens de projecties zou de investeringsgroei teruglopen tot 0,8 pct. in 2006 en 1,5 pct. in 2007. Die groeicijfers worden evenwel gedrukt door onregelmatige factoren, met name het uitblijven van belangrijke nieuwe investeringen in de maritieme sector na de eerste jaarhelft van 2005 en omvangrijke vastgoedtransacties in 2006, volgend uit de verkoop van gebouwen door de overheid. Ongerekend alle uitzonderlijke transacties zouden de ondernemingen hun bruto-investeringen in vaste activa in 2006 en 2007 met respectievelijk 2,4 en 3 pct. verhogen.

De terughoudendheid van de ondernemingen tijdens de periode 2002-2004 had tot gevolg dat de investeringsquote, uitgedrukt in verhouding tot het bbp en exclusief uitzonderlijke transacties, een daling met 1,3 procentpunt bbp liet optekenen, ondanks de relatief gunstige ontwikkeling van de vraag- en financieringsvoorwaarden. Na de daaropvolgende inhaalbeweging in 2005, zou de investeringsquote zich stabiliseren op 14,3 pct. bbp in 2006 en 14,4 pct. in 2007.

De vraag- en financieringsvoorwaarden zouden tijdens de beschouwde periode gunstig blijven, waardoor de investeringen mede de bbp-groei zouden blijven schragen. Allereerst is de bezettingsgraad in de verwerkende nijverheid onlangs aanmerkelijk gestegen, als gevolg van het herstel van de productie. Daarnaast beschikken de ondernemingen over aanzienlijke eigen middelen, gemeten aan de hand van het bruto-exploitatatieoverschot, ten belope van 22,1 pct. bbp in 2005. Die middelen zouden over de projectieperiode opnieuw toenemen tot 23,4 pct. bbp in

TABEL 5 BBP EN VOORNAAMSTE BESTEDINGSCATEGORIËN, TEGEN PRIJZEN VAN 2000

(voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens; veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

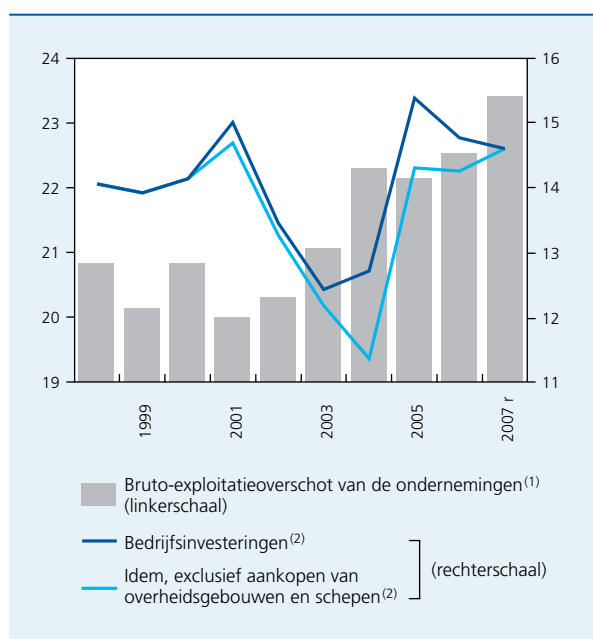
	2003	2004	2005	2006 r	2007 r
Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,0	1,3	1,3	2,1	1,8
Consumptieve bestedingen van de overheid	2,6	1,9	1,9	1,9	2,4
Bruto-investeringen in vaste activa	-0,6	4,4	8,4	0,9	2,0
Woningen	3,7	9,1	3,2	3,6	1,7
Overheid	1,0	1,1	14,1	-5,6	6,3
<i>p.m. Exclusief verkopen van overheidsgebouwen</i>	1,0	6,9	5,2	5,8	-6,7
Ondernemingen	-2,0	3,3	9,4	0,8	1,5
<i>p.m. Exclusief aankopen van overheidsgebouwen en zeeschepen</i>	-2,2	-0,1	10,6	2,4	3,0
Voorraadwijziging ⁽¹⁾	-0,1	0,7	-0,3	0,4	-0,1
<i>p.m. Totaal van de binnenlandse bestedingen</i>	0,9	2,8	2,5	2,2	1,8
Netto-uitvoer van goederen en diensten ⁽¹⁾	0,0	-0,3	-0,9	0,4	0,2
Uitvoer van goederen en diensten	2,8	5,6	2,6	5,2	4,3
Invoer van goederen en diensten	2,9	6,3	3,8	4,9	4,2
Bbp	0,9	2,4	1,5	2,5	2,0

Bronnen: INR, NBB.

(1) Bijdrage tot de verandering van het bbp.

GRAFIEK 5 INVESTERINGEN EN BRUTO-EXPLOITATIEOVERSCHOT VAN DE ONDERNEMINGEN

(procenten bbp)

Bronnen: INR, NBB.

(1) Brutogegevens, lopende prijzen.

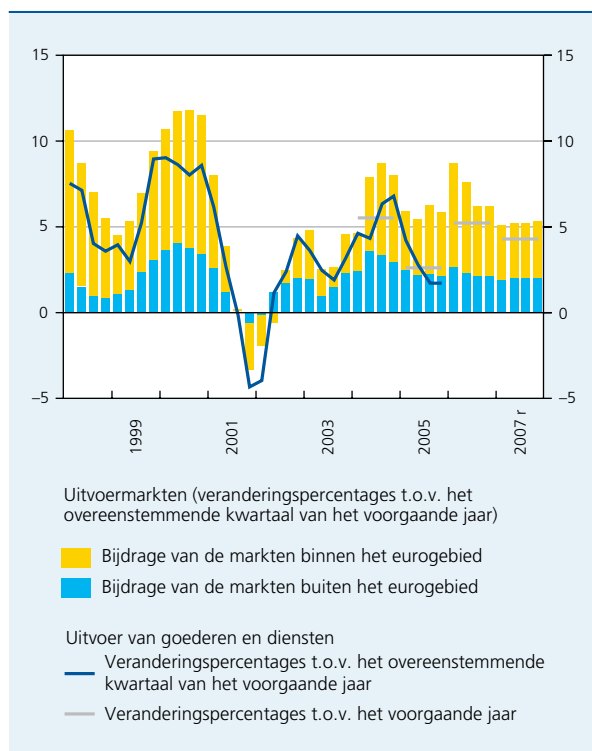
(2) Voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens, vaste prijzen.

2007, door de toename van de marges als gevolg van minder sterke inputprijsstijgingen en een matig verloop van de loonkosten, enerzijds, en een stijgend verkoopvolume anderzijds.

Ten slotte blijven ook de voorwaarden op het gebied van externe financiering via leningen of via de uitgifte van aandelen gunstig, hoewel de lange-termijnrente tegen het eind van de voorspellingshorizon wat zou oplopen tot 4,3 pct. De toegenomen vraagvooruitzichten en de gunstige kredietvoorwaarden vertaalden zich eind 2005, voor het eerst sinds het tweede kwartaal van 2002, in een jaar-op-jaartoename van het volume aan niet-financiële ondernemingen verstrekte leningen.

Het uitvoervolume van goederen en diensten liep in het eerste kwartaal van 2005 sterk terug als gevolg van de verzwakking van de aan België gerichte buitenlandse vraag. Hoewel de uitvoermarkten nadien weer snel begonnen te groeien, herstelde de uitvoer zich slechts met een zekere vertraging vanaf het einde van het jaar. Gemiddeld genomen bleef de uitvoer van goederen en diensten in 2005 met een groei van 2,6 pct. sterk onder die van de uitvoermarkten.

GRAFIEK 6 UITVOERMARKTEN EN UITVOER VAN GOEDEREN EN DIENSTEN
(voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bronnen: ECB, INR, NBB.

De recente gegevens wijzen op een verdere versnelling van de uitvoermarkten aan het begin van 2006 die enigszins sterker uitvalt dan voorzien. Deze verbetering die, volgens de statistieken van de buitenlandse handel, ook aanleiding gaf tot een hoger uitvoervolume, zou in belangrijke mate de groeiversteviging over de eerste helft van 2006 ondersteunen. De toegenomen dynamiek van de buitenlandse vraag wordt volledig gedragen door de partners binnen het eurogebied, die het groeitempo van de markten buiten het eurogebied zouden evenaren. Volgens de hypothesen van het Eurosysteem zou de groei van de Belgische uitvoermarkten in 2006 oplopen tot 7,2 pct. alvorens af te zwakken tot 5,3 pct. in 2007.

Verwacht wordt dat deze ontwikkelingen de groei van het uitvoervolume zullen doen herstellen tot 5,2 pct. in 2006, waarna die groei wat zou afnemen tot 4,3 pct. in 2007, in aansluiting op het verloop van de uitvoermarkten en de vertraagde effecten van de recente wisselkoersappreciatie. Over de gehele voorspellingshorizon zou het verlies aan marktaandeel evenwel lager uitvallen dan wat in 2005 het geval was, als gevolg van het hogere aandeel

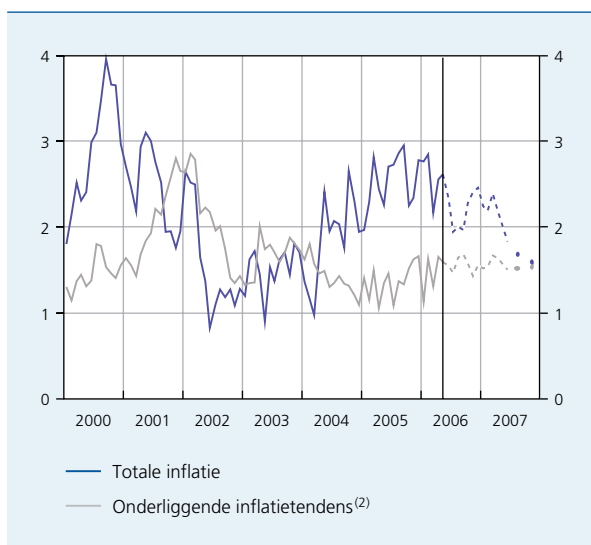
van de partners binnen het eurogebied in de expansie van de relevante uitvoermarkten en van een meer gematigd verloop van de Belgische uitvoerprijzen dat spoort met dat van de concurrenten. Als gevolg van de minder grote energie- en grondstofprijsstijgingen zou ook de toename van de invoerprijzen afzwakken, maar initieel toch hoger blijven dan de stijging van de uitvoerprijzen, waardoor in 2006 een ruilvoetverlies zou worden geleden van 0,6 pct., tegen 0,7 pct. in 2005. Daarentegen zou in 2007 een lichte winst worden opgetekend.

De groei van het invoervolume zou oplopen van 3,8 pct. in 2005 tot 4,9 pct. in 2006 en 4,2 pct. in 2007, wat een beperktere versnelling is dan die van de uitvoer door de uitzonderlijke dynamiek van de investeringen die in 2005 het invoervolume schraagden. De netto-uitvoer zou in 2006 bijgevolg 0,4 pct. bbp bijdragen tot de groei, na twee jaren waarin hij op de groei had gewogen. Deze bijdrage zou in 2007 evenwel wat afnemen tot 0,2 pct. bbp.

Terwijl de sterke invoerprijsstijgingen en de tragere groei van het uitvoervolume het saldo van de lopende rekening in 2005 in aanzienlijke mate aantastten zou de ontwikkeling van de invoer- en uitvoervolumes en van hun prijzen over de projectieperiode aanleiding geven tot een bescheiden verbetering van het saldo van de lopende rekening tot 2,1 en 2,3 pct. bbp in 2006 en 2007, tegen 1,7 pct. in 2005.

3. Prijzen en kosten

Sinds 2004 werden de bewegingen van de totale inflatie in België voornamelijk bepaald door het prijsverloop van de energiedragers. De nagenoeg voortdurende stijging ervan tijdens de voorbije twee jaar tilde de HICP-inflatie tot een niveau boven 2 pct. De invloed ervan is eveneens cruciaal in de recente maandelijkse schommelingen en in de projecties tot eind 2007. Zo hadden de tijdelijke maatregelen tot verlaging van de stookoliefactuur van de gezinnen tijdens het laatste kwartaal van 2005 een vertragend effect van 0,2 procentpunt gesorteerd, terwijl de nieuwe prijsstijging van de ruwe aardolie op de internationale markten de inflatie aan het begin van het lopende jaar deed oplopen tot 2,8 pct. Het profiel van de projecties wordt beïnvloed door de opeenvolging van een neerwaarts basiseffect tijdens de zomer van 2006, dat de tegenhanger vormde van de bijzonder grote olieprijsstijgingen van twaalf maanden eerder, en van een opwaarts basiseffect, dat wordt veroorzaakt door de bovenvermelde tijdelijke maatregelen. Meer fundamenteel gezien zou de energiecomponent tot de eerste maanden van 2007 een belangrijke bijdrage aan

GRAFIEK 7 INFLATIE(HICP – veranderingspercentages t.o.v. de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar ⁽¹⁾)

Bronnen: EC, NBB.

(1) Ongerekend het geraamde effect, in januari en juli 2000, van de opneming van de koopjes in de HICP vanaf 2000.

(2) Gemeten aan de hand van de gemiddelde HICP ongerekend niet-bewerkte levensmiddelen en energiedragers.

de totale inflatie blijven leveren. Die zou vervolgens snel afnemen, overeenkomstig de beperkte terugval die is ingebouwd in de voor de aardolienoteringen gehanteerde hypothese. De totale inflatie zou in de tweede

helft van 2007 dan ook onder 2 pct. dalen. Gemiddeld over het jaar beschouwd, zou ze teruglopen van 2,5 pct. in 2005 tot 2,4 pct. in 2006, dat is een opwaartse herziening met 0,1 procentpunt in vergelijking met de najaarsprojectie van 2005. In 2007 zou ze uitkomen op 1,9 pct.

Afgezien van haar directe effect, heeft de stijging van de energieprijzen tot nu toe geen aanzienlijke weerslag gehad op het algemene prijsverloop. Integendeel, de onderliggende inflatietendens is gestadig vertraagd van gemiddeld 2,1 pct. in 2002 tot 1,4 pct. in 2005. In de loop van het voorbije jaar zette opnieuw een lichte stijging in, die volgens de projecties zou aanhouden, aangezien de onderliggende inflatietendens eind 2007 1,6 pct. zou belopen. Die omslag vindt zijn oorsprong in de in 2005 opgetekende versnelling van het verloop van de invoerprijzen, die voorheen werd afgeremd door de appreciatie van de euro. Behalve voor energie, waren de prijsstijgingen zeer aanzienlijk voor de ingevoerde grondstoffen, wat zou bijdragen tot een geleidelijke verhoging van de prijzen van de industriële goederen. Dat effect blijft evenwel beperkt door de toenemende concurrentie als gevolg van de mondialisering van de handel. De prijsveranderingen voor de diensten zouden dan weer ingehouden blijven tot ongeveer 2 pct., als gevolg van de matiging van de inflatiedruk van binnenlandse oorsprong.

TABEL 6 INDICATOREN VAN PRIJZEN EN KOSTEN

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2003	2004	2005	2006 r	2007 r
HICP	1,5	1,9	2,5	2,4	1,9
Gezondheidsindex	1,5	1,6	2,2	1,7	1,9
Deflatoren van de componenten van de vraag en van het bbp					
Invoer	-2,1	2,8	6,4	3,8	1,3
Uitvoer	-2,1	2,3	5,6	3,3	1,4
<i>p.m. Ruilvoet</i>	-0,1	-0,5	-0,7	-0,6	0,1
Binnenlandse vraag	1,9	2,7	2,7	2,1	1,8
Bbp	1,7	2,3	2,2	1,5	1,9
Kosten van binnenlandse oorsprong per eenheid toegevoegde waarde (bijdragen aan de verandering van de bbp-deflator)					
Loonkosten	0,4	0,1	1,1	0,4	0,6
Bruto-exploitatietoerschoot	1,2	1,5	0,9	0,9	1,5
Indirecte belastingen min subsidies	0,1	0,7	0,3	0,3	-0,2

Bronnen: EC, INR; FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

In 2006 en 2007 zou de groei van de binnenlandse kosten, opgenomen in het geheel van de geproduceerde goederen en diensten, zoals blijkt uit de bbp-deflator, immers beperkt blijven tot minder dan 2 pct., vooral als gevolg van de gematigde bijdrage van de loonkosten, die ongeveer 0,5 procentpunt zou belopen, wat aansluit bij het in 2003 en 2004 opgetekende verloop. Die bijdrage was iets groter dan 1 procentpunt in 2005; de versnelling ervan werd grotendeels opgevangen door een geringere toename van het exploitatieoverschot.

De in 2005 opgetekende versnelling van de loonkosten per eenheid product komt ook tot uiting op het niveau van de sector van de bedrijven, waar ze met 1,6 pct. gestegen zijn. De versnelling was het gevolg van de tijdelijke daling van de productiviteitsgroei tot slechts 0,2 pct., wegens de conjuncturele verslechtering aan het begin van dat jaar. In het licht van een evenwichtiger economische groei zou de productiviteit in 2006 en 2007 met gemiddeld 1,4 pct. per jaar toenemen, wat een tempo is dat in de buurt ligt van haar trendmatige verloop. De vermeerdering van de loonkosten per eenheid product zou in elk van die twee jaren teruglopen tot 0,8 pct.

Blijkens de thans voor 2005 beschikbare gegevens en de voor 2006 verwachte ontwikkelingen, zouden de uurloonkosten over die twee jaar samen met 4,2 pct. stijgen. Hoewel de weerslag van de indexering hoger

was dan verwacht werd op het ogenblik van de interprofessionele onderhandelingen, eind 2004, zou die stijging onder de nominale norm van 4,5 pct. blijven die door de regering werd aangenomen voor de periode 2005-2006. Tot de factoren die aan dat resultaat hebben bijgedragen, behoort de invoering van de nieuwe gezondheidsindex in januari 2006 die het technische effect sorteert de automatische loonindexering dat jaar te beperken⁽¹⁾. Bovendien was de loondrift, net als de vorige jaren, geringer dan in het verleden, wellicht wegens structurele ontwikkelingen in de samenstelling van de werkgelegenheid. In 2005 hebben de extra verminderingen van de sociale bijdragen van werkgevers eveneens, net als het voorgaande jaar, de toename van de loonkosten beperkt. Er werden ook maatregelen tot lastenverlaging genomen voor ploegenarbeid en wetenschappelijk onderzoek, alsook om de fiscale wig inzake de vergoeding voor overuren te verkleinen. Volgens de conventies van de nationale rekeningen worden ze geboekt als subsidies aan bedrijven veeleer dan als een component van de loonkosten. Ondanks deze geringere stijging van de loonkosten tijdens de periode 2005-2006 zou de handicap ten opzichte van onze drie buurlanden – Duitsland, Frankrijk en Nederland – vermoedelijk zijn toegenomen. De in die landen opgetekende neerwaartse herziening zou die voor België immers overtreffen.

Voor 2007 is de in deze oefening aangenomen groei van de uurloonkosten met 1,9 pct. van dezelfde grootteorde als de voorgaande jaren en beantwoordt hij grosso modo aan het verwachte indexeringseffect.

(1) De geïnteresseerde lezer vindt een verklaring voor dat effect in punt 3.5 van het in dit tijdschrift verschenen artikel over de nieuwe nationale consumptieprijsindex.

TABEL 7 LOONKOSTEN IN DE PARTICULIERE SECTOR
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

	2003	2004	2005 r	2006 r	2007 r
Loonkosten per gewerkt uur	1,5	1,9	1,8	2,4	1,9
Conventionele lonen ⁽¹⁾	1,8	2,4	2,4	2,4	
Reële conventionele aanpassingen	0,4	1,0	0,4	0,6	
Indexeringen	1,5	1,4	2,0	1,9	
Loondrift ⁽²⁾	-0,6	-0,1	-0,1	0,0	
Sociale bijdragen van werkgevers	0,3	-0,4	-0,5	0,0	
Arbeidsproductiviteit ⁽³⁾⁽⁴⁾	1,3	1,9	0,2	1,6	1,1
Loonkosten per eenheid product ⁽⁴⁾	0,2	0,0	1,6	0,8	0,8

Bronnen: INR; FOD WASO; NBB.

(1) In de paritaire comités vastgelegde loonsverhogingen.

(2) Door de ondernemingen toegekende verhogingen en premies bovenop de centrale en sectorale collectieve overeenkomsten, loondrift als gevolg van veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur en meetfouten.

(3) Toegevoegde waarde tegen vaste prijzen per uur dat werknemers en zelfstandigen hebben gewerkt.

(4) Voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens.

4. Overheidsfinanciën⁽¹⁾

4.1 Overzicht

In 2005 liet de Belgische overheid volgens voorlopige gegevens die het INR in april 2006 heeft gepubliceerd, een klein overschot van 0,1 pct. bbp optekenen⁽²⁾. Volgens de projecties zou de begroting vanaf 2006 evenwel opnieuw een tekort te zien geven dat dit jaar nog beperkt zou blijven tot 0,3 pct. bbp maar in 2007 zou oplopen tot 1,2 pct. bbp. Bij deze projecties, die werden opgemaakt tegen de hierboven beschreven macro-economische achtergrond, is enkel rekening gehouden met de reeds aangekondigde en voldoende gepreciseerde begrotingsmaatregelen; zij bevatten uiteraard niet de invloed van beslissingen die nog kunnen worden genomen, bijvoorbeeld bij een volgende controle van de begroting voor 2006 en de opmaak van die voor 2007. Begrotingsdoelstellingen op zich, zoals het nulsaldo voor dit jaar en het beperkte overschot voor 2007 vastgelegd in het stabiliteitsprogramma van december 2005, worden overeenkomstig de ESCB-methodologie niet in aanmerking genomen.

De ontwikkeling van het begrotingssaldo heeft te maken met de invloed van vier verschillende factoren.

Het financieringssaldo zou tijdens de beschouwde periode verder profijt trekken van de afname van de rentelasten. Ondanks het feit dat voor de ramingen wordt uitgegaan van oplopende marktrentetarieven op korte en lange termijn, zou de gemiddelde impliciete rente op de overheidsschuld nog verder verminderen, zij het in een veel trager tempo dan tijdens de afgelopen jaren. Deze verdere daling is een gevolg van het geringe aandeel van schuld-titels die gekoppeld zijn aan de korte rente en het feit dat

- (1) De projecties voor de overheidsfinanciën zijn gemaakt met inachtneming van de kalenderinvloeden op de macro-economische variabelen. Volgens die berekening bedraagt de reële groei van het bbp 1,2 pct. in 2005, 2,6 pct. in 2006 en 1,9 pct. in 2007, tegen respectievelijk 1,5 pct., 2,5 pct. en 2,0 pct. voor het voor kalenderinvloeden gezuiverde bbp.
- (2) In april 2006 heeft Eurostat aangegeven bedenkingen te hebben bij de statistische behandeling, door het INR, van de herstructurering van de NMBS op 1 januari 2005. Het onderbrengen van de historische schulden van de NMBS, ten belope van 2,5 pct. bbp, bij het Fonds voor Spoorweginfrastructuur zou volgens Eurostat in de overheidsuitgaven moeten worden opgenomen als een kapitaaloverdracht. Hierdoor zou het begrotingssaldo in 2005 een deficit van 2,4 pct. bbp vertonen i.p.v. een overschot van 0,1 pct. bbp. De Belgische overheid heeft evenwel aangekondigd wetgevende initiatieven te nemen om deze operatie met terugwerkende kracht te annuleren en de uiteindelijke boekingswijze ervan moet dan ook nog verder worden onderzocht. Hierbij moet worden opgemerkt dat het gaat om een eenmalige operatie waarvan de precieze statistische behandeling de in dit artikel beschreven begrotingsprojecties voor de periode van 2006 tot 2007 geenszins beïnvloedt.

TABEL 8 BEGROTINGSPROJECTIES: ALGEMEEN OVERZICHT⁽¹⁾
(procenten bbp)

	2003	2004	2005	2006 r	2007 r
Overheidsontvangsten	51,2	49,4	50,1	49,4	48,7
Primaire uitgaven	45,8	44,6	45,6	45,6	45,9
Primair saldo	5,4	4,8	4,5	3,9	2,8
Rentelasten	5,3	4,8	4,4	4,2	4,0
Financieringssaldo	0,1	0,0	0,1	-0,3	-1,2
Verandering in het financieringssaldo		-0,1	0,1	-0,4	-0,9
verklaard door veranderingen ⁽²⁾ in					
rentelasten		0,6	0,4	0,2	0,2
conjuncturele component ⁽³⁾		-0,2	-0,3	0,3	0,0
bbp-groei		0,3	-0,4	0,3	-0,1
compositie-effecten		-0,6	0,1	-0,1	0,1
niet-recurrente factoren		-0,5	-0,3	0,0	-0,6
structureel primair saldo ⁽⁴⁾		0,0	0,2	-0,8	-0,5
Overheidsschuld	98,5	94,7	93,3	90,4	88,7

Bronnen: INR, NBB.

(1) Volgens de in het kader van de procedure bij buitensporige overheidsstekorten (EDP) gebruikte methodologie. Deze laatste verschilt van die van het ESR 1995 die in 2001 werd aangepast om de netto rentewinsten van bepaalde financiële transacties, zoals *swaps* en *forward rate agreements (FRAs)*, uit de berekeningen van het financieringssaldo en de rentelasten te weren.

(2) Een positief (negatief) cijfer verbetert (verslechtert) het financieringssaldo.

(3) Volgens de methodologie beschreven in Bouthevillain C., Ph. Cour-Thimann, G. van den Dool, P. Hernández de Cos, G. Langenus, M. Mohr, S. Momigliano en M. Tujala (2001), *Cyclically adjusted budget balances: an alternative approach*, ECB Working Paper Series, n° 77 (September). Een meer didactische beschrijving van die methodologie wordt verstrekt in Kader 6 *Conjunctuurgezuiverde begrotingsaldi: in het kader van het ESCB gebruikte berekeningsmethode* van het Verslag 2003 van de NBB (Deel 1), blz. 90-92.

(4) Saldo gecorrigeerd voor de invloed van de conjunctuur en de niet-recurrente factoren.

TABEL 9 BELANGRIJKSTE NIET-RECURRENTE FACTOREN⁽¹⁾
(miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

	2005	2006 r	2007 r
Verschuivingen tussen bedrijfsvoorheffing en inkohiering	205	0	0
Vastgoedverkopen	171	711	0
Kapitaaloverdrachten ter compensatie van de overname van pensioenverplichtingen ...	503	0	0
Fiscale regulariseringsoperaties	0	400	0
Effectisering van achterstallige belastingen	439	440	-336
Terugbetaling van geïnde heffingen of ontvangst van achterstallige heffingen wegens gerechtelijke vonnissen	224	0	0
Korting op energieverbruik ...	-145	-97	0
Totaal	1.397	1.454	-336
<i>p.m. Procenten bbp</i>	<i>0,5</i>	<i>0,5</i>	<i>-0,1</i>

Bronnen: INR, NBB.

(1) Een positief (negatief) cijfer verbetert (verslechtert) het financieringssaldo.

de terugbetaalde leningen op lange termijn nog steeds kunnen worden geherfinancierd tegen een lager tarief. In combinatie met de additionele afname van de schuldgraad zou dit de rentelasten jaarlijks met 0,2 pct. bbp verminderen in 2006 en 2007.

Ook de opleving van de conjunctuur is gunstig voor de overheidsfinanciën. Vooral dit jaar zou de activiteitsgroei boven de trendgroei uitkomen. Al met al zou de conjunctuur het financieringssaldo met 0,3 pct. bbp verbeteren in de beschouwde periode.

De invloed van de lagere rentelasten en de gunstige conjunctuur zou evenwel meer dan volledig worden gecompenseerd door het verdwijnen van de niet-recurrente factoren en, vooral, de structurele daling van het primaire surplus.

In 2005 hebben de niet-recurrente factoren het financieringssaldo met 0,5 pct. bbp verbeterd. Dit jaar zou de impact van deze factoren op ongeveer hetzelfde peil uitkomen. Nieuwe vastgoedverkopen, in belangrijke mate via een speciaal daarvoor opgerichte vastgoedbevak, zouden meer dan 700 miljoen euro opbrengen. Daarnaast zou de overheid ook in 2006 belastingachterstallen effectiveren en verkopen⁽¹⁾. Het zou hierbij gaan om indirecte belastingen en de opbrengst van deze operatie wordt

geraamd op 600 miljoen euro. De netto-impact van effectiveringen op de begroting van 2006 ligt evenwel lager: de in 2005 uitgevoerde effectiveringsoperatie leidt immers in de volgende jaren tot minderontvangsten, aangezien de betrokken achterstallen de kopers van de onderliggende effecten toekomen wanneer ze worden geïnd. In 2006 wordt een minderontvangst van zowat 160 miljoen euro verwacht. Bovendien werd in de projecties rekening gehouden met de door de overheid geschatte opbrengst van een nieuwe regulariseringsoperatie voor ontdoken belastingen, die, in tegenstelling tot de in 2004 toegepaste eenmalige bevrijdende aangifte, ook voor vennootschappen geldt. Ten slotte zou de in 2006 toegekende tijdelijke korting op het gezinsverbruik van aardgas bijna 100 miljoen euro kosten. Wat 2007 betreft, houden de ramingen enkel rekening met de negatieve impact van de twee bovenvermelde effectiveringsoperaties op de belastingontvangsten van dat jaar.

Gecorrigeerd voor de impact van de conjunctuur en voor de niet-recurrente factoren zou het primaire overschot, na een beperkte stijging in de twee voorgaande jaren, tijdens de periode van 2006 tot 2007 met 1,4 pct. bbp afnemen.

Ondanks de geraamde begrotingstekorten voor 2006 en 2007 zou de schuldgraad in die jaren blijven dalen. In tegenstelling tot 2005, toen de schuldreductie in belangrijke mate werd afgeremd door het schuldverhogende effect van de herstructurering van de NMBS, wordt voor dit en volgend jaar geen rekening gehouden met belangrijke tekort-schuldaanpassingen. Eind 2006 zou de schuldgraad uitkomen op 90,4 pct. bbp. In 2007 zou de overheidsschuld verder afnemen tot 88,7 pct. bbp.

4.2 Ontvangsten

Zowel in 2006 als in 2007 zouden de overheidsontvangsten sterk teruglopen ten opzichte van het bbp, met respectievelijk 0,6 en 0,7 pct. bbp. Dit is toe te schrijven aan het verdwijnen van de eenmalige maatregelen die de ontvangsten in 2005 hebben verhoogd en aan maatregelen die de fiscale en parafiscale druk, per saldo, verlagen.

Wat deze laatste maatregelen betreft, zal de hervorming van de personenbelasting vooral in 2006 nog een belangrijke weerslag – van bijna 1,4 miljard euro – hebben op de inkohieringen, aangezien bepaalde onderdelen van die hervorming die in 2004 in werking zijn getreden, toen niet in de bedrijfsvoorheffing zijn verrekend.

(1) Eurostat zal de statistische behandeling van de door de overheid uitgevoerde effectiveringsoperaties nog verduidelijken.

TABEL 10 STRUCTURELE MAATREGELEN
INZAKE OVERHEIDSONTVANGSTEN

(miljoenen euro's, tenzij anders vermeld;
veranderingen t.o.v. het voorgaande jaar)

	2006	2007
Belastingen	-572	-441
Hervorming personenbelasting ⁽¹⁾	-1.356	-146
Verhoging belastingaftrek pensioensparen	-8	-66
Belastingkorting Vlaams Gewest	0	-125
Roerende voorheffing op bepaalde kapitalisatiefondsen	235	0
Aftrekbaarheid gewestelijke belastingen en subsidies	-149	0
Belasting verzekeringsproducten tak 21 en tak 23	220	0
Vermindering heffing op dranken in wegwerpverpakking	-97	0
Geleidelijke afschaffing accijnscompenserende heffing dieselwagens	-44	-89
Fraudebestrijding en betere inning	480	0
Overige	147	-15
Sociale-zekerheidsbijdragen	-323	-332
Vermindering van werkgeversbijdragen	-38	-332
Vermindering van werknemersbijdragen	-361	0
Fraudebestrijding en betere inning ⁽²⁾	76	0
Totaal	-895	-773
<i>p.m. Procenten bbp</i>	<i>-0,3</i>	<i>-0,2</i>

Bronnen: FOD Financiën, RSZ, begrotingsdocumenten.

(1) Met inbegrip van afgeleide effecten op de gemeentelijke belastingen.

(2) Met inbegrip van de heffing op bedrijfswagens.

Daarnaast zullen de sociale-zekerheidsbijdragen opnieuw worden verlaagd. Voor 2006 gaat het hoofdzakelijk om een verdere verlaging van de werknemersbijdragen op de laagste lonen, terwijl de in het kader van het Generatiepact besliste verminderingen van de werkgeversbijdragen voor jongere en oudere werknemers vooral in 2007 op de ontvangsten zouden wegen. Al met al zouden de sociale-zekerheidsbijdragen over de twee jaren met 650 miljoen euro worden verlaagd. Ten slotte zouden de ontvangsten ook in beperktere mate worden verminderd door de beslissing om in de vennootschapsbelasting een fiscale aftrek te verlenen voor belastingen betaald aan en subsidies ontvangen van gewesten, de verhoging van de belastingaftrek voor pensioensparen in de personenbelasting, de geleidelijke afschaffing van

de accijnscompenserende heffing op dieselwagens, de vermindering van de heffing op dranken in wegwerpverpakking en de voor 2007 geplande korting op de personenbelasting in het Vlaamse Gewest.

De impact van deze lastenverlagingen zou evenwel gedeeltelijk worden gecompenseerd door andere maatregelen. Zo zullen specifieke maatregelen worden genomen om de strijd tegen de fiscale en de sociale fraude nog verder op te voeren. In de ramingen werd in dat verband rekening gehouden met de door de regering verwachte opbrengst van meer dan 550 miljoen euro, met inbegrip van de betere inning van de sociale bijdrage op het privégebruik van bedrijfswagens. Daarnaast zijn de heffingen op bepaalde financiële producten in 2006 verhoogd. Het gaat om een nieuwe belasting van 1,1 pct. op premiebetalingen in het kader van diverse verzekeringsproducten en de onderwerping aan de roerende voorheffing van 15 pct. van het rentebestanddeel van de meerwaarde op bepaalde beleggingsfondsen zonder couponuitkering en de verhoging van de beurstaks bij de verkoop van dergelijke fondsen. Beide belastingverhogingen zouden samen zowat 455 miljoen euro moeten opbrengen.

Al met al zouden de fiscale en parafiscale lasten door de nieuwe maatregelen, per saldo, in 2006 en in 2007 met respectievelijk 0,3 en 0,2 pct. bbp worden verminderd.

Daarnaast zouden ook structurele verschuivingen in het macro-economische kader op het verloop van de overheidsontvangsten wegen. De relatief zwaar belaste arbeidsinkomens zouden immers een veel tragere trendmatige toename laten optekenen dan het bbp, wat de ontvangsten automatisch doet teruglopen tegenover dat bbp.

4.3 Primaire uitgaven

Wat de ramingen voor de primaire uitgaven in 2006 betreft, is rekening gehouden met de begroting van de federale overheid, inclusief die van de sociale zekerheid, en met die van de gemeenschappen en gewesten. Het relatief hoge groeitempo in 2006 is toe te schrijven aan de krachtige expansie van diverse uitgaven categorieën. Zo zouden de uitgaven voor gezondheidszorg, na een heel matige toename in 2005, opnieuw een reële groei laten optekenen die veel hoger ligt dan de trendmatige activiteitsgroei. Verder zouden de investeringsuitgaven van de lokale overheid, zoals gebruikelijk in een jaar met gemeente- en provincieraadsverkiezingen, fors blijven stijgen. Daarnaast zouden de uitgaven in 2006 worden aangedikt door het grotere budget voor dienstencheques en door de maatregelen ten gunste van ploegenarbeid, de tewerkstelling van onderzoekers en het presteren

van overuren, die overeenkomstig het ESR 1995 worden geboekt als subsidies.

De primaire-uitgavengroei voor 2007 valt uiteraard moeilijk in te schatten aangezien nog geen enkele begroting beschikbaar is. In de ramingen werd voor dat jaar dan ook uitgegaan van een relatief neutraal uitgavenbeleid, waarbij de toename van de primaire uitgaven, gecorrigeerd voor conjuncturele en niet-recurrente factoren, ongeveer gelijk zou zijn aan de trendmatige activiteitsgroei. De impact van de relatief forse uitgavenstijging voor gezondheidszorg zou hierbij worden gecompenseerd door die van de daling van de investeringsuitgaven van de lokale overheid, die kenmerkend is voor een jaar volgend op gemeente- en provincieraadsverkiezingen.

5. Beoordeling van de onzekerheidsfactoren

De in dit artikel toegelichte economische projecties voor België werden opgesteld op een ogenblik dat de verschillende omgevingsfactoren, zijnde zowel de recente ontwikkelingen van de economische activiteit als de bewegingen op de internationale financiële markten, aanzienlijke veranderingen vertoonden die de vooruitzichten kunnen vertroebelen. Op korte termijn zou het aan de gang zijnde conjunctuurherstel, dat de opwaartse herziening met 0,3 procentpunt van de bbp-groei in 2006 verklaart, nog iets krachtiger kunnen blijken dan verwacht. Alles in

acht genomen zou de snelle en forse verbetering van het ondernemersvertrouwen tijdens de eerste maanden van het jaar trouwens een dynamischer activiteitsgroei in het vooruitzicht stellen. Het vertrouwen zou echter spoedig kunnen omslaan, zoals blijkt uit recente periodes.

Die projecties wijzen op een geleidelijke vertraging van de groei, doordat de olieprijsen zich handhaven op een hoog peil, de wisselkoersen stabiel blijven op het niveau van medio mei 2006 - na de appreciatie van de euro tijdens de voorgaande weken - de rentetarieven toenemen en de buitenlandse vraag gaandeweg verzwakt. In de huidige situatie zijn die hypothesen, en derhalve de projecties zelf, onderhevig aan belangrijke onzekerheidsmarges.

Gelet op de nog steeds krachtige vraag en de spanningen aan de aanbodzijde, die tevens in de hand worden gewerkt door geopolitieke factoren, blijft het verloop van de olieprijsen, net als dat van de andere grondstoffen, bijzonder onzeker. Een verdere prijsstijging zou de consumptieve vraag en de investeringen drukken, via een daling van het reële inkomen van de huishoudens en van het exploitatieoverschot van de ondernemingen. Ze zou de mondiale groei, en dus de uitvoervraag doen vertragen. Afgezien van het directe effect dat de energiecomponent in de prijsindex uitoefent, dreigt deze stijging ook de inflatoire spanningen weer aan te wakkeren. Daartegenover is een zekere normalisatie niet uitgesloten, hoewel moeilijk te bepalen valt binnen welke termijn.

TABEL 11 VERGELIJKING VAN DE VOORUITZICHTEN VOOR BELGIË
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

	Reëel bbp		Inflatie ⁽¹⁾		Publicatiedatum
	2006	2007	2006	2007	
NBB – Voorjaar 2006	2,5	2,0	2,4	1,9	juni 2006
<i>p.m. Najaar 2005</i>	2,2	n.	2,3	n.	december 2005
Federaal Planbureau (FPB)	2,4	2,1	2,4	1,8	mei 2006
IMF	2,1	2,4	2,4	1,8	april 2006
EC	2,3	2,1	2,4	2,1	mei 2006
OESO	2,5	2,4	2,2	1,9	mei 2006
Belgian Prime News	2,2	1,9	2,1	1,6	maart 2006
Consensus Economics	2,3	2,1	2,3	1,9	mei 2006
Economist's Poll	2,2	1,9	2,1	1,8	mei 2006
<i>p.m. Realisaties 2005</i>		1,5		2,5	

(1) HICP, behalve FPB: deflator van de particuliere consumptie.

TABEL 12 VERGELIJKING VAN DE HYPOTHESEN

	2006					2007				
	NBB	EC	IMF	FPB	OESO	NBB	EC	IMF	FPB	OESO
Uitvoermarkten	7,2	7,5	n.	6,6	n.	5,3	5,9	n.	6,2	n.
Olie (dollar per vat)	70,3	68,9	61,25	66,9	68,0	73,9	71,0	63,0	67,0	70,0
KT-rente	3,1	n.	3,0	3,1	2,7	3,9	n.	3,4	3,3	3,4
LT-rente België	4,0	n.	n.	3,9	4,0	4,2	n.	n.	4,1	4,3
Euro in dollar	1,25	1,22	1,19	1,22	1,24	1,27	1,22	1,20	1,24	1,26

De aanzienlijke onevenwichtigheden op de lopende rekeningen, die reeds verscheidene jaren aanhouden, en die nog wat zouden toenemen in 2006 en 2007, zouden bovendien kunnen leiden tot een hogere stijging van de lange rente dan die waarvan de hypothesen uitgingen, of tot belangrijke aanpassingen van de wisselkoersen. Een bruuske appreciatie van de euro zou nefast zijn voor het prijsconcurrentievermogen van het eurogebied en voor de groei van het internationale goederenverkeer, variabelen waarvoor de Belgische economie bijzonder gevoelig is.

In Duitsland zijn in 2007 aanzienlijke wijzigingen van de indirecte belastingen voorzien, die onder meer gepaard zullen gaan met maatregelen ter verlaging van de werkgeversbijdragen en met een tijdelijke verhoging van de fiscale afschrijvingen. Gelet op de ongewone aard van die wijzigingen, kunnen de effecten die ze op korte en

middellange termijn op het gedrag van de economische subjecten uitoefenen en hun impact op de economieën van de buurlanden moeilijk nauwkeurig worden ingeschat.

Wat het activiteitsverloop betreft, wijken de projecties van de Bank af van die van de internationale instellingen en van de gemiddelden van de particuliere voorspellers doordat ze een licht hogere bbp-groei in 2006 en een sterkere vertraging in 2007 aangeven. Die verschillen weerspiegelen vooral een betere uitgangspositie, zoals die blijkt uit de recente statistische gegevens, en het effect van minder gunstige hypothesen op middellange termijn, onder meer voor de wisselkoers van de euro en de olieprijs in dollar. Die twee laatste factoren compenseren elkaar ruimschoots met betrekking tot de inflatie, zodat de desbetreffende projecties van de Bank dicht aansluiten bij die van de internationale instellingen.

Bijlage

PROJECTIES VOOR DE BELGISCHE ECONOMIE: SYNTHESE VAN DE BELANGRIJKSTE RESULTATEN

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2003	2004	2005	2006 r	2007 r
Groei (voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)					
Bbp tegen prijzen van 2000	0,9	2,4	1,5	2,5	2,0
Bijdragen aan de groei:					
Binnenlandse bestedingen, ongerekend voorraadwijziging	1,0	2,0	2,8	1,7	1,9
Netto-uitvoer van goederen en diensten	0,0	-0,3	-0,9	0,4	0,2
Voorraadwijziging	-0,1	0,7	-0,3	0,4	-0,1
Prijzen en kosten					
Geharmoniseerde consumptieprijsindex	1,5	1,9	2,5	2,4	1,9
Gezondheidsindex	1,5	1,6	2,2	1,7	1,9
Bbp-deflator	1,7	2,3	2,2	1,5	1,9
Ruilvoet	-0,1	-0,5	-0,7	-0,6	0,1
Loonkosten per eenheid product in de particuliere sector	0,2	0,0	1,6	0,8	0,8
Uurloonkosten in de particuliere sector	1,5	1,9	1,8	2,4	1,9
Productiviteit per arbeidsuur in de particuliere sector	1,3	1,9	0,2	1,6	1,1
Arbeidsmarkt					
Binnenlandse werkgelegenheid (gemiddelde jaar-op-jaarverandering in duizenden eenheden) ..	-3,3	23,7	38,5	38,2	41,6
Geharmoniseerde werkloosheidsgraad ⁽¹⁾ (pct. van de beroepsbevolking)	8,2	8,4	8,4	8,2	8,2
Inkomens					
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	-1,0	-0,2	1,3	1,8	2,2
Spaarquote van de particulieren (pct. van het beschikbare inkomen)	14,3	12,8	13,0	12,7	13,0
Overheidsfinanciën					
Primair saldo (pct. bbp)	5,4	4,8	4,5	3,9	2,8
Financieringsbehoefte (-) of -vermogen van de overheid (pct. bbp) ⁽²⁾	0,1	0,0	0,1	-0,3	-1,2
Overheidsschuld (pct. bbp)	98,5	94,7	93,3	90,4	88,7
Lopende rekening (pct. bbp volgens de betalingsbalans)	4,1	3,4	1,7	2,1	2,3

Bronnen: EC, INR, NIS, NBB.

(1) « Adjusted series » (Eurostat).

(2) Volgens de in het kader van de procedure bij buitensporige overheidstekorten (EDP) gehanteerde methodologie.

Een nieuwe nationale consumptieprijsindex en 10 jaar HICP

D. Cornille *

Inleiding

Dit artikel gaat over de recente ontwikkelingen op het gebied van inflatiemaatstaven, in Europa als geheel en in België in het bijzonder. De invoering van een nieuwe nationale consumptieprijsindex (NCPI) in België, begin 2006, alsook het – weldra – tienjarige bestaan van de geharmoniseerde consumptieprijsindex (HICP) op Europees vlak vormen immers een gepast moment voor een terugblik op de recente veranderingen in de methodologie, teneinde de geboekte vooruitgang te belichten en de nadruk te leggen op de uitdagingen die zich nog aandienen. De thematiek is hoofdzakelijk methodologisch van aard, maar is daarom niet minder relevant vanuit economisch oogpunt, gelet op de cruciale rol die zowel de HICP als de NCPI vervullen.

Het artikel vangt aan met de toelichting van enkele basisprincipes en een beschrijving van de twee inflatiemaatstaven die in België naast elkaar bestaan, namelijk de NCPI en de HICP. Vervolgens worden verschillende aspecten van de recente hervorming van de NCPI behandeld.

1. Co-existentie van de nationale consumptieprijsindex en de geharmoniseerde index

In België kan de NCPI bogen op een lange geschiedenis die teruggaat tot 1920, het jaar waarin de eerste index met basis 1914 = 100 werd gepubliceerd. De methodologie is uiteraard sterk geëvolueerd, evenals het gebruik dat van de index wordt gemaakt. Momenteel geldt de NCPI,

en sinds 1994 de variëte ervan die « gezondheidsindex » wordt genoemd, als referentie voor alles wat verband houdt met de indexering van de lonen, de sociale uitkeringen, de huurgelden, ... met het doel de koopkracht van de gezinnen te beschermen. Om die reden berusten de opstelling en berekening van de NCPI op het overleg tussen de sociale partners binnen de Indexcommissie en de Nationale Arbeidsraad. Dit overleg is een zuiver Belgisch verschijnsel, en bestaat in verschillende vormen sinds de index tot stand kwam.

In de praktijk wordt de NCPI elke maand berekend door de *FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie*, volgens de methodologie waarmee de minister van Economie heeft ingestemd op advies van de Indexcommissie. De index wordt pas gepubliceerd na goedkeuring door de Indexcommissie. In geval van een meningsverschil binnen de commissie dient de minister van Economie de eindbeslissing te nemen.

Net als België beschikken de andere Europese landen over consumptieprijsindices met specifieke kenmerken; bovendien kunnen zich tussen de landen soms aanzienlijke methodologische verschillen voordoen. Die dispariteiten waren zowat tien jaar geleden nog belangrijker en deden binnen de EU een behoefte aan harmonisering van de nationale indices rijzen.

* De auteur dankt M. Collin en L. Aucremanne voor hun bijdrage aan dit artikel.

In die context is de HICP ontstaan⁽¹⁾. Deze index wordt bekendgemaakt sedert 1997, en geretropoleerde gegevens zijn beschikbaar vanaf 1995 (en voor sommige landen zelfs vanaf 1990). De HICP werd eerst gehanteerd in het kader van de convergentiecriteria uit het verdrag van Maastricht⁽²⁾ en speelt in dat verband nog steeds een rol voor de nieuwe EU-lidstaten die willen toetreden tot het eurogebied⁽³⁾. Sinds het begin van de derde fase van de Europese Monetaire Unie wordt die index rechtstreeks aangewend bij de kwantitatieve bepaling van de prijsstabiliteit in het eurogebied, die een centraal element is in de monetaire-beleidsstrategie van het Eurosysteem. De Raad van Bestuur van de ECB heeft prijsstabiliteit immers gedefinieerd als een situatie waarin de jaarlijkse stijging van de HICP voor het eurogebied, op middellange termijn, wordt gehandhaafd op een peil van minder dan maar dicht bij 2 pct.

De HICP van de EU-lidstaten wordt berekend op nationaal vlak, maar aan de hand van door Eurostat geharmoniseerde methodologieën en overeenkomstig een specifieke Europese wetgeving. Eurostat berekent ook de aggregaten voor bijvoorbeeld de EU of het eurogebied. In België wordt de index, net als de NCPI, berekend door de *FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie*. De Indexcommissie is op geen enkel ogenblik betrokken bij de opstelling of de bekendmaking van de HICP.

De Belgische HICP wordt door Eurostat bekendgemaakt, tegelijk met de HICP van de andere EU-landen en de HICP voor het eurogebied als geheel, waarvan de Belgische een onderdeel is. De *FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie*, die nochtans de statistiek samenstelt, maakt deze niet bekend, wat uniek is in het eurogebied. Dit is jammer, omdat een sleutelvariabele als de HICP een betere promotie door de producent ervan verdient.

Het naast elkaar voorkomen van beide indices doet zich niet specifiek in België, maar ook in de meeste andere landen van de EU-15 voor. Er bestaat evenwel geen echt relevant argument om twee verschillende inflatiemaatstaven tegelijkertijd te hanteren. Zowel vanuit het oogpunt van de vrijwaring van de koopkracht – de doelstelling van de nationale index – als in het licht van het monetaire beleid moet de inflatie op een zo exact mogelijke wijze worden gemeten, op basis van hoge kwaliteitsnormen. Beide doelstellingen zijn immers helemaal niet strijdig, integendeel. De essentie zelf van een monetair beleid gericht op prijsstabiliteit bestaat er juist in elke monetaire erosie van de koopkracht te voorkomen. In de praktijk vertonen beide indices echter niet te verwaarlozen methodologische verschillen, die in bepaalde omstandigheden kunnen leiden tot aanzienlijke afwijkingen in het gemeten inflatieverloop. Dit dreigt uiteraard een zekere verwarring te scheppen bij het grote publiek.

2. De grote methodologische principes van beide indices⁽⁴⁾

2.1 Het begrip monetaire consumptieve bestedingen van de huishoudens

Voor de dekking van de HICP wordt het begrip « monetaire finale consumptieve bestedingen van de huishoudens » (MFCBH) gehanteerd. Hetzelfde principe is sinds 1998 van toepassing voor de Belgische NCPI. De MFCBH zijn « uitgaven voor goederen en diensten die worden gebruikt voor de rechtstreekse bevrediging van de individuele behoeften en wensen van de huishoudens » (Verordening (EG) nr. 1687/98 van de Raad). In de MFCBH betekent de notie « monetaire » dat er sprake moet zijn van een betaling. Dat een monetaire transactie vereist is om een product op te nemen in de HICP, strookt met de opvatting dat inflatie een monetair fenomeen is, althans op lange termijn.

Omdat de lidstaten geen identieke methoden toepasten, werden de producten waarvoor de consument niet de volle prijs betaalt, aanvankelijk niet in de HICP opgenomen, terwijl ze reeds deel uitmaakten van de NCPI. Achteraf werd overeengekomen dat, volgens het monetaire concept, de in de HICP opgenomen prijzen het door het huishouden werkelijk betaalde bedrag min de terugbetalingen (bv. het remgeld) dienden weer te geven. Dit netto prijsconcept wordt eveneens toegepast voor de NCPI.

Momenteel zijn de kosten van de door eigenaars bewoonde huizen niet in de HICP opgenomen (zie ook Kader 1); enkel de werkelijk betaalde huurgelden zijn daarin begrepen en derhalve verschilt de dekking van de HICP aanzienlijk van die van de particuliere consumptie volgens de nationale rekeningen, die de toegerekende huurgelden van woningen omvat. Dit belangrijke verschil vloeit hoofdzakelijk voort uit het feit dat de toegerekende huurgelden onverenigbaar zijn met het voor de dekking van de HICP in aanmerking genomen concept, wegens hun niet-monetaire aard. De kosten van de door eigenaars bewoonde huizen zijn evenmin in de NCPI opgenomen.

(1) Ingevolge een Europese verordening van 1995 (Verordening (EG) nr. 2494/95 van de Raad) die in januari 1997 ten uitvoer werd gelegd.

(2) Het verdrag dateert van 1992, dus van vóór de invoering van de HICP, maar maakte reeds gewag van de inflatie berekend aan de hand van de consumptieprijsindex op een vergelijkbare basis.

(3) Artikel 1 van het Protocol betreffende de in het Verdrag bedoelde convergentiecriteria (art. 121) bepaalt het volgende: « Het (...) criterium inzake prijsstabiliteit betekent dat een lidstaat een houdbare prijsontwikkeling heeft en een gemiddeld inflatiepercentage dat, gemeten over een periode van één jaar vóór het onderzoek, niet meer dan 1,5 procentpunt hoger ligt dan dat van ten hoogste de drie lidstaten die op het gebied van prijsstabiliteit het best presteren. »

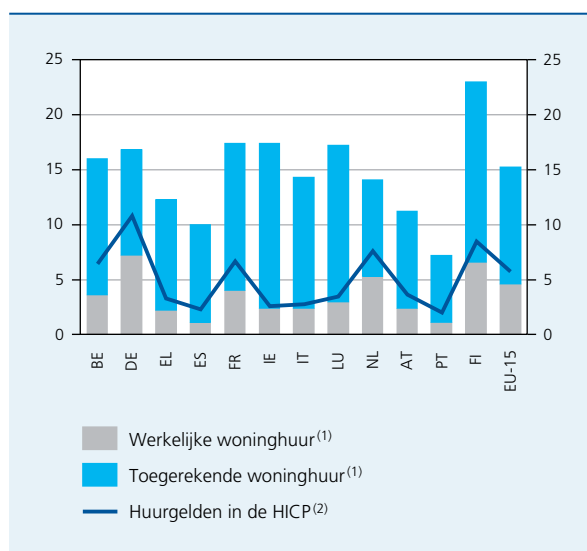
(4) Zie ook het artikel Druant M. (2001), *De Belgische HICP: een belangrijke stap voorwaarts in het nauwkeurig meten van de inflatie*, Economisch Tijdschrift van de Bank, november 2001.

Kader 1 – De kosten van de door eigenaars bewoonde huizen

Een belangrijke eigenschap van een consumptieprijsindex is dat de indexkorf volledig en, voor de HICP, op geharmoniseerde wijze de consumptieve bestedingen van de huishoudens moet dekken. In dat opzicht kan het niet opnemen van de kosten van de door eigenaars bewoonde huizen worden beschouwd als een zwak punt van de HICP, aangezien de uitgaven van eigenaars voor hun woning, algemeen gesproken, een zeer belangrijk gedeelte van hun consumptieve bestedingen uitmaken. Volgens de nationale rekeningen bedroeg dat aandeel gemiddeld iets meer dan 10 pct. van de finale bestedingen van de particulieren in de EU in 2003 en 13 pct. in België. Die raming berust op het in de nationale boekhouding gebruikte concept van de toegerekende huurgelden.

AANDEEL VAN DE KOSTEN VOOR HUISVESTING IN DE CONSUMPTIE VAN DE HUISHOUDENS

(in procenten)

Bronnen: OESO, EC, NBB.

(1) Volgens de nationale rekeningen, in procenten van de consumptieve bestedingen van de huishoudens in 2003, het laatste jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn voor alle beschouwde landen.

(2) Gewicht van de werkelijke woninghuur in de HICP in 2006.

Bovendien bestaan er tegenwoordig grote verschillen in de woonstructuur van de Europese huishoudens, daar het percentage eigenaars en huurders sterk varieert binnen de EU. De verhouding tussen het aandeel van de werkelijke en dat van de toegerekende huurgelden van woningen geeft een beeld van het relatieve belang van de huurmarkt. Zo bedraagt het gewicht van de huurgelden in de HICP 11,1 pct. in Duitsland, tegen respectievelijk 2 en 2,3 pct. in Portugal en Spanje, waar veel meer gezinnen eigenaar zijn (75,7 en 84,3 pct.) dan in Duitsland (42,6 pct.). In België is de huurmarkt relatief beschouwd eveneens gering van omvang. De werkelijk betaalde huurgelden bedragen dan ook slechts ongeveer 6 pct. van de HICP en de NCPI. Die verschillen zijn voornamelijk toe te schrijven aan de uiteenlopende gewoonten en regelgevingen in de woningmarkt (belastingen, subsidies, bescherming van de huurder,...). Zodoende wordt de vergelijkbaarheid tussen landen in het gedrang gebracht doordat de werkelijke huurgelden van woningen in de HICP begrepen zijn, maar de uitgaven van de eigenaars voor hun eigen huis niet.

Rekening houdend met die argumenten zou de opname van de kosten van de door eigenaars bewoonde huizen het mogelijk maken de dekking van de HICP, alsook de vergelijkbaarheid ervan op internationaal vlak, te verbeteren, en zou ze bijgevolg de geloofwaardigheid van die maatstaf kunnen verhogen. Dat is ook de reden waarom Eurostat vanaf 2000, in samenwerking met de ECB, een proefproject heeft opgezet met als doel de meest adequate manier te bepalen om een index van de kosten van de door eigenaars bewoonde huizen op te stellen. Nadien zou die index, mits de Raad van de EU en het Europees Parlement hiermee instemmen, in de HICP-korf kunnen worden opgenomen.

Hoewel bepaalde relatief belangrijke argumenten die integratie ondersteunen, zijn er momenteel ook nog tal van bezwaren. Van de mogelijke methodologieën is een op de toegerekende huurgelden gebaseerde raming immers niet verenigbaar met het begrip monetaire bestedingen, terwijl andere methoden de opname van activaprijzen en/of rente-uitgaven in de HICP zouden vergen, wat niet wenselijk is vanuit een oogpunt van monetair beleid. De opname van de kosten van de door eigenaars bewoonde huizen blijft dus een complex probleem, wat verklaart waarom de eventuele integratie van die kosten in de HICP niet vóór 2010 te verwachten valt.

2.2 Geografische dekking

De geografische dekking van de Belgische HICP en de HICP's van alle lidstaten en, bijgevolg, van het aggregaat voor het eurogebied, heeft betrekking op de consumptie op het binnenlandse grondgebied van de respectieve lidstaat en van het eurogebied (Verordening (EG) nr. 1688/98 van de Raad). Dit betekent dat de structuur van de HICP-gewichten wordt beïnvloed door de aankopen van buitenlandse consumenten (vooral toeristen) in de landen van het eurogebied, terwijl de uitgaven van ingezetenen in het buitenland er geen invloed op uitoefenen. De aanwending van dit begrip maakt het mogelijk overlappingsen of weglatingen bij de aggregatie van de HICP's van de afzonderlijke lidstaten te voorkomen.

De NCPI berust daarentegen op een hybride concept, dat halverwege tussen de in de nationale rekeningen gedefinieerde begrippen binnenlands grondgebied en nationaal grondgebied ligt. De NCPI vertoont gelijkenis met het concept van het nationaal grondgebied, omdat die index de uitgaven van niet-ingezetenen op het grondgebied buiten beschouwing laat. Niettemin wijkt hij van dat

concept af, aangezien ook de uitgaven van ingezetenen in het buitenland uit de NCPI worden geweerd.

2.3 Dekking wat de populatie betreft

Beide indices berusten op het concept gemiddeld representatief huishouden. De dekking van de HICP is echter vollediger, aangezien de uitgaven van bewoners van instellingen (bijvoorbeeld rusthuizen) door de HICP gedekt zijn (Verordening (EG) nr. 1688/98 van de Raad), terwijl ze niet in de NCPI zijn opgenomen.

Doordat het prijsindexcijfer representatief is voor de uitgaven van alle huishoudens samen, wijkt het noodzakelijkerwijs op de een of andere manier af van de structuur van de uitgaven die eigen zijn aan elk soort huishouden. Voor de lage inkomens bijvoorbeeld vormt voeding en huisvesting een groter dan gemiddelde uitgavenpost; voor ouderen is het aandeel van de uitgaven voor gezondheidszorg hoger dan voor jongeren. Hoewel dit niet tot de doelstellingen van de CPI's behoort, wordt soms betreurd dat het prijsindexcijfer niet in staat is die sociale verschillen

TABEL 1 OVERZICHT VAN DE VERSCHILLENDE CONCEPTEN INZAKE GEOGRAFISCHE DEKKING

	Uitgaven van niet-ingezetenen in het land	Uitgaven van ingezetenen in het buitenland
Concept binnenlands grondgebied	Inbegrepen	Niet inbegrepen
Concept nationaal grondgebied	Niet inbegrepen	Inbegrepen
Voor de NCPI gehanteerd concept	Niet inbegrepen	Niet inbegrepen

weer te geven. In feite zou dit enkel mogelijk zijn door specifieke indices te berekenen voor elke gezinscategorie. Alhoewel dit technisch haalbaar is, aan de hand van de gedetailleerde gegevens uit het huishoudbudgetonderzoek, wordt dit soort indices niet berekend in België en is het derhalve niet mogelijk de omvang van dergelijke verschillen te ramen.

2.4 Dekking volgens het type van detailhandel

Hoewel de Europese regelgeving zich daarover niet expliciet uitlaat, moet de dekking van de prijsnoteringen volgens het type van detailhandel representatief zijn. De invoering van de HICP en de NCPI met basis 1996 vond plaats overeenkomstig de resultaten van een studie uit 1995 over de structuur en vormen van distributie in België. Bij ontstentenis van een nieuwe studie ter zake, werd de verdeling naar type van verkooppunt niet uitdrukkelijk herzien, noch voor de opstelling van de HICP noch voor de nieuwe NCPI. Nochtans vonden praktische aanpassingen plaats, namelijk wanneer verdwenen verkooppunten moesten vervangen worden door nieuwe. In de praktijk worden deze echter vervangen door soortgelijke verkooppunten. Enkel bij een zeer belangrijke verandering – namelijk de volledige verdwijning van een type van verkooppunt op een bepaalde plaats – komen er ingrijpendere aanpassingen. Dit impliceert dat, bij gebrek aan een grondiger bijwerking van het staal van verkooppunten, de index wordt beïnvloed doordat zijn representativiteit verslechtert en er een zekere opwaartse vertekening ontstaat, omdat de opkomst, tijdens de laatste tien jaar, van een toenemend aantal zogeheten «discount»-warenhuizen niet voldoende tot uiting komt in de index.

Voor dat aspect zouden verbeteringen mogelijk zijn indien de *FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie* over de vereiste middelen beschikte. Het lijkt immers wenselijk om een beter beeld te krijgen van de huidige distributievormen en van hun weerslag op de prijzen.

2.5 De elementaire aggregatie

Met betrekking tot de elementaire aggregatie, dat wil zeggen de berekening van de indices voor elk product in iedere plaats, laat de Europese verordening in principe de keuze tussen twee formules. Er mag gebruik worden gemaakt van hetzij de verhouding tussen de rekenkundige gemiddelden van de prijzen, hetzij die tussen de meetkundige gemiddelden. In België wordt enkel de eerste formule gebruikt, zowel voor de HICP als voor de NCPI, behalve voor de prijzen van auto's; hiervoor worden meetkundige gemiddelden gehanteerd vanaf 2006, zowel

voor de HICP als voor de NCPI⁽¹⁾. Het meetkundige gemiddelde wordt veel ruimer gebruikt in de meeste andere landen van het eurogebied.

Een en ander blijft niet zonder gevolgen voor de meting van de inflatie, aangezien de gemiddelde prijzen in dit elementaire aggregatiestadium worden berekend als eenvoudige niet-gewogen gemiddelden van de afzonderlijke prijzen, omdat gegevens over de verkochte hoeveelheden doorgaans niet beschikbaar zijn op dit detailniveau⁽²⁾. Dit impliceert dat elke afzonderlijke waarneming de facto hetzelfde gewicht krijgt, dat trouwens vast blijft in de tijd. Daaruit vloeit voort dat een afzonderlijk product niet aan belang verliest (wint) indien minder (meer) consumenten dat specifiek product kopen. Hierdoor kan de representativiteit van het indexcijfer afnemen en kan het zelfs worden beïnvloed door een zekere opwaartse vertekening, aangezien het, in principe, juist de producten en/of de winkels met de hoogste prijzen zijn die marktaandeel verliezen ten voordele van de minder dure producten en/of winkels. Voor de producten met een hoge substitutie-elasticiteit vormt het meetkundige gemiddelde een betere keuze om die problemen te verhelpen⁽³⁾.

2.6 Aanpassingen voor kwaliteitsveranderingen

De HICP wordt geacht het « zuivere » prijsverloop te meten van een korf goederen en diensten waarvan de kwaliteit constant blijft. Voor alle prijsveranderingen die verband houden met kwaliteitsverbeteringen, dient een correctie te worden toegepast, dat wil zeggen dat de statistici moeten bepalen welk percentage van de totale prijsverandering van een product overeenstemt met een kwaliteitsverandering en welk percentage het gevolg is van een echte prijswijziging. Er is sprake van een kwaliteitsverandering als de modificatie van de kenmerken van een product of de vervanging van het product door een nieuw model leidt tot een significant nutsverschil voor de consumenten.

Voor de HICP definieert de Europese Commissie een aantal minimumnormen die door de lidstaten van de EU moeten worden nageleefd. Zo stelt de Commissie dat indien zich een wijziging van de kwaliteit van een product voordoet, de lidstaten bij het samenstellen van de prijsindexcijfers aanpassingen

(1) Vanaf 2006 wordt de index voor auto's immers gedefinieerd als een rekenkundig gemiddelde van de indices van 9 marktsegmenten; deze indices worden op hun beurt berekend op grond van de meetkundige gemiddelden van de prijzen.

(2) Voor de toekomst opent het gebruik van « scanner data » echter perspectieven voor het in aanmerking nemen van de verkochte hoeveelheden op het elementaire niveau.

(3) Het meetkundige gemiddelde brengt de substitutie perfect in rekening indien de substitutie-elasticiteit precies één is. Het blijft de werkelijke inflatie overschatten indien de substitutie-elasticiteit groter dan één is, zij het in mindere mate dan het rekenkundige gemiddelde. Het onderschat de werkelijke inflatie indien de substitutie-elasticiteit kleiner dan één is. Het rekenkundige gemiddelde van zijn kant levert een correcte inflatiemaatstaf op indien er helemaal geen substitutie bestaat, en overschat in alle andere gevallen de werkelijke inflatie.

dienen uit te voeren op basis van expliciete schattingen van de waarde van de kwaliteitswijziging. Bovendien bepaalt ze dat «in geen geval een kwaliteitswijziging (mag) worden geschat op het totale prijsverschil tussen de twee producten, tenzij kan worden aangetoond dat dit een gerechtvaardigde schatting is» (Verordening (EG) nr. 1749/96 van de Commissie). Gewoonlijk worden drie zogenaamd expliciete methodes onderscheiden: (i) de econometrische methode (hedonistische regressies), (ii) de methode die de waarde van de kwaliteitswijziging raamt aan de hand van de prijzen van de opties, omdat het vaak gebeurt dat bepaalde kenmerken van een nieuw model vroeger als optie werden

verkocht en (iii) de methode die gebaseerd is op het oordeel van deskundigen.

In België werd sedert 2002 een expliciete raming van de kwaliteitsveranderingen voor pc's in de HICP opgenomen. Deze ramingen berusten op de prijzen van de opties. Vanaf 2006 omvatten zowel de HICP als de NCPI een expliciete raming van de kwaliteitsveranderingen voor wagens. De nieuwe NCPI omvat evenwel nog geen expliciete procedure voor het in aanmerking nemen van kwaliteitsveranderingen van pc's, hoewel dit product wel in de nieuwe korf is opgenomen.

Kader 2 – Aanpassingen voor kwaliteitsveranderingen in het eurogebied

Aanpassingen voor kwaliteitsveranderingen vormen een belangrijk probleem voor statistici. De ter zake geldende minimumnormen van Eurostat blijven relatief vaag en bieden de verschillende nationale statistische instituten veel flexibiliteit met betrekking tot de keuze van de methode en de keuze van de producten waarvoor een correctie noodzakelijk is. Aangezien de aanpassingsmethodes die in de praktijk worden toegepast sterk verschillen van de ene EU-lidstaat tot de andere, blijft deze problematiek vandaag een van de belangrijkste oorzaken van niet-vergelijkbaarheid van de HICP's.

HICP VAN GOEDEREN DIE WORDEN GEKENMERKT DOOR SNELLE KWALITEITSVERANDERINGEN

(totale veranderingen van de relatieve prijzen over de aangeduide perioden, procenten)

	Periode van januari 1996 tot december 2001				Periode van januari 2002 tot december 2005			
	Eurogebied	België	Landen van het eurogebied met de sterkste prijsdalingen		Eurogebied	België	Landen van het eurogebied met de sterkste prijsdalingen	
Gegevensverwerkende apparatuur	-60,4	-40,0	-74,8	(NL)	-52,6	-61,3	-64,6	(ES)
			-72,3	(FR)			-61,3	(BE)
			-71,6	(AT)			-54,3	(AT)
Telefoon- en telefaxtoestellen . . .	-38,3	-38,0	-71,3	(FI)	-50,3	-38,8	-67,7	(FI)
			-60,5	(AT)			-57,8	(PT)
			-51,4	(FR)			-54,5	(AT)
Auto's	-5,0	-3,0	-27,9	(EL)	-3,6	-4,4	-11,7	(FI)
			-13,4	(IE)			-11,4	(EL)
			-12,3	(FI)			-7,6	(LU)

Bronnen: EC, NBB.

Het probleem van de aanpassingen voor kwaliteitsverbeteringen stelt zich tegenwoordig vooral voor auto's, kledij en de producten van de informatie- en communicatietechnologie zoals pc's en mobiele telefoons. De prijsontwikkeling van gegevensverwerkende apparatuur, auto's en telefonie-uitrusting – goederen die worden verkocht in nochtans relatief sterk geïntegreerde marktsegmenten met vrij veel concurrentie – loopt aanzienlijk

uiteen binnen het eurogebied. De prijzen voor gegevensverwerkende apparatuur in het eurogebied vertoonden een totale relatieve daling van 52,6 pct. in de periode 2002-2005 en van 60,4 pct. in de periode 1996-2001. Binnen de monetaire unie tekenden zich evenwel aanzienlijke verschillen af. Zo daalden de prijzen van deze producten in Spanje over de periode 2002-2005 met 64,6 pct., terwijl de prijsdaling in Griekenland slechts 21,2 pct. beliep. Ook voor telefonie-uitrusting en voor wagens worden grote verschillen genoteerd tussen de Europese landen, die minstens gedeeltelijk kunnen worden toegeschreven aan verschillen in de kwaliteitsaanpassingen.

De prijsdaling die tijdens de laatste periode in België werd genoteerd voor informatica-apparatuur (61,3 pct.) was een van de sterkste in de landen van de muntunie, terwijl deze prijzen in het verleden aanzienlijk minder waren gedaald dan het gemiddelde van het eurogebied. Die omslag moet grotendeels worden toegeschreven aan de methodologische aanpassingen van deze index en in het bijzonder aan de invoering van aanpassingsmethodes voor de kwaliteitsveranderingen van pc's sedert januari 2002. Behalve voor pc's tijdens de laatste periode, worden in België relatief bescheiden prijsdalingen opgetekend voor de betrokken productencategorieën, wat de weinig proactieve houding illustreert die België aanneemt met betrekking tot aanpassingen voor kwaliteitsveranderingen.

2.7 Bijwerking van de index

De belangrijkste doelstelling van het indexcijfer van de consumptieprijzen is het meten van het verloop, doorheen de tijd, van de prijzen van een korf goederen en diensten die door de huishoudens worden gekocht en die representatief zijn voor hun consumptieve bestedingen. Aangezien de structuur van de bestedingen met de tijd wijzigt, is het van groot belang dat de gecontroleerde korf representatief blijft. Regelmatige bijwerkingen zijn dan ook noodzakelijk, zowel met betrekking tot de gevolgde producten als met betrekking tot de weging ervan.

DE GELEIDELIJKE AANPASSING VAN DE BELGISCHE HICP – PERIODE 1996-2006

De HICP kan jaarlijks worden bijgewerkt op facultatieve wijze, zowel wat de opgenomen producten als wat de wegingen van de verschillende producten betreft. Bijwerking is daarentegen verplicht voor nieuwe producten die minstens één duizendste van de finale bestedingen uitmaken. Dat is ook het geval voor de wegingen, in die zin dat het strikt verboden is wegingen van meer dan zeven jaar oud te gebruiken, of indien een mogelijke wijziging de inflatie zou beïnvloeden met meer dan 0,1 procentpunt in absolute waarde.

Sedert 2000 worden de HICP-wegingen in België geregeld (maar niet systematisch elk jaar) herzien op basis van de resultaten van het meest recente jaarlijkse huishoudbudgetonderzoek. De gemiddelde afwijking van de wegingsstructuur ten opzichte van haar referentieperiode

werd dan ook teruggebracht tot 2,5 jaar en de maximale afwijking tot vier jaar, wat duidelijk minder is dan de eerder vermelde grens van zeven jaar.

Niet enkel de wegingen worden in België geregeld aangepast, maar ook de samenstelling van de productenkorf, waardoor «nieuwe» producten kunnen worden opgenomen. Het gaat daarbij om producten die kort geleden significant geworden zijn voor de bestedingen van de consumenten, zoals pc's (in 1999), vliegtuigtickets (in 1999), mobiele telefonie (toestellen en oproepen, in 2001), wegwerpcontactlenzen (in 2001), digitale camera's (in 2002), internetabonnementen (in 2004), scanners, dvd's en digitale fototoestellen (in 2005).

Overigens onderging de HICP nog andere verbeteringen, zoals de uitbreiding van de dekking naar medische diensten en producten, alsook naar onderwijs en sociale bescherming (in 2000). De HICP, waarvan de dekkingsgraad oorspronkelijk (in 1996) beperkter was dan die van de NCPI, is op die manier representatiever geworden dan de laatstgenoemde. In 2000 werd bovendien het concept van het binnenlandse grondgebied in de Belgische HICP geïntroduceerd, en meer specifiek werden de uitgaven van buitenlandse bezoekers in rekening gebracht⁽¹⁾. In 2001 werden ook de koopjes in de HICP opgenomen, met terugwerkende kracht vanaf 2000. Sedert 2002 worden eveneens de kwaliteitsveranderingen voor pc's in

(1) Deze uitgaven vertegenwoordigen ongeveer 5 pct. van de totale consumptieve bestedingen die worden gedekt door de HICP. Vrijwel alle uitgaven van buitenlanders werden ingelast in een zeer beperkt aantal HICP-rubrieken (restaurants, hotels en andere verblijfsvormen). Dit had evenwel als nadeel dat seizoengebonden prijsbewegingen, die typisch zijn voor dit soort producten, overmatig werden beklemtoond. Sedert januari 2001 worden de uitgaven van de buitenlanders verdeeld over een ruimer gamma goederen en diensten.

TABEL 2 DE GELEIDELIJKE AANPASSING VAN DE BELGISCHE HICP

	Referentieperiode voor de wegingen	Opname van «nieuwe» producten	Overige wijzigingen
1996-1998	1995-1996		
1999		Pc's, vliegtuigtickets, ophalen van huisvuil, enz.	
2000	1997-1998		Uitbreiding van de dekking naar sociale diensten, onderwijs, gezondheid Harmonisatie van de geografische dekking en de populatie
2001	1999	Mobiele telefonie, wegwerpcontactlenzen, biologische voeding, enz.	Opname van de koopjes (retroactief vanaf 2000)
2002		Mengkraan, digitale camera, enz.	Kwaliteitsaanpassingen voor pc's
2003			
2004	2001	Internetabonnement	
2005		Scanner, dvd, digitaal fototoestel, enz.	
2006	2004	Opname van de voor de NCPI uitgevoerde aanpassingen die nog niet waren opgenomen in de HICP (bijvoorbeeld kwaliteitsaanpassingen voor auto's)	

Gemiddelde/maximale afwijking van de wegingsstructuur in vergelijking met haar referentieperiode: 2,5 jaar / 4 jaar

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

aanmerking genomen. Vanaf 2006 zal tevens rekening worden gehouden met de belangrijkste aanpassingen van de nieuwe NCPI die nog niet in de HICP waren geïntroduceerd.

DE SCHOKSGEWIJZE HERVORMINGEN VAN DE BELGISCHE NCPI – EEN HISTORISCH PERSPECTIEF

In het verleden werd de NCPI om de zeven à acht jaar volledig bijgewerkt, meer bepaald in 1984, in 1991, in 1998 en in 2006. Aan de hand van de toepassingsperiode van de index kunnen ook voor de NCPI de gemiddelde en de

maximale afwijking van de wegingen ten opzichte van hun referentieperiode worden berekend. Zo kan worden opgemerkt dat de maximale afwijking tussen 9,5 en 11,5 jaar ligt, ruimschoots meer dan de uiterste limiet die van toepassing is op de HICP (een maximale afwijking van zeven jaar). Dergelijke verschillen brengen de representativiteit van de index ernstig in het gedrang.

Tevens kan worden opgemerkt dat het aantal gevolgde producten bij elke hervorming aanzienlijk is toegenomen. De huidige hervorming van de NCPI blijkt bovendien de meest ingrijpende te zijn inzake het aantal nieuwe

TABEL 3 DE SCHOKSGEWIJZE HERVORMINGEN VAN DE BELGISCHE NCPI

Index	Referentieperiode voor de wegingen	Toepassingsperiode van de index	Aantal jaren van toepassing	Gemiddelde/maximale afwijking voor de wegingen	Aantal gecontroleerde producten	Aantal afgeschafte producten	Aantal nieuwe producten
1981 = 100	1978-1979	1984-1990	7	8,5 jaar / 11,5 jaar	401	51	94
1988 = 100	1987-1988	1991-1997	7	6,5 jaar / 9,5 jaar	429	29	57
1996 = 100	1995-1996	1998-2005	8	6 jaar / 9,5 jaar	481	36	88
2004 = 100	2004	2006- ...		n.	507	102	128

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

producten en het aantal afgeschafte producten. Het grote aantal producten dat werd vervangen wijst erop dat de korf van de bestedingen van de huishoudens aanzienlijk is veranderd tussen 1996 en 2004. De ontwikkelingen in de ICT-sector zijn daaraan wellicht niet vreemd.

2.8 Economische gevolgen van de verschillende methodologieën

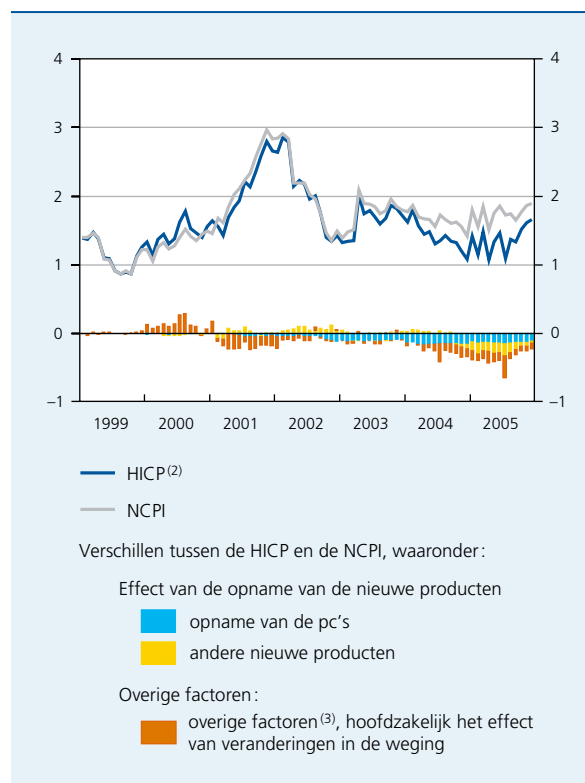
Ondanks het belang van de NCPI, met name op het vlak van indexering, is de HICP omwille van zijn flexibiliteit de meest precieze inflatiemaatstaf in België. Hij steunt immers op een meer representatieve productenkorf en op pertinentere wegingen. Terwijl de verschillen tussen de maandelijkse variaties op jaarbasis van de HICP ten opzichte van de NCPI in het verleden relatief gering waren (ze zijn negatief sinds 2001, maar kleiner dan 0,1 procentpunt – als jaargemiddelde – tot in 2003), lagen ze aanmerkelijk hoger in 2004 en 2005, toen ze respectievelijk $-0,23$ procentpunt en $-0,25$ procentpunt bedroegen. Een soortgelijk beeld kan worden opgetekend voor de onderliggende inflatietendens, waarin geen rekening wordt gehouden met niet-bewerkte levensmiddelen en energie. Voor deze inflatiemaatstaf beliep het verschil tussen de HICP en de NCPI in 2004 en 2005 gemiddeld $-0,3$ procentpunt. Dergelijke verschillen hebben uiteraard een niet te verwaarlozen opwaartse invloed uitgeoefend op het stijgingstempo van de gezondheidsindex en dus op dat van de loonkosten.

Vóór 2003 oefende de opname van nieuwe producten geen significante invloed uit. Het – weliswaar kleine – verschil voor 2003, daarentegen, kan volledig worden toegeschreven aan de pc's. In 2004 is bijna de helft van het verschil te wijten aan het prijsverloop van de pc's, terwijl die laatste voor slechts ongeveer een derde bijdragen tot het verschil in 2005, het jaar waarin verscheidene nieuwe hoogtechnologische producten (dvd, scanner, enz.) in de HICP werden opgenomen, goed voor nog eens een derde van het opgetekende verschil⁽¹⁾. De overige factoren, met als voornaamste het effect van de wijzigingen van de wegingen, hadden in 2004 en vooral in 2005 eveneens een neerwaartse invloed, terwijl dat in het verleden niet altijd het geval is geweest.

Het gebrek aan bijwerking kan dus leiden tot een aanzienlijke vertekening in de inflatiemaatstaf. De recente hervorming van de NCPI maakt komaf met deze veroudering van de index en voert bovendien een mechanisme voor gedeeltelijke tussentijdse aanpassingen in. In het vervolg van dit artikel wordt deze hervorming nader toegelicht.

GRAFIEK 1 VERGELIJKING TUSSEN DE HICP EN DE NCPI: DE ONDERLIGGENDE INFLATIETENDENS⁽¹⁾

(veranderingspercentages ten opzichte van de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar)

Bronnen: EC; FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

(1) Gemeten aan de hand van de totale index, ongerekend niet-bewerkte levensmiddelen en energiedragers.

(2) Ongerekend het geraamde effect, in januari en juli 2000, van de opname van de koopjes in de HICP vanaf 2000.

(3) Berekend per verschil.

3. De recente hervorming van de NCPI in detail

In dit gedeelte wordt nader ingegaan op de antwoorden die de hervorming van de index kan bieden op een gedeelte van de eerder beschreven problemen. Het gaat in hoofdzaak om de aanpassingen voor de kwaliteitsveranderingen en om de invoering van tweejaarlijkse mini-hervormingen. Tot slot worden de concrete gevolgen van de bijwerking geïllustreerd, in het bijzonder de aanpassing van de productenkorf en de aanpassing van de wegingen, alsook het effect op de inflatiemaatstaf.

(1) In 2003 en 2004 hadden deze andere nieuwe producten daarentegen bijgedragen tot de vermindering van het opgetekende verschil.

3.1 De aanpassingen voor kwaliteitsveranderingen

Vóór de hervorming omvatte de NCPI geen aanpassingen voor kwaliteitsveranderingen. Deze aanpassingen werden in de nieuwe index opgenomen, meer in het bijzonder wat de auto's betreft. De ramingen van de monetaire waarde van de kwaliteitsverandering zijn gebaseerd op de prijzen van de opties. Voor pc's besliste de Indexcommissie daarentegen geen expliciete ramingen toe te passen (bijvoorbeeld op basis van de prijzen van opties), maar de problemen als gevolg van kwaliteitsveranderingen op te lossen met behulp van zogenaamde impliciete methodes. Deze bijzondere behandeling voor pc's blijft dus een bron van verschil met de HICP, waarin de kwaliteitsveranderingen voor pc's al verscheidene jaren worden geraamd aan de hand van de prijzen van de opties. Op dat vlak kan dus nog heel wat vooruitgang worden geboekt. In dat opzicht zou het interessant zijn de nodige aandacht te besteden aan de ontwikkeling van dit dossier op Europees niveau, onder meer door kennis te nemen van de nieuwe studies met betrekking tot kwaliteitsveranderingen.

3.2 De invoering van tweejaarlijkse minihervormingen

De invoering van tweejaarlijkse minihervormingen zal de opname van nieuwe producten mogelijk maken. Dezelfde regel als voor de HICP zal worden toegepast, dat wil zeggen dat een product zal worden opgenomen van zodra het minstens 0,1 pct. van de consumptieve bestedingen vertegenwoordigt. Om de opname van nieuwe producten te vergemakkelijken, kunnen bepaalde wegingen worden gewijzigd, op voorwaarde dat de weging van de twaalf hoofdcategorieën van de Coicop-classificatie constant blijft⁽¹⁾. Deze innovatie zal een bijdrage leveren tot het vermijden van een snelle veroudering van de NCPI en zal de representativiteit en de betrouwbaarheid ten goede komen. Daarbij moet echter worden opgemerkt dat de hervormingen partieel blijven, aangezien de wegingen net als in het verleden slechts om de zeven à acht jaar volledig zullen worden bijgewerkt. Om deze minihervormingen succesvol te kunnen uitvoeren, zal de *FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie* over de nodige middelen moeten kunnen beschikken en zo snel mogelijk toegang moeten krijgen tot het huishoudbudgetonderzoek, twee voorwaarden die in het verleden niet altijd waren vervuld.

De invoering van deze minihervormingen biedt eveneens de mogelijkheid om een nieuwe studie uit te voeren naar de verschillende types van distributie en hun actuele structuur, aangezien het laatste onderzoek hierover dateert van 1995. Zoals hierboven werd vermeld, blijft het ontbreken

van een bijwerking voor de veranderingen in de structuur van de detailhandel een zwak punt in België, zowel voor de HICP als voor de NCPI.

3.3 Aanpassing van de productenkorf

De nieuwe NCPI omvat 507 producten, tegen 481 voor de NCPI op basis van 1996. 102 producten werden eruit geschrapt ten opzichte van de index met basis 1996, en 128 nieuwe producten werden erin opgenomen, waarvan 44 producten reeds stapsgewijs in de HICP waren geïntegreerd. De componenten die de meeste veranderingen ondergaan, zijn de niet-energetische industriële goederen en de diensten. De component van de bewerkte levensmiddelen is in mindere mate aangepast, terwijl de component van de niet-bewerkte levensmiddelen een lichte daling heeft laten optekenen, zowel inzake aantal producten als inzake weging in het totaal. Wat de energie betreft, werden er vooral veranderingen opgetekend inzake de definitie van de standaardverbruikscategorieën voor elektriciteit en gas. Voor deze twee producten is men immers overgeschakeld van dertien op vijf standaardverbruikscategorieën. Deze veranderingen werden noodzakelijk gemaakt doordat de beschikbare informatie voor Vlaanderen – waar de markt is vrijgemaakt – en voor de rest van België niet meer beschikbaar was volgens dezelfde opsplitsing naar standaardgebruiker.

Deze veranderingen zijn ingegeven door verschillende motieven. De voornaamste reden is dat men, zoals in de methodologie van de HICP, alle producten wenst te dekken waarvoor de gemiddelde gezinsbestedingen één duizendste van de totale bestedingen bedragen. Dit impliceert het schrappen van sommige niet-representatief geworden producten: bijvoorbeeld tafelbier, waarvan het aandeel in het verbruik is verminderd, of de gesprekken vanuit telefooncellen, die niet langer representatief zijn, gezien de ontwikkeling van de mobiele telefonie. Omgekeerd zijn andere producten representatief geworden en werden ze bijgevolg toegevoegd, zoals dvd-spelers of internetabonnementen, of nog gsm-gesprekken en de gsm's zelf, om slechts enkele voor de hand liggende voorbeelden op te noemen.

(1) De Coicop-classificatie (nomenclatuur van de individuele verbruiksfuncties, aangepast volgens de behoeften van de CPI's) is de classificatie van de voor de NCPI gebruikte producten. De 12 hoofdcategorieën zijn: 1) Voedingsmiddelen en dranken; 2) Tabak; 3) Kleding en schoeisel; 4) Huisvesting, water, elektriciteit, gas en andere brandstoffen; 5) Stoffering, huishoudapparaten en onderhoud van de woning; 6) Gezondheidsuitgaven; 7) Vervoer; 8) Communicatie; 9) Recreatie en cultuur; 10) Onderwijs; 11) Hotels, cafés en restaurants; 12) Diverse goederen en diensten.

TABEL 4 VOORBEELDEN VAN NIEUWE PRODUCTEN EN VAN GESCHRAPTE PRODUCTEN IN DE NIEUWE NCPI⁽¹⁾

	Voorbeelden van nieuwe producten	Voorbeelden van geschrapte producten
Niet-bewerkte levensmiddelen	Broccoli Vleesbrochette	Groene selderij Gekookt rundvlees
Bewerkte levensmiddelen	Meergranenbrood Witbier (HICP 1999) Babyvoeding (HICP 2001)	Oploskoffie Tafelbier
Niet-energetische industriële goederen	Mengkraan (HICP 2002) Elektrische grasmaaier Kinderlaarzen Dvd-lezer (HICP 2005) Pc (HICP 1999)	Gasfornuis (HICP 2005) Keukenrobot Hemd Radiocassette met cd-lezer Lege audiocassette
Diensten	Pizza's op restaurant Gsm-gesprekken (HICP 2001) Internetabonnement (HICP 2004) Babysitting Theaterabonnement Dierenarts	Gesprekken vanuit telefoonscellen Carwash Kijk- en luistergeld
Energiedragers	Elektriciteit en gas: aanpassing van de definities: 5 producten in plaats van 13 voorheen	

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

(1) Desgevallend wordt het jaar waarin het product in de HICP werd opgenomen – of uit deze index werd verwijderd – tussen haakjes vermeld.

Van andere producten werd de definitie aangepast of werd de steekproef waarop ze gebaseerd waren, verbeterd. Het betreft bijvoorbeeld wagens, vaste telefonie, boeken, tijdschriften, dagbladen of toeristische reizen naar het buitenland, om enkel de belangrijkste te vermelden. Voor kleding werden twee verschillende steekproeven ingevoerd: één voor de winter en één voor de zomer.

3.4 Aanpassing van de wegingen

Vooreerst werd de weging van de 65 plaatsen waar de afzonderlijke prijzen worden opgetekend, aangepast op basis van de bevolking in 2004. Het effect van deze verandering was echter beperkt in omvang. Wat de weging van de producten betreft, berust de bepaling van de nieuwe wegingen op de resultaten van het huishoudbudgetonderzoek dat het NIS heeft uitgevoerd in 2004. Een aantal wijzigingen werd evenwel aangebracht teneinde deze in overeenstemming te brengen met de hierboven beschreven principes inzake dekking.

Om de werkelijke veranderingen tussen de twee indexcijfers correct te interpreteren, is enige omzichtigheid geboden wanneer men het nieuwe wegingsschema met dat van de oude index vergelijkt. De wegingen van 1996 geven immers een verkeerd beeld van de effectieve bijdrage van de prijsveranderingen voor een bepaald product in 2005 tot de totale inflatie. Afhankelijk van het verloop van de relatieve prijzen is deze bijdrage ofwel hoger ofwel lager geworden dan de bijdrage die gold tijdens de basisperiode. Voor de producten waarvoor het prijsverloop, tussen 1996 en 2004, sneller was dan de totale inflatie, zal de impliciete wegingscoëfficiënt van 2004 hoger uitvallen dan de oorspronkelijke coëfficiënt⁽¹⁾. Dit is het geval voor de componenten energie, levensmiddelen en diensten, die aldus op impliciete wijze (d.w.z. zonder expliciete actualisering van de wegingen) aan belang hebben gewonnen in de oude index. Het tegendeel is waar voor de niet-energetische industriële

(1) Formeel worden de impliciete wegingscoëfficiënten berekend als het product van de oorspronkelijke wegingscoëfficiënt en de index van de relatieve prijzen van de categorie, waarbij deze laatste overeenstemt met de verhouding van de index voor de desbetreffende categorie tot de index voor het totaal. In het specifieke geval van energie houden zij tevens rekening met het feit dat de prijsindexcijfers van 2004 nog niet de tariefdalings voor elektriciteit in Vlaanderen als gevolg van de vrijmaking omvatten. Deze dalingen werden immers laatsttijdig in de index opgenomen, namelijk in maart 2005.

TABEL 5 WEGINGSSCHEMA VAN DE NCPI
(per duizend)

	Oude index (Basis 1996)		Nieuwe index (Basis 2004)
	Wegingen 1996	Wegingen 1996 tegen prijzen van 2004 ⁽¹⁾	Wegingen 2004
Energiedragers	100,2	104,2	95,5
Niet-bewerkte levensmiddelen	95,6	100,0	82,8
Bewerkte levensmiddelen	132,0	133,0	120,0
Niet-energetische industriële goederen	332,3	316,0	337,3
Diensten	340,0	347,0	364,4
Totaal	1.000,0	1.000,0	1.000,0

Bronnen : FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

(1) Gecorrigeerd om rekening te houden met het effectieve prijsverloop van elektriciteit in Vlaanderen vóór maart 2005 (dat wil zeggen vóór de laattijdige opname van de nieuwe tarieven voor Vlaanderen in de NCPI met basis 1996).

goederen, want zij hebben een gematigder prijsverloop gekend dan de totale inflatie.

Om de effectieve impact van de invoering van de nieuwe wegingen op de inflatie te ramen, dient men de nieuwe wegingen daarom te vergelijken met de impliciete wegingen van de oude index tegen prijzen van 2004. Een dergelijke vergelijking toont aan dat de bijdrage van de (niet-bewerkte en bewerkte) levensmiddelen tot de inflatie daalt. Samen vertegenwoordigen deze producten ongeveer 20 pct. van de korf van de nieuwe index. Dit fenomeen hoeft niet te verbazen, aangezien algemeen bekend is dat het belang van dit type van producten vermindert naarmate de levensstandaard stijgt. Deze evolutie past in een beweging op de lange termijn, die ook is vastgesteld tijdens de vorige hervormingen. In vergelijking met de situatie die in 2004 gold onder de oude index, stelt men daarentegen vast dat de bijdrage van de niet-energetische industriële goederen en van de diensten toeneemt in de nieuwe index. Deze ontwikkelingen, en vooral die van de diensten, weerspiegelen tevens structurele bewegingen. De niet-energetische industriële goederen zijn goed voor ongeveer 34 pct. van de nieuwe korf, terwijl het aandeel van de diensten 36 pct. bedraagt. Het zijn, onder meer, de goederen en diensten die verband houden met cultuur en vrijetijdsbesteding, telecommunicatie, uitgaven voor gezondheidszorg en vervoer (met inbegrip van de aankoop van voertuigen) die de neiging vertonen om aan belang te winnen, terwijl de bestedingen inzake kleding en meubilair een omgekeerde tendens volgen.

De energetische component, van zijn kant, zal in de nieuwe index een minder belangrijke impact hebben in vergelijking met de situatie die gold aan het einde van de toepassingsperiode van de oude index. De energiedragers vertegenwoordigen ongeveer 9,5 pct. in de nieuwe index, in vergelijking met een gewicht van bijna 10,5 pct. in de oude index tegen prijzen van 2004. Aan de hand van een gedetailleerde opsplitsing van de veranderingen van de wegingscoëfficiënten voor de component energie kan worden aangetoond dat zelfs binnen een grote categorie belangrijke wegingsveranderingen kunnen worden vastgesteld. Bovendien kan aan de hand van deze analyse een onderscheid worden gemaakt tussen de energiedragers die worden geweerd uit de gezondheidsindex, en die welke erin zijn opgenomen.

Tussen 1996 en 2004 heeft het relatieve-prijseffect een aanzienlijke positieve impact gehad op het gewicht van stookolie, benzine en LPG, diesel en gas. Dit effect weerspiegelt, tegen een achtergrond van stijgende aardolieprijzen, het feit dat de prijzen van de desbetreffende producten sneller zijn gestegen dan de totale inflatie. Dit effect is het meest uitgesproken voor stookolie, gezien zijn grotere gevoeligheid voor de prijsschommelingen van aardolie, evenals voor benzine, waarvan de prijs immers eveneens is gestegen als gevolg van accijnsverhogingen. Voor elektriciteit heeft het prijseffect daarentegen in omgekeerde richting gespeeld, omdat – in de aanloop naar de vrijmaking – in heel België sinds 2000 geleidelijk tariefverlagingen werden doorgevoerd op verzoek van de federale overheid, en omdat de vrijmaking in Vlaanderen sinds juli 2003 ook aanleiding heeft gegeven tot lagere prijzen, zodat het opwaartse effect van de prijzen voor energetische grondstoffen ruimschoots gecompenseerd werd.

Deze relatieve-prijseffecten, die ook hebben geleid tot schommelingen in de impliciete gewichten voor het jaar 2004 in de oude index, zijn niet relevant met het oog op een vergelijking van de nieuwe wegingen. Per verschil kon evenwel een zogenaamd relatief-kwantiteitseffect worden berekend. Dit effect illustreert de effectieve impact van de invoering van de nieuwe wegingen. Uit deze oefening blijkt dat het aandeel van benzine, elektriciteit en stookolie gevoelig is teruggelopen, terwijl dat van gas en diesel is toegenomen. Deze ontwikkelingen lijken erop te wijzen dat de consumenten voor de verwarming van hun woningen stookolie en elektriciteit hebben vervangen door gas, terwijl voor de motorbrandstoffen het toenemende succes van diesel ten nadele van benzine duidelijk zichtbaar wordt.

TABEL 6 AANPASSING VAN DE WEGINGEN: WEERSLAG OP HET ENERGIEGEHALTE VAN DE INDEX
(in procenten van het totaal)

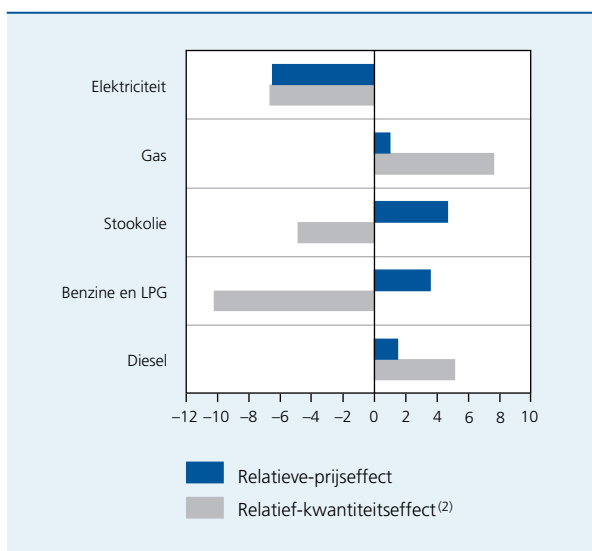
	Totale index		Gezondheidsindex	
	Oude index (Basis 1996) tegen prijzen van 2004	Nieuwe index (Basis 2004)	Oude index (Basis 1996) tegen prijzen van 2004	Nieuwe index (Basis 2004)
Gewicht van de energiedragers	10,4	9,5	6,9	6,2
Rechtstreeks gehalte aan energetische grondstoffen	3,7	3,4	2,5	2,2

Bronnen: FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie; NBB.

Hoewel de invoering van de nieuwe index de facto het aandeel van alle energiedragers samen terugdringt van 10,4 pct. tot 9,5 pct. in de totale index, is de daling iets minder uitgesproken in de gezondheidsindex, namelijk van 6,9 pct. tot 6,2 pct. De gevoeligheid van de inflatie voor de prijsontwikkelingen van aardolie is echter niet uitsluitend afhankelijk van de weging van de energiedragers. Zij hangt tevens af van het aandeel van de energetische grondstoffen in de kostenstructuur van de producten als geheel, ongeacht of het energetische of niet-energetische producten betreft. Voor de niet-energetische producten is dit aandeel vrij moeilijk in te

schatten; om die reden spitsen we ons hier toe op het geval van de energetische producten, waarbij de energetische grondstoffen een meer rechtstreekse rol spelen. Het betreft hier bijvoorbeeld het aandeel van de aardolieprijs in de prijs van benzine aan de pomp, die tevens andere kosten van binnenlandse oorsprong evenals taken omvat. Als men hiermee rekening houdt voor de diverse energiedragers, daalt het rechtstreekse aandeel van de energetische grondstoffen in de gezondheidsindex van 2,5 tot 2,2 pct. Die daling is even belangrijk als de daling voor de totale index, waarin het aandeel van de energetische grondstoffen zakt van 3,7 naar 3,4 pct. Bijgevolg volgt uit de invoering van de nieuwe index dat zowel de totale inflatie als het verloop van de gezondheidsindex een beetje minder gevoelig zullen zijn voor de schommelingen van de aardolieprijzen dan in de afgelopen jaren het geval was.

GRAFIEK 2 WEERSLAG VAN DE HERVORMING OP DE WEGINGSCOËFFICIËNTEN VAN DE ENERGIEDRAGERS⁽¹⁾
(per duizend)

Bronnen: EC; FOD Economie, KMO's, Middenstand en Energie; NBB.

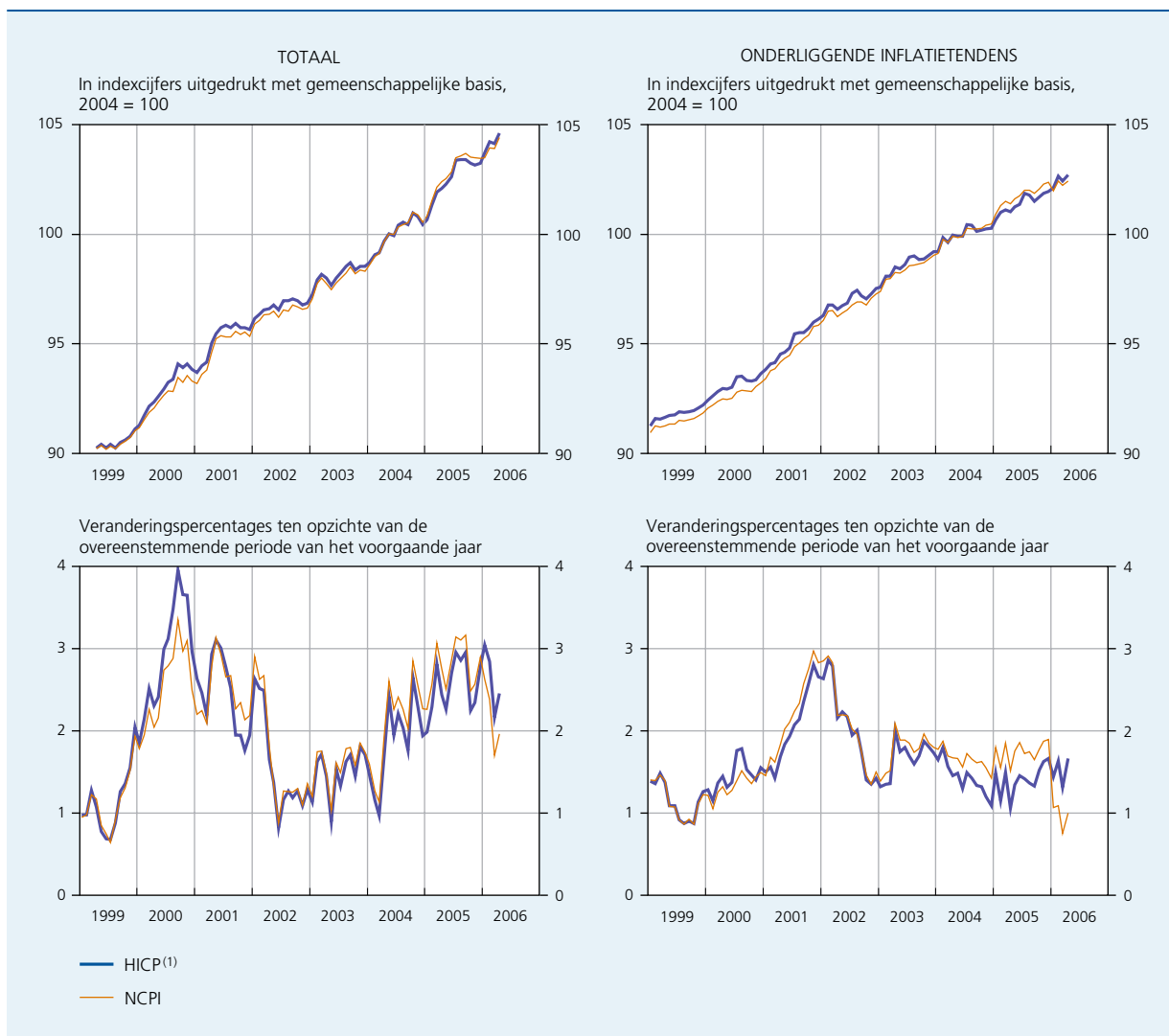
(1) Dat wil zeggen tussen 1996 en 2004.

(2) Het relatief-kwantiteitseffect wordt geraamd per verschil.

Al met al blijkt dat de nieuwe wegingsstructuur aanzienlijk afwijkt van die ten tijde van de oude index, hetgeen het principe van een relatief frequente actualisering wetigt. In dit verband is het betreurenswaardig te moeten vaststellen dat de tweejaarlijkse hervormingen geen impact zullen hebben op de weging van de grote categorieën, en dat bijgevolg zelfs de nieuwe nationale index uiteindelijk geleidelijk zal worden uitgehold in termen van representativiteit. Het dient opgemerkt dat de HICP in dit opzicht flexibeler blijft.

3.5 Poging tot kwantificering van het effect van de invoering van de nieuwe NCPI

Het is geen eenvoudige taak om het effect van de invoering van de nieuwe NCPI te kwantificeren, omdat er geen directe vergelijkingspunten bestaan tussen de oude en de nieuwe NCPI. De oude index wordt sinds januari 2006 immers niet langer gepubliceerd, terwijl de nieuwe index

Bronnen: EC; FOD Economie, KMO's, Middenstand en Energie; NBB.

(1) Ongerekend de geraamde weerslag van de koopjes vanaf 2000.

niet wordt gepubliceerd voor de periode voorafgaand aan januari 2006. Het is daarentegen wel mogelijk de NCPI te vergelijken met de HICP.

Aangezien de samenstelling van de nieuwe NCPI sterk aanleunt bij de structuur van de HICP, kan men ervan uitgaan dat de hervorming zou moeten bijdragen tot het wegwerken van het tijdens de afgelopen jaren waargenomen verschil tussen de twee indexcijfers. De weerslag van de hervorming op de met de NCPI gemeten inflatie zou aldus moeten begrepen zijn tussen $-0,2$ en $-0,3$ procentpunt per jaar, en bestaat erin dat de positieve vertekening die kenmerkend was voor de NCPI in 2004 en 2005 als gevolg van de verslechtering van zijn representativiteit, wordt weggewerkt. Dit effect zal slechts duurzaam zijn

voor zover de nieuwe index niet verslechtert in de loop van de tijd, hetgeen momenteel waarschijnlijker is dan in het verleden door de invoering van de tweejaarlijkse mini-hervormingen. De HICP blijft echter efficiënter voor wat het behoud van zijn representativiteit en de aanpassingen wegens kwaliteitsveranderingen betreft.

De met de NCPI gemeten inflatie zal evenwel slechts de volgens de HICP gemeten inflatie benaderen vanaf 2007. Inderdaad, 2006 is een overgangsjaar waarin de door de NCPI gemeten inflatie nog tijdelijk beïnvloed wordt door de oude basis, in dit geval door de indexcijfers van 2006 (na de hervorming) te vergelijken met die van de overeenstemmende maand van 2005 (vóór de hervorming, maar omgezet om een vergelijking mogelijk te maken).

In dit verband is de manier waarop de overgang tussen de nieuwe en de oude index vanuit statistisch oogpunt wordt verwerkt, niet neutraal. In het geval van de NCPI bestaat de gevolgde methode erin de twee op gemeenschappelijke basis 2004 = 100 uitgedrukte indexcijfers in januari 2006 aan elkaar te plakken zonder ze te koppelen. De facto komt dit erop neer dat het sinds 2004 opgestapelde niveauverschil tussen beide indexcijfers, in januari 2006 ongedaan wordt gemaakt. Om die reden zal de volgens de NCPI gemeten inflatie in 2006 in niet-onaanzienlijke mate maar tijdelijk neerwaarts worden beïnvloed. In totaal zou de weerslag van de invoering van de nieuwe index op de met de NCPI gemeten inflatie $-0,6$ procentpunt bedragen in 2006.

Een en ander heeft als gevolg dat het door de veroudering veroorzaakte surplus aan gemeten inflatie in 2004 en 2005 in 2006 wordt gecompenseerd door de negatieve weerslag van de gehanteerde transitiemethode. Voor de gezondheidsindex, waarvan de conversiecoëfficiënt door de sociale partners werd vastgesteld in de Nationale Arbeidsraad, kan in wezen dezelfde analyse gemaakt worden, maar de weerslag zou iets kleiner zijn ($-0,5$ procentpunt in 2006). Derhalve mag gesteld worden dat het gedeelte van de in 2004 en 2005 toegekende indexeringen dat is toe te schrijven aan de veroudering van de index, in de loop van 2006 zal gecompenseerd worden. Gelet op het opgelopen verlies aan competitiviteit inzake loonkosten, is een dergelijke correctie ongetwijfeld welgekomen. Toch dient aangestipt dat een dergelijke compensatie slechts een « second best » kan zijn en dat de « first best » erin bestaat de veroudering van de index te vermijden, zodat achteraf geen ingrijpende correcties hoeven te gebeuren. Vanuit competitiviteitsoogpunt is het immers beter te voorkomen dan te genezen, terwijl de (weinig intuïtieve) correcties de geloofwaardigheid van de consumentenprijsindex bij het grote publiek in het gedrang kunnen brengen. Dit illustreert eens te meer hoe belangrijk het is permanent te waken over de kwaliteit en de representativiteit van de inflatiemaatstaf.

4. Conclusies

De invoering in januari 2006 van de nieuwe NCPI met basis 2004, en de bijbehorende hervorming, stellen een einde aan de aanzienlijke veroudering van de index. Het verlies aan representativiteit van de index was overduidelijk geworden in de loop van de jaren 2004-2005, en was niet neutraal in termen van inflatie. Dankzij de hervorming zou het verschil tussen de NCPI en de HICP vanaf 2007 aanzienlijk moeten verkleinen. In 2006 zullen de invoeringsmodaliteiten van de nieuwe NCPI evenwel een significant neerwaarts effect sorteren op de aan de hand van deze index gemeten inflatie evenals op het verloop van de gezondheidsindex.

Van de nieuwigheden die de hervorming met zich meebrengt, vormt de invoering van de tweejaarlijkse miniervormingen een belangrijke stap vooruit met het oog op een verbetering van de actualisering van de NCPI en het behoud van zijn representativiteit. De grotere flexibiliteit van de HICP en het feit dat hij efficiënter is inzake aanpassing wegens kwaliteitsveranderingen, maken evenwel dat deze index nog steeds nauwkeuriger is.

Ondanks de geboekte vooruitgang blijven er nog een aantal uitdagingen, zowel voor de HICP als voor de NCPI. De belangrijkste uitdagingen op Europees niveau zijn ongetwijfeld de verwerking van de kosten van door de eigenaars bewoonde huizen, evenals de harmonisering en veralgemening van de aanpassingen wegens kwaliteitsveranderingen. A fortiori gelden deze uitdagingen eveneens voor de Belgische HICP, en nog meer voor de NCPI, waarin auto's het enige product zijn waarvoor aanpassingen wegens kwaliteitsveranderingen plaatsvinden.

Andere belangrijke uitdagingen, die meer specifiek verband houden met België, zijn de actualisering van de gegevens van de kleinhandelsstructuur (de momenteel gehanteerde versie dateert immers van 1995) en de veralgemening tot een groter aantal producten van de elementaire aggregatie aan de hand van het meetkundig gemiddelde. In beide gevallen zouden zowel de HICP als de NCPI beter de substitutie-effecten tussen verkooppunten en tussen producten weerspiegelen.

Verdere vooruitgang in deze domeinen veronderstelt dat voldoende middelen worden vrijgemaakt voor de meting van de inflatie.

Kosten, voor- en nadelen van de verschillende betaalmiddelen

Inleiding

Als reactie op de aankondiging, eind 2003, door een van de Belgische grootbanken kosten te zullen aanrekenen voor de afhalingen aan de geldautomaten, werd op 9 februari 2004 een gentlemen's agreement omtrent het betalingsverkeer gesloten tussen de Belgische Vereniging van Banken, de Minister van Economie en de Minister van Consumentenzaken.

Punt 5 van dit akkoord stelt dat: «De partijen erkennen dat het betalingsverkeer efficiënter moet gemaakt worden. Hiertoe zullen de bevoegde Ministers binnen de maand een overleg organiseren tussen de verschillende geïnteresseerde partijen. Binnen dit kader zullen concrete initiatieven worden genomen om het betalingscircuit op overheidsniveau te moderniseren. Tevens zal de concurrentiepositie van de Belgische banken in kaart worden gebracht».

In het kader van dit akkoord hebben beide ministers samen met hun collega van Financiën, aan de gouverneur van de Nationale Bank van België gevraagd de leiding op zich te nemen van het maatschappelijke overleg omtrent de toekomst van de betaalmiddelen, met alle in deze problematiek betrokken partijen.

Om dit overleg naar behoren te kunnen voeren, werd een Steering Committee over de toekomst van de betaalmiddelen opgericht waarin, onder het voorzitterschap van de gouverneur van de Nationale Bank van België, alle betrokken partijen zitten.

Tijdens de eerste vergadering van dat Committee op 13 mei 2004 werd onder meer de oprichting voorgesteld van een werkgroep, belast met de uitvoering van

een studie naar de kosten en baten van de verschillende betaalmiddelen.

Gedurende anderhalf jaar hebben alle betrokken partijen in het maatschappelijk overleg, nl. de Nationale Bank, de federale overheid, de financiële sector, de beroepsorganisaties van zelfstandige ondernemers en de distributie en de consumentenorganisaties, nauw samengewerkt in deze werkgroep. Zodoende kon zowel de opzet van de studie als de interpretatie van de resultaten bij consensus plaatsvinden.

In het najaar van 2005 kon de werkgroep haar activiteiten afronden. Op 15 december werd het verslag «Kosten, voor- en nadelen van de verschillende betaalmiddelen⁽¹⁾» door de gouverneur van de Nationale Bank van België als voorzitter van de Raad van toezicht van de Overheid der Financiële Diensten voorgelegd aan de drie federale ministers die ertoe opdracht hadden gegeven.

Dit onderzoek werd uitgevoerd volgens een analysekader geïnspireerd op het Nederlandse rapport «Betalen kost geld», dat in maart 2004 werd gepubliceerd⁽²⁾.

Het Nederlandse rapport streefde twee doelstellingen na:

- de kosten verbonden aan de betaalmiddelen die in de verkooppunten worden gebruikt, identificeren en kwantificeren;
- het berekenen van kostenbesparingen die worden verkregen door dure betaalinstrumenten te vervangen door goedkopere.

(1) Het volledige verslag is beschikbaar op: <http://www.nbb.be/doc/TS/Publications/Brochures/Betaalmiddelen.pdf>

(2) Dit rapport kan geraadpleegd worden op: http://www.dnb.nl/dnb/bin/doc/Rapport%20Betalen%20kost%20geld_tcm12-35125.pdf

De Belgische studie beoogt dezelfde doelstellingen. Hoewel de onderzoeksmethoden op verschillende punten grondig verschillen van die welke in Nederland werden gevolgd, wordt het onderzoeksdomein op dezelfde wijze afgebakend:

- zo worden enkel de kosten van het betalingsverkeer in de verkooppunten bestudeerd. De volgende instrumenten worden dus beschouwd: het chartaal geld, de elektronische portemonnee (Proton), de debetkaart en de kredietkaart. De kosten eigen aan betaaloperaties tussen professionele marktpartijen alsook de kosten van het particuliere betalingsverkeer buiten de verkooppunten (meer in het bijzonder de overschrijvingen en domiciliëringen) komen dus niet in aanmerking. Minder vaak gebruikte betaalinstrumenten zoals de cheques, de privé-betaalkaarten en de kredietkaarten Diners Club en American Express worden in het onderzoek evenmin betrokken;
- ook worden alleen de maatschappelijke kosten in beschouwing genomen, dat zijn de interne kosten die de partijen in de betaalketen (de financiële sector, de emissie-instituten en de verkooppunten) maken in het kader van betalingen en ontvangsten.

Ten behoeve van dit onderzoek dienden drie enquêtes te worden georganiseerd, meer bepaald in verband met:

- de uit het betalingsverkeer voortvloeiende kosten voor de financiële sector;
- de uit het betalingsverkeer voortvloeiende kosten die worden gedragen door de verkooppunten;
- het aanwenden van de betaalinstrumenten door de consumenten teneinde de gebruiksfrequentie van chartaal geld vast te leggen.

De basisgegevens met betrekking tot de kosten hebben betrekking op het jaar 2003. Dit jaar, waarvoor gedetailleerde gegevens van de nationale rekeningen beschikbaar waren tijdens de studie, kon ook geanalyseerd worden

aan de hand van de enquêtes uitgevoerd bij de start van de activiteiten van de werkgroep. In grote lijnen zijn die gegevens ook nu nog relevant, wat niet wegneemt dat innovaties – meer in het bijzonder wat het elektronische betaalverkeer betreft – bepaalde verschuivingen hebben teweeggebracht.

1. Inventaris en specificatie van de macro-economische kosten van de betaalmiddelen in België

Na verificatie en extrapolatie van de resultaten van de eerste twee enquêtes kunnen de totale macro-economische kosten – dat wil zeggen voor de financiële sector, de emissie-instituten (Nationale Bank van België en Koninklijke Munt van België) en de verkooppunten samen – worden geraamd op 2.034 miljoen euro, of 0,74 pct. bbp.

De aan het chartaal geld toe te rekenen kosten van de betaalmiddelen bedragen 0,58 pct. bbp, tegen 0,11 pct. voor de debetkaart, 0,04 pct. voor de kredietkaart en, ten slotte, 0,02 pct. voor de elektronische portemonnee.

Ongeveer 50,5 pct. van de kosten van de betaalmiddelen is afkomstig van de verkooppunten, 47,1 pct. van de financiële sector en 2,3 pct. van de emissie-instituten.

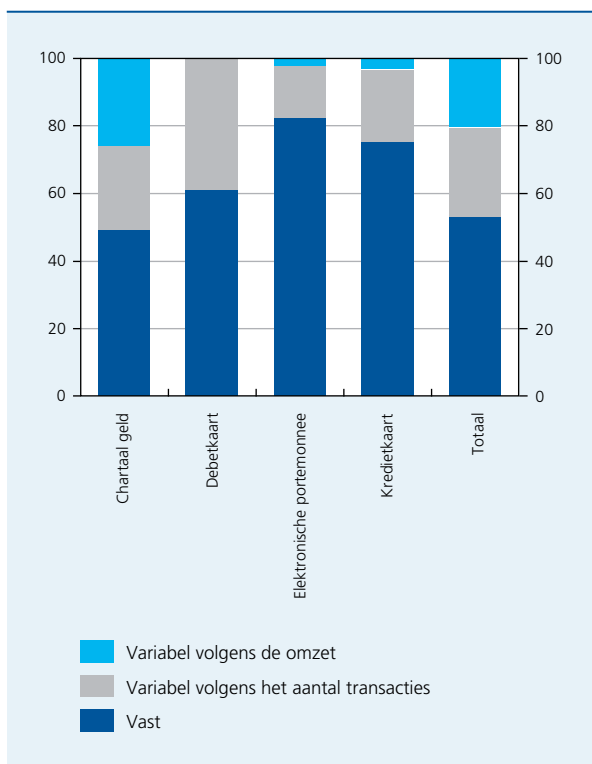
De totale kosten moeten worden onderverdeeld in vaste kosten, variabele kosten volgens het aantal transacties en variabele kosten volgens de betaalde omzet. Aan de elektronische betaalmiddelen zijn voornamelijk vaste kosten verbonden: een belangrijk deel van de kosten van de financiële sector heeft immers betrekking op het computersysteem dat nodig is om elektronische transacties te verrichten. De totale vaste kosten zijn het hoogst voor Proton (83 pct.). Daarna volgen de kredietkaarten

TABEL 1 TOTALE KOSTEN VAN DE BETAALINSTRUMENTEN
(miljoenen euro's)

	Chartaal geld	Debetkaart	Elektronische portemonnee	Kredietkaart	Totaal
1. Totale kosten van de financiële sector	724	144	15	76	959
2. Totale kosten van de emissie-instituten	47	–	–	–	47
3. Totale kosten van de verkooppunten	812	152	43	21	1.027
4. Totale kosten (= som van 1 tot 3)	1.583	296	58	97	2.034

Bron: NBB.

GRAFIEK 1 OPSPLITSING VAN DE TOTALE KOSTEN VAN DE BETAALINSTRUMENTEN
(in procenten van het totaal)

Bron: NBB.

(75 pct.) en de debetkaarten (61 pct.). De samenstelling van de kosten van chartaal geld is veel evenwichtiger: 49 pct. van de kosten is vast, 51 pct. variabel (25 pct. volgens het aantal transacties, 26 pct. volgens de omzet).

2. Het betaalgedrag van de consumenten

Om de totale kosten van elk betaalinstrument te kunnen vergelijken, moet echter rekening worden gehouden met het aantal transacties dat daarmee wordt uitgevoerd, alsook met de omzet die het instrument genereert.

Teneinde het aantal operaties in chartaal geld te kennen, was er behoefte aan een enquête over het betalingsgedrag van de particulieren. Daartoe bestelden de netwerkbeheerder Banksys en de Nationale Bank bij het bureau INRA/IPSOS een studie, die ze ieder voor de helft financierden. Tussen 1 december 2004 en 15 maart 2005 hield dat onderzoeksbureau 3.600 telefonische interviews over de aanwending van de betaalinstrumenten als geheel, maar ook uitgesplitst volgens consumptie categorie.

Vanaf de eerste interpretatie van de resultaten is echter gebleken dat deze in meerdere opzichten vertekend waren. Verschillende mogelijkheden werden onderzocht om die vertekening te corrigeren. Ten slotte werd als basis voor de verdere werkzaamheden gekozen voor een weging van de enquêteresultaten volgens de « raking »-techniek en een omzetting van de gegevens van de enquêteperiode naar 2003 aan de hand van de aan de geldautomaten opgenomen bedragen. Deze methode leek het meest betrouwbaar maar toch blijft het werkelijke aantal met chartaal geld uitgevoerde transacties nog enigszins met onzekerheid omringd.

Aldus werden 2.970 miljoen transacties met chartaal geld geteld voor 2003. Volgens de gegevens van Banksys werden de debetkaart, Proton en de kredietkaart in 2003 respectievelijk 539 miljoen, 107 miljoen en 37 miljoen maal gebruikt.

TABEL 2 GEBRUIK VAN DE BETAALINSTRUMENTEN IN DE VERKOOPPUNTEN

	Chartaal geld	Debetkaart	Elektronische portemonnee	Kredietkaart	Totaal
1. Aantal betalingen (in miljoenen)	2.970	539	107	37	3.653
(procenten van het totaal)	(81,3)	(14,8)	(2,9)	(1,0)	(100,0)
2. Betaalde bedragen (in miljoenen euro's)	52.185	26.836	553	3.656	83.230
(procenten van het totaal)	(62,7)	(32,2)	(0,7)	(4,4)	(100,0)
3. Gemiddeld bedrag per transactie (= 2 : 1) (in euro)	17,57	49,81	5,15	99,02	22,78

Bronnen: IPSOS-enquête, berekeningen van de NBB.

Wat de bedragen betreft, vertegenwoordigen de betaalinstrumenten respectievelijk 52,2 miljard, 26,8 miljard, 0,6 miljard en 3,7 miljard euro. Zodoende belopen de gemiddelde bedragen voor chartaal geld, de debetkaart, Proton en de kredietkaart respectievelijk 17,57 euro, 49,81 euro, 5,15 euro en 99,02 euro.

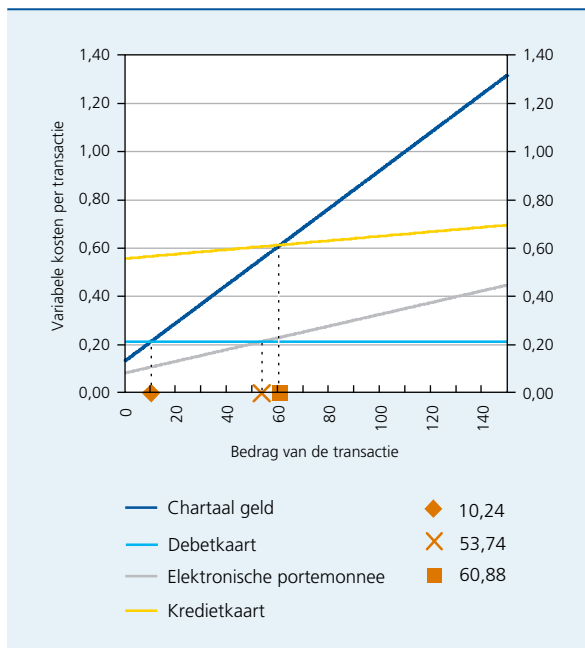
Chartaal geld maakt aldus 81,3 pct. van de transacties in de verkooppunten uit. Het marktaandeel van chartaal geld bedraagt evenwel slechts 62,7 pct. op basis van de omzet. Deze verhouding is het gevolg van de hoge gemiddelde bedragen die aan de hand van debet- en kredietkaarten worden vereffend.

3. Synthese van de analyse van de macro-economische kosten: eventuele kostenbesparingen

Wanneer de kosten van de betaalinstrumenten worden vergeleken met de verrichte transacties, kan worden vastgesteld dat de kosten per transactie van dezelfde orde van grootte zijn voor drie instrumenten. Het kostenpeil is het laagst voor chartaal geld, namelijk 53 eurocent. Het chartaal geld wordt echter van zeer nabij gevolgd door Proton (54 eurocent) en door de debetkaart (55 eurocent). Voor de kredietkaart liggen de kosten aanzienlijk hoger (2,62 euro).

Per euro omzet is de debetkaart het goedkoopste betaalinstrument (1 eurocent); aan chartaal geld en de kredietkaart (3 eurocent in beide gevallen) en, vooral, aan Proton zijn veel hogere kosten verbonden.

GRAFIEK 2 VARIABELE KOSTEN PER TRANSACTIE
(in euro)

Bron: NBB.

Teneinde mogelijke efficiëntiewinsten vast te stellen, dienen de variabele kosten van de betaalinstrumenten te worden gerelateerd aan de omzet en het transactievolume.

De variabele kosten per extra transactie zijn het geringst voor de elektronische portemonnee, gevolgd door het chartaal geld, de debetkaart en de kredietkaart.

TABEL 3 INDICATOREN VAN DE BETAALINSTRUMENTEN
(in euro)

	Chartaal geld	Debetkaart	Elektronische portemonnee	Kredietkaart
Totale gemiddelde kosten per transactie	0,53	0,55	0,54	2,62
Totale gemiddelde kosten per euro omzet	0,03	0,01	0,10	0,03
Variabele kosten per extra transactie (α) ⁽¹⁾	0,1331	0,2139	0,0835	0,5575
Variabele kosten per euro extra omzet (β) ⁽²⁾	0,0079	...	0,0024	0,0009
Variabele kosten per gemiddelde transactie ⁽³⁾	0,2718	0,2141	0,0960	0,6491

Bron: NBB.

(1) Transactiegerelateerde variabele kosten gedeeld door het aantal transacties.

(2) Omzetgerelateerde variabele kosten gedeeld door de totale omzet.

(3) $\alpha + (\beta \times \text{gemiddeld transactiebedrag})$.

TABEL 4 SUBSTITUTIE SCENARIO

	Chartaal geld	Debetkaart	Elektronische portemonnee	Kredietkaart	Totaal
Situatie in 2003					
Aantal transacties (in miljoenen)	2.970	539	107	37	3.653
Totaal bedrag (in miljoenen euro's)	52.185	26.836	553	3.656	83.230
Gemiddeld bedrag (in euro)	17,57	49,81	5,15	99,02	22,78
Totale kosten (in miljoenen euro's)	1.583	296	58	97	2.034
Simulatie					
Verandering in het aantal transacties (in miljoenen)	-750	500	250	0	0
Aantal transacties (in miljoenen)	2.220	1.039	357	37	3.653
Totaal bedrag (in miljoenen euro's)	40.935	36.836	1.803	3.656	83.230
Gemiddeld bedrag (in euro)	18,44	35,46	5,05	99,02	22,78
Totale kosten (in miljoenen euro's)	1.394	403	82	97	1.976
Besparing (in miljoenen euro's)	189	-107	-24	0	58

Bron: NBB.

Daarentegen vallen de variabele kosten per euro extra omzet het hoogst uit voor het chartaal geld, waarvan de variabele kosten per transactie sterk toenemen met het te betalen bedrag. De debetkaart brengt geen variabele kosten per euro extra omzet met zich en vertoont derhalve een vlak verloop van de variabele kosten op grond van de omzet.

Uit een grafische voorstelling van de relaties blijkt dat de variabele kosten van chartaal geld en van de debetkaart gelijk zijn voor een transactie van 10,24 euro: het verdient de voorkeur een lager bedrag dan het voornoemde te vereffenen met chartaal geld en een hoger bedrag met een debetkaart. Bovendien moet worden aangestipt dat de aan Proton verbonden kosten altijd geringer blijven dan die voor chartaal geld, maar dat Proton duurder wordt dan de debetkaart zodra de transactie een bedrag van 53,74 euro bereikt. Vanaf 60,88 euro brengt een betaling met een kredietkaart minder variabele kosten teweeg dan een met chartaal geld.

Ten slotte biedt een simulatie de mogelijkheid een eventuele efficiëntieverbetering in het gebruik van de betaalinstrumenten te kwantificeren. Hiertoe worden per hypothese 750 miljoen in chartaal geld vereffende transacties vervangen door 250 miljoen met Proton betaalde transacties (van gemiddeld 5 euro) en 500 miljoen met een debetkaart vereffende transacties (van gemiddeld 20 euro). Dit levert ten slotte een besparing van ongeveer 58 miljoen euro op. Net als in de studie «Betalen kost geld», waarin een soortgelijke simulatie werd uitgevoerd,

verkrijgt men aldus een besparing van om en bij de 0,02 pct. bbp.

Die besparing is dus uiteindelijk relatief bescheiden, zelfs in vergelijking met het niveau van de totale kosten (0,74 pct. bbp). Enkel de overgang naar een «cashless society» zou wezenlijke besparingen kunnen opleveren. Dit is echter een louter hypothetisch scenario, aangezien chartaal geld zeer in trek is bij het publiek. Voorts mag niet uit het oog worden verloren dat de vaste kosten van de elektronische betaalmiddelen in een dergelijk radicaal scenario sterk zouden toenemen: dit zou belangrijke investeringen in infrastructuur vergen, meer bepaald een verhoging van het aantal terminals; die investeringen zouden niettemin op hun beurt kunnen leiden tot positieve schaafeffecten.

4. Globale analyse van de voor- en nadelen van de verschillende betaalmiddelen

Naast de meetbare kosten zijn ook niet-kwantificeerbare voor- en nadelen relevant bij de beoordeling van het nut dat de verschillende betaalinstrumenten voor de samenleving hebben. De werkgroep heeft getracht hiervan een zo volledig mogelijke synthese te maken voor de verschillende betaalinstrumenten. Er zij op gewezen dat deze analyse niet gebaseerd is op een ad-hocenquête bij een staal van consumenten of handelaars. Ze steunt voornamelijk op een grondige gedachtewisseling tussen de leden

TABEL 5 GEBRUIK VAN DE BETAALINSTRUMENTEN NAAR BRANCHE

(procenten van het totale aantal in iedere branche verrichte transacties)

	Chartaal geld	Debetkaart	Elektronische portemonnee	Kredietkaart	Overschrijving	Overige ⁽¹⁾
Supermarkten	42,1	50,6	0,8	3,0	0,0	3,5
Detailhandels en andere gespecialiseerde handelszaken	77,9	16,3	3,2	1,4	0,4	0,9
Detailhandel exclusief winkels	98,1	1,0	0,9	0,0	0,0	0,0
Benzinestations	40,6	52,9	0,6	2,6	1,5	1,8
Automaten	84,4	0,7	13,0	1,2	0,0	0,7
Vervoer	89,8	1,2	2,8	0,0	1,4	4,7
Horeca	90,9	2,7	2,6	1,5	0,0	2,3
Vrije tijd	87,1	8,3	0,0	0,9	3,8	0,0
Persoonlijke verzorging	88,3	10,0	0,0	0,0	0,0	1,7
Vrije beroepen	96,6	2,6	0,0	0,0	0,0	0,8
Person-to-person	92,4	0,0	0,0	0,0	6,9	0,7
Overige	38,1	6,6	2,0	0,4	50,6	2,3
Totaal van de sectoren ⁽²⁾	70,6	21,1	2,4	1,6	2,4	1,8

Bronnen: IPSOS-enquête, NBB-berekeningen.

(1) Maaltijdcheques, privé-betaalkaarten, enz.

(2) De hier besproken cijfers hebben betrekking op de niet aangepaste gegevens uit de enquête. De gegevens over het totaal van de sectoren zullen vooral hierom afwijken van de gegevens uit tabel 2, waarin aangepaste data voorkomen.

van de werkgroep, gestaafd door verschillende studies en onderzoeken.

Hieruit blijkt dat het chartaal geld inherente voordelen biedt. Het blijft bijvoorbeeld het enige betaalinstrument dat universeel aanvaard wordt, eerst en vooral vanwege de wettelijke betaalkracht ervan, en voorts ook omdat er geen terminal voor nodig is. Het kan ook gebruikt worden voor operaties tussen particulieren. Het chartaal geld waarborgt de vertrouwelijkheid van de transacties en biedt volledige zekerheid inzake bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Het gebruik van chartaal geld kan ook moeilijk tot schuldoverlast leiden. Het kan bovendien een factor van sociale integratie zijn.

De elektronische betaalinstrumenten zijn dan weer gebruiksvriendelijker. Ook impliceert het gebruik van deze instrumenten minder gevaren inzake veiligheid en diefstal, zeker als die gepaard gaat met geweld. De elektronische betaalinstrumenten laten sporen na die kunnen worden gebruikt als bewijsmateriaal bij eventuele betwistingen. Voor handelaars maakt het gebruik ervan een vlotte reconciliatie met de boekhouding mogelijk.

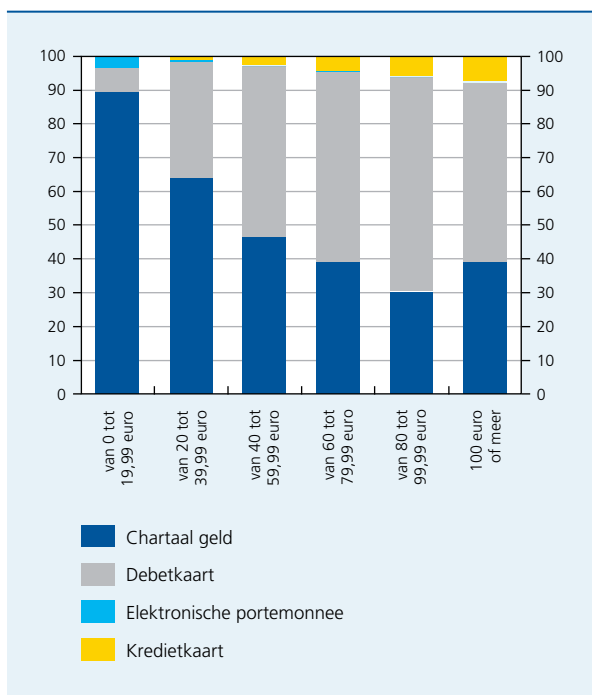
Het gebruik van de betaalinstrumenten hangt ook af van bepaalde specifieke factoren: de branche waarin de consumptie plaatsvindt en de grootte van de uitgaven.

Statistieken die zijn opgesteld aan de hand van de enquête naar het betaalgedrag van de consumenten, tonen immers aan dat de gewoonten van de consumenten op het gebied van betalingen aanzienlijk kunnen variëren afhankelijk van het soort van verkooppunt waar ze hun aankopen doen. Zo is de debetkaart het meest gebruikte betaalinstrument voor aankopen in supermarkten en benzinestations, terwijl chartaal geld nog steeds het meest wordt aangewend in detailhandels en gespecialiseerde handelszaken, de horeca en de meeste overige sectoren. De Proton-kaart vertegenwoordigt in alle branches een minder belangrijk deel van de transacties, maar wordt wel relatief vaker gebruikt bij transacties die via verkoopautomaten worden verricht, wat erop kan wijzen dat heel wat van die automaten deze betalingswijze aanvaarden.

De resultaten van de in België gehouden enquête naar het gebruik van betaalinstrumenten wijzen verder op de rol van het te betalen bedrag bij de keuze van het betaalinstrument. Zo wordt vastgesteld dat chartaal geld en de Proton-kaart gebruikt worden om respectievelijk 89 pct. en 3,5 pct. van de transacties voor bedragen van minder dan 20 euro te betalen. Die percentages dalen naarmate het te betalen bedrag groter wordt, terwijl de gebruiksgraad van de debetkaart een stijgende tendens vertoont. De kredietkaart, van haar kant, wordt dan weer in hoofdzaak

GRAFIEK 3 GEBRUIK VAN BETAALINSTRUMENTEN PER
BEDRAGSCHIJJ

(percentages van het totale aantal transacties)

Bronnen : Banksys, IPSOS-enquête, berekeningen NBB.

gebruikt om relatief belangrijke sommen te vereffenen, hoewel niet meer dan de debetkaart.

Uit het gebruik van de consumenten blijkt dat elk betaalinstrument in functie van deze twee factoren (branche en bedrag), comparatieve voordelen heeft die de aanwending ervan blijven rechtvaardigen.

Besluit

De totale maatschappelijke kosten gekoppeld aan het gebruik van betaalmiddelen worden in 2003 op zo'n 0,74 pct. van het Belgische bbp geraamd, wat zeker geen verwaarloosbaar gegeven is. Er dienen dan ook inspanningen te worden gedaan om in de mate van het mogelijke de doelmatigheid en de efficiëntie van de betaalinstrumenten te verbeteren.

Het opvoeren van het marktaandeel van de elektronische betaalmiddelen die lagere variabele kosten behoeven, zal tot zo'n verbetering leiden. De uitgevoerde simulatie toont evenwel aan dat de verkregen besparing relatief bescheiden is. Bovendien behelst die besparing enkel maatschappelijke kosten; het in rekening brengen van private kosten, de onderlinge vergoedingen tussen de

betrokken partijen dus, kan de verdeling van de behaalde efficiëntiewinsten volledig veranderen.

De spontane ontwikkeling van het betalingsverkeer gaat overigens in de goede richting, gelet op de constante groei van de elektronische betaalmiddelen. Toch blijft ontegensprekelijk een vraag naar chartaal geld bestaan.

In deze context van groei van het gebruik van de elektronische betaalmiddelen heeft het geen zin deze evolutie te willen bruuskeren door via ingrijpende beleidsmaatregelen het betaalgedrag van de Belgische consumenten eensklaps te willen veranderen.

De spontane evolutie naar meer elektronisch betaalverkeer moet zeker o.a. uit het oogpunt van efficiëntie voortgezet worden; hierbij een «cashless society» zonder gebruik van baar geld nastreven, is evenwel uit den boze.

Het volledig uitschakelen van het chartaal geld zou immers exorbitant duur zijn en enorme investeringen onder meer in terminals, vergen. Bovendien is het moeilijk een concreet alternatief te bedenken voor het gebruik van het chartaal geld in een aantal situaties zoals «person-to-person» verrichtingen, bij ambulante handel, enz.

Verder is een «cashless society» met een monopolie van een type betaalmiddel een gevaarlijke situatie waarbij de maatschappij onnodige risico's zou lopen. Het elektronische betaalsysteem kan buiten werking geraken door een verstoring van het telecommunicatienetwerk. Als op zo'n moment geen alternatieve betaalmiddelen voorhanden zijn, zouden de gevolgen voor de economie niet te overzien zijn. Het naast elkaar bestaan van verschillende betaalmiddelen zorgt dus voor een onderlinge back-up van die middelen ingeval een van de systemen ernstig wordt verstoord.

Ten slotte moet men de consument vrij laten kiezen tussen de instrumenten die hij wenst te gebruiken. Uit de studie blijkt dat de consument een voorkeur heeft voor een gediversifieerd gamma aan instrumenten waarin zeker een plaats voorbehouden blijft voor het chartaal geld. De consumenten blijven immers gehecht aan het chartaal geld dat voor kleinere bedragen en voor bepaalde verrichtingen overigens een geschikt betaalmiddel blijft.

Een diversifiëring van de instrumenten is steeds positief voor een zo soepel mogelijke afrekening van de transacties. Bovendien blijkt uit het betaalgedrag van de consumenten – o.a. uit het succes van de «cash back» waarbij een betaling met een debetkaart gepaard gaat met een afhaling van chartaal geld – dat de betaalmiddelen ook complementair zijn.

Tot slot mag in deze discussie over de efficiënte aanwending van de betaalinstrumenten de Europese dimensie van deze problematiek niet uit het oog worden verloren. Vanuit Europees standpunt werken de Belgische elektronische betaalinstrumenten op dit ogenblik efficiënt. Met het oog op de overgang naar de Single Euro Payments Area (SEPA) moet men erop toezien dat deze efficiëntie in stand wordt gehouden of eventueel zelfs nog wordt verhoogd.

Arbeidsduur en arbeidsvormen in België

J. De Mulder
M. Druant

Inleiding

Het verband tussen de economische activiteit en de vraag naar de productiefactor arbeid lijkt intuïtief directer en nauwer te zijn indien deze laatste uitgedrukt wordt in termen van arbeidsduur dan in aantal werkende personen. Het aantal werkuren per persoon is immers heel wat flexibeler dan het aantal werkenden. Een stijging van de vraag kan dan ook sneller opgevangen worden door het bestaande personeelsbestand meer uren te laten werken dan door extra personeel aan te werven (en vice versa bij een daling van de activiteit).

Naast de conjuncturele invloed, kan het verloop van de arbeidsduur per persoon niet los worden gezien van de structurele wijzigingen in de arbeidsorganisatie, waarbij onder invloed van economische en maatschappelijke ontwikkelingen nieuwe arbeidsvormen ontstaan en bestaande in belang toe- of afnemen.

Het prototype van de voltijdse werknemer, die met een contract van onbepaalde duur werkt van maandag tot vrijdag en van 9 tot 5, werd en wordt hierdoor steeds minder overheersend ten voordele van alternatieve arbeidsvormen. Het toenemende gebruik van deze laatste beantwoordt in vele gevallen aan de wens van de betrokken werkgevers en werknemers, maar kan ook spanningsvelden creëren, aangezien de door de werknemers, respectievelijk werkgevers gewenste werkschema's niet noodzakelijk ook optimaal zijn voor de werkgevers, respectievelijk werknemers. Tevens wordt vastgesteld dat alternatieve arbeidsvormen frequenter voorkomen bij kansengroepen als vrouwen, ouderen, jongeren en laaggeschoolden, wat het risico inhoudt van een duale arbeidsmarkt.

In het eerste deel van dit artikel worden enkele definities gegeven met betrekking tot arbeidsduur en arbeidsvormen en wordt het wettelijke kader ter zake geschetst. Het tweede deel behandelt de actuele situatie en de ontwikkeling van de arbeidsduur; in het derde deel komen vervolgens de alternatieve arbeidsvormen aan bod. Het artikel wordt afgesloten met enkele conclusies.

Veelal wordt de analyse toegespitst op de vergelijking tussen België en het EU-gemiddelde. Hiervoor werd – gezien de grote verschillen qua arbeidsmarktsituatie tussen ons land en de 10 nieuwe lidstaten⁽¹⁾ – de EU-15, dit zijn de 15 lidstaten van voor de uitbreiding in 2004, als referentie genomen.

1. Definities en wettelijk kader

1.1 Arbeidsduur

De arbeidsduur wordt in de EU-richtlijn van 23 november 1993 betreffende de organisatie van de arbeidstijd⁽²⁾ gedefinieerd als «de tijd waarin de werknemer werkzaam is, ter beschikking van de werkgever staat en zijn werkzaamheden of functie uitoefent, overeenkomstig de nationale wetten en/of gebruiken». In de praktijk zijn echter verschillende concepten gangbaar, al naargelang de elementen die al dan niet in de berekening van de arbeidsduur worden opgenomen.

(1) Op 1 mei 2004 traden Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië toe tot de EU.

(2) Richtlijn 93/104/EG van de Raad van 23 november 1993 betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd. Publicatieblad nr. L307 van 13/12/1993, blz. 18-24.

TABEL 1 ARBEIDSDUUR PER WEEK VOOR WERKNEMERS IN BELGIË IN 2004
(uren)

	per VTE	per persoon
Wettelijke of maximale arbeidsduur	38,0 (met uitzonderingen)	–
Conventionele arbeidsduur		
FOD Werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg ⁽¹⁾	37,6	–
Arbeidskrachtentelling ⁽²⁾	37,1	–
Gebruikelijke arbeidsduur ⁽³⁾	39,1	35,3
Werkelijke arbeidsduur ⁽³⁾	38,0	34,4

Bronnen: EC, FOD Economie, FOD Waso.

(1) Conventionele arbeidsduur in de verschillende paritaire comités, gewogen met hun aandeel in de tewerkstelling.

(2) Arbeidskrachtentelling (FOD Economie).

(3) Arbeidskrachtentelling (EC).

Vooreerst is er de *wettelijke of maximale arbeidsduur*. In de EU-richtlijn bedraagt hij, gemiddeld tijdens een referentieperiode van maximaal 4 maanden, 48 uur op weekbasis. De lidstaten hebben deze richtlijn op uiteenlopende wijze ingevuld. Zo ligt de maximale wekelijkse arbeidsduur in België heel wat lager: sedert 1 januari 2003 is hij vastgelegd op 38 uur. De standaardreferentieperiode bedraagt in principe drie maanden. In de andere lidstaten van de EU-15, met uitzondering van Denemarken en Duitsland, is eveneens een wettelijke maximale arbeidsduur vastgelegd; in al deze landen belooft hij tussen 40 en 48 uur per week.

Het bij wet vastleggen van een maximale arbeidsduur biedt in de praktijk ruime mogelijkheden. In België, waar het sociaal overleg reeds lang een cruciale rol speelt, wordt de wekelijkse *conventionele arbeidsduur*, die betrekking heeft op de wekelijkse normale arbeidsduur voor een voltijdse werknemer, per sector of onderneming bepaald bij collectieve arbeidsovereenkomst. Volgens de beschikbare gegevens, afkomstig van de FOD Werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg of van de arbeidskrachtentelling, beliep de gemiddelde conventionele arbeidsduur in België in 2004 iets meer dan 37 uur per week.

De notie conventionele arbeidsduur stemt niet noodzakelijk overeen met de werkelijk gepresteerde arbeidstijd. Vooreerst betreft het de normale arbeidsduur van een voltijder, terwijl deeltijdwerk steeds vaker voorkomt. Evenmin wordt rekening gehouden met overuren of afwezigheden wegens bv. ziekte en vakantie. Indien deze elementen in de berekening van de arbeidsduur worden opgenomen, verkrijgt men de concepten gebruikelijke en werkelijke arbeidsduur. De *gebruikelijke arbeidsduur* betreft de normaal te presteren arbeidsuren tijdens een typeweek en

verschilt van de conventionele arbeidsduur door de mate waarin deeltijds gewerkt wordt en door de prestatie van gebruikelijke overuren. De *werkelijke arbeidsduur* wijkt dan weer af van de gebruikelijke door, enerzijds, de prestatie van niet-gebruikelijke overuren en, anderzijds, afwezigheden wegens bv. ziekte, vakantie of opleiding. Ter illustratie kunnen opnieuw de resultaten van de arbeidskrachtentelling worden gebruikt. In 2004 presteerde een Belgische werknemer gebruikelijk per week gemiddeld iets meer dan 35 uur; de werkelijke arbeidsduur was zowat 1 uur korter.

1.2 Alternatieve arbeidsvormen

Naast de reglementering van de arbeidsduur per week, heeft de Belgische overheid ook het gebruik van alternatieve arbeidsvormen aan banden gelegd (Gevers en Peeters (2005)).

Bij *deeltijdwerk* bedraagt de arbeidsduur, berekend op weekbasis of als gemiddelde tijdens een referentieperiode, minder dan die van een voltijdse werknemer in een vergelijkbare situatie. Wel dient elke prestatie minstens drie uur te duren en mag de wekelijkse arbeidsduur van een deeltijdwerker niet minder bedragen dan een derde van die van een voltijdwerker in dezelfde categorie.

Het systeem van *loopbaanonderbreking/tijdskrediet*⁽¹⁾ stelt de werknemer in staat tijdelijk de loopbaan te onderbreken of de arbeidstijd te verminderen, met behoud van de meeste sociale rechten. Tijdens de periode van

(1) Het systeem van loopbaanonderbreking werd in 1985 geïntroduceerd. Op 1 januari 2002 werd het in de particuliere sector vervangen door het tijdskrediet. In de openbare sector bleef het stelsel van de loopbaanonderbreking behouden.

onderbreking ontvangt de werknemer een vervangingsuitkering van de overheid. Daarnaast bestaat ook het stelsel van de thematische verloven, namelijk het ouderschapsverlof, de palliatieve zorg en de medische bijstand voor een ernstig ziek familielid.

Onder de noemer *tijdelijke arbeidsvormen* vallen zowel de contracten van bepaalde duur of voor een duidelijk omschreven werk als de vervangingsovereenkomsten, de tijdelijke arbeid en de uitzendarbeid. Ze zijn alle bij wet gereguleerd. Hun gemeenschappelijk kenmerk is dat ze dienen om te beantwoorden aan een specifieke nood van de werkgever (een tijdelijk afwezige werknemer vervangen, een duidelijk omschreven werk uitvoeren, een tijdelijke vermeerdering van het werk opvangen) en dus beperkt zijn in de tijd alsook in het aantal keren dat ze elkaar kunnen opvolgen. De maximale duur verschilt van geval tot geval maar kan in principe – alhoewel uitzonderingen mogelijk zijn – de 30 maanden niet overschrijden; maximaal kunnen achtereenvolgens 4 tijdelijke contracten afgesloten worden. Opeenvolgende uitzendcontracten mogen gecumuleerd maximaal een periode van 11 maanden beslaan. De Belgische reglementering is hiermee strenger dan in de andere OESO-landen wat betreft de types van werk waarvoor uitzendarbeid is toegestaan en de gecumuleerde maximumduur van opeenvolgende tijdelijke en uitzendcontracten (OECD (2004)).

Arbeid op zon- en feestdagen en nachtwerk (werk verricht tussen 20 uur en 6 uur) zijn in België bij wet verboden. Talrijke afwijkingen zijn evenwel mogelijk op voorwaarde dat voorzien wordt in inhaalrust tijdens een bepaalde periode volgend op de prestatie. De Belgische reglementering ter zake behoort tot de strengste van alle lidstaten van de EU-15. De tijdsruimte waarbinnen sprake is van nachtwerk is tevens heel ruim opgevat, zodat er in België sneller sprake is van nachtwerk dan in andere landen.

Bij *ploegenarbeid* werken de werknemers volgens een bepaald uurrooster na elkaar op dezelfde werkplek. In ploegensystemen kan gewerkt worden met verhoogde

arbeidsduurgrenzen zonder dat er sprake is van overuren. Deze afwijkingen zijn enkel toegestaan indien over een periode van 3 maanden gemiddeld niet meer dan 38 uur per week wordt gepresteerd.

Het presteren van *overuren* is onderworpen aan strikte bepalingen. In geen enkel geval mag de arbeidsduur meer dan 11 uur per dag en meer dan 50 uur per week bedragen. Overuren dienen extra betaald te worden; de toeslag belooft 50 pct. voor tijdens de week gepresterde overuren en 100 pct. op zon- of feestdagen. Deze extra betaling kan omgezet worden in inhaalrust indien hierover een sociaal akkoord werd bereikt.

Het systeem van *variabele werktijden* is niet wettelijk bepaald, maar is wel toegestaan. Dit systeem biedt het voordeel op een soepele manier het begin en einde van de arbeidsdag te kunnen bepalen, zonder dat er sprake is van overuren die extra betaald dienen te worden of waarvoor inhaalrust moet worden toegestaan.

2. De arbeidsduur

2.1 De gemiddelde arbeidsduur

2.1.1 De gemiddelde arbeidsduur per werkende en per werknemer

Met het oog op de vergelijking van de arbeidsduur in België met die in de andere landen van de EU-15 wordt in dit artikel gebruik gemaakt van de gegevens van de op Europees vlak geharmoniseerde arbeidskrachtentelling, die veel detailgegevens bevat met betrekking tot zowel de gebruikelijke als de werkelijke arbeidsduur. In dit artikel wordt enkel de gebruikelijke arbeidsduur gepresenteerd; de werkelijke arbeidsduur lijkt immers mogelijk meer vertekend door uitzonderlijke gebeurtenissen tijdens de referentieweek, die een betrouwbare vergelijking en analyse in de weg kunnen staan.

Kader 1 – De verschillende bronnen inzake de arbeidsduur in België

Gegevens over de arbeidsduur in België zijn terug te vinden in diverse (nationale en internationale) bronnen. Wat precies gemeten wordt, loopt echter vaak uiteen, zodat ze onderling moeilijk vergeleken kunnen worden. Bovendien is niet één gegevensbron exhaustief, waardoor zij allemaal partiële informatie leveren, en er niet zomaar één bron verkozen kan worden om een volledig beeld te verkrijgen van de arbeidsduur(ontwikkeling) in ons land.

VERSCHILLENDE BRONNEN INZAKE DE ARBEIDSDUUR PER PERSOON IN BELGIË

	Concept	Gegevens met betrekking tot				<i>p.m. in 2004</i>	
Nationale rekeningen (INR)	arbeidsvolume	jaar	werknemers	economie	niveau	1.512 u. per jaar (2002)	
Technisch verslag (CRB)	werkelijke	jaar	werknemers	particuliere sector	niveau	1.591 u. per jaar	
FOD Waso	conventionele (per VTE)	jaar	bedienden arbeiders	particuliere sector	index (1997 = 100)	99,5 99,5	
Sociale balansen (NBB)	werkelijke	boekjaar	werknemers	particuliere sector	niveau	1.420 u. per jaar	
Prodcom-enquête (FOD Economie) . .	werkelijke	maand	werknemers	industrie bouw	index (2000 = 100)	90,8 94,5	
Arbeidskrachtentelling (EC)	gebruikelijke	week	werkenden	economie	niveau	37,0 u. per week	
			werknemers				35,3 u. per week
			werkenden				36,5 u. per week
	werkelijke		werknemers			34,4 u. per week	
Salarisstructurenenquête (EC)	bezoldigde uren	maand	werknemers	industrie, diensten	niveau	179 u. per maand (2002)	
Employment Outlook (OESO)	werkelijke	jaar	werkenden	economie	niveau	1.522 u. per jaar	
			werknemers				1.441 u. per jaar

De meeste bronnen betreffen enquêtes (arbeidskrachtentelling, salarisstructurenenquête, Prodcom) of zijn erop gebaseerd (bv. de CRB en de OESO). Dat is enkel niet het geval voor de nationale rekeningen, de conventionele arbeidsduur van de FOD Werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg en de sociale balansen.

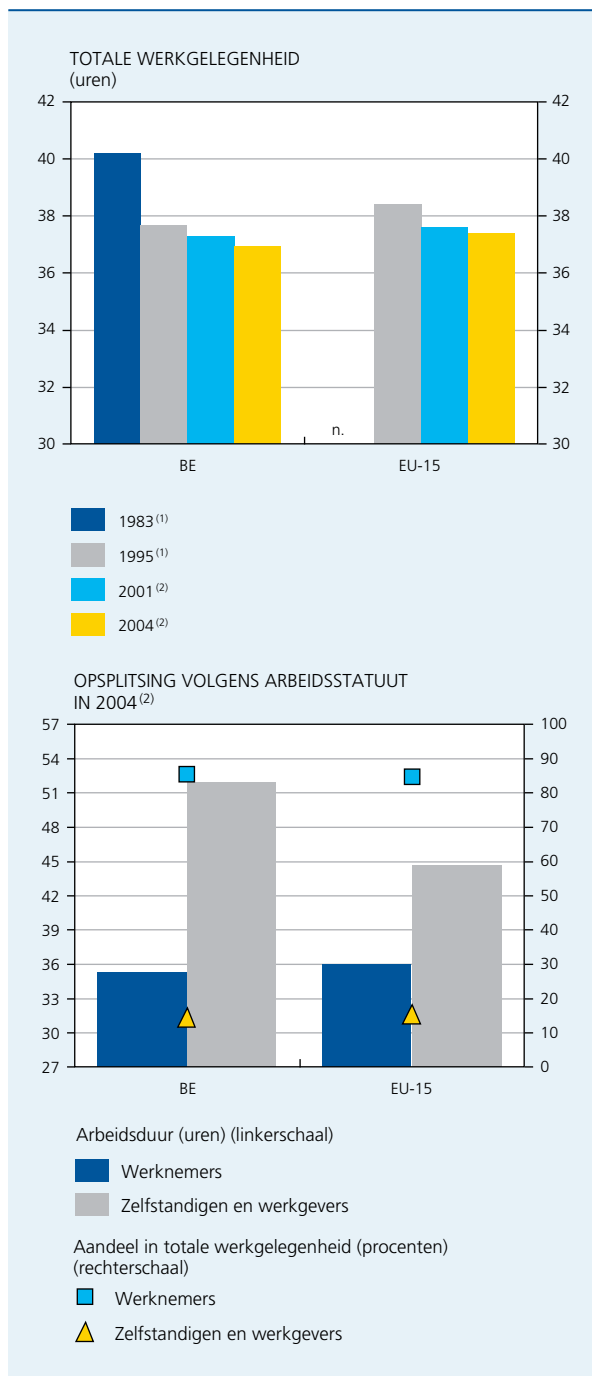
Volgens de arbeidskrachtentelling beliep de gemiddelde gebruikelijke arbeidsduur per werkende in België in 2004 net 37 uur per week, dit was iets lager dan het EU-15-gemiddelde van 37,4 uur. De veruit hoogste wekelijkse arbeidsduur werd opgetekend in Griekenland, waar gemiddeld gedurende zowat 43 uur gewerkt werd. De even duidelijke hekkensluiter was Nederland, met nauwelijks ongeveer 31 uur.

Sinds 1983 is de wekelijkse arbeidsduur in België beduidend teruggevallen. In dat jaar werd gemiddeld nog iets meer dan 40 uur gewerkt; op zowat 20 jaar tijd is de wekelijkse arbeidsduur aldus met meer dan 3 uur teruggelopen. Ook in de buurlanden, en dan vooral in Nederland, werd een duidelijke daling opgetekend. Gemiddeld in de EU-15, waarvoor slechts gegevens voorhanden zijn vanaf 1995, viel de wekelijkse arbeidsduur terug van 38,4 uur in 1995 tot 37,4 uur in 2004. In België bleef de daling, met 0,7 uur, over dezelfde periode iets beperkter.

Het grootste deel van de arbeidsduurvermindering deed zich, zowel in België als in het merendeel van de overige landen waarvoor sinds 1983 gegevens voorhanden zijn, al voor in de eerste helft van de beschouwde periode. Enkel in Portugal en Ierland, en in mindere mate in de buurlanden Luxemburg, Duitsland en Nederland, daalde de arbeidstijd de jongste 10 jaar nog in belangrijke mate.

Net als in de overige lidstaten van de EU-15 ligt het gemiddeld aantal gepresteerde uren in België beduidend hoger voor zelfstandigen dan voor werknemers. Terwijl de Belgische werknemers in 2004 gemiddeld ongeveer 35 uur per week werkten, bedroeg de gemiddelde wekelijkse arbeidsduur voor de zelfstandigen bijna 52 uur. Hiermee lag deze laatste overigens ook meer dan 7 uur boven het EU-15-gemiddelde.

GRAFIEK 1 GEBRUIKELIJKE WEKELIJKSE ARBEIDSDUUR IN BELGIË EN IN DE EU-15

Bron: EC.

(1) Gegevens tweede kwartaal.

(2) Gegevens tweede kwartaal voor EU-15.

In het vervolg van dit artikel zal de aandacht toegespitst worden op de werknemers⁽¹⁾. De discussie over de arbeidstijd, die van belang is in het kader van het debat over het concurrentievermogen van de economie, is immers vooral op hen van toepassing.

Een gemiddelde Belgische werknemer werkte in 2004 35,3 uur per week, dit is iets minder dan gemiddeld in de EU-15, waar per week 36 uur werd gepresteerd. Ook bij de werknemers bleven Griekenland, met zowat 40 uur, en Nederland, met bijna 30 uur, respectievelijk de koploper en de hekkensluiter in de EU-15.

2.1.2 Opsplitsing volgens verschillende criteria

De vastgestelde gemiddelde arbeidstijd per werknemer en de tussen de lidstaten van de EU-15 opgetekende verschillen zijn afhankelijk van een aantal karakteristieken van de werknemerspopulatie, met name de opsplitsing ervan volgens voltijd- of deeltijdwerk, geslacht, bedrijfstak en leeftijd.

In België werkte een voltijdse werknemer in 2004 gemiddeld ongeveer 39 uur; een deeltijdbaan was gemiddeld goed voor 23 werkuren per week. Hiermee vertegenwoordigde een gemiddelde deeltijdwerker ongeveer een 60 pct.-baan. Het aandeel van *voltijdse* en *deeltijdse* arbeidsplaatsen in de totale tewerkstelling beliep respectievelijk 76,5 en 23,5 pct.

Gemiddeld in de EU-15 was een voltijdse werknemer in 2004 zowat 40 uur per week aan het werk, een deeltijdwerker ongeveer 19,6 uur. Gemiddeld genomen vertegenwoordigde een deeltijdbaan er aldus iets minder dan een halftijdse betrekking. In de EU-15 beliep het aandeel van deeltijdse betrekkingen in dat jaar ongeveer een vijfde van het totale aantal werknemers, dit is dus iets lager dan in België.

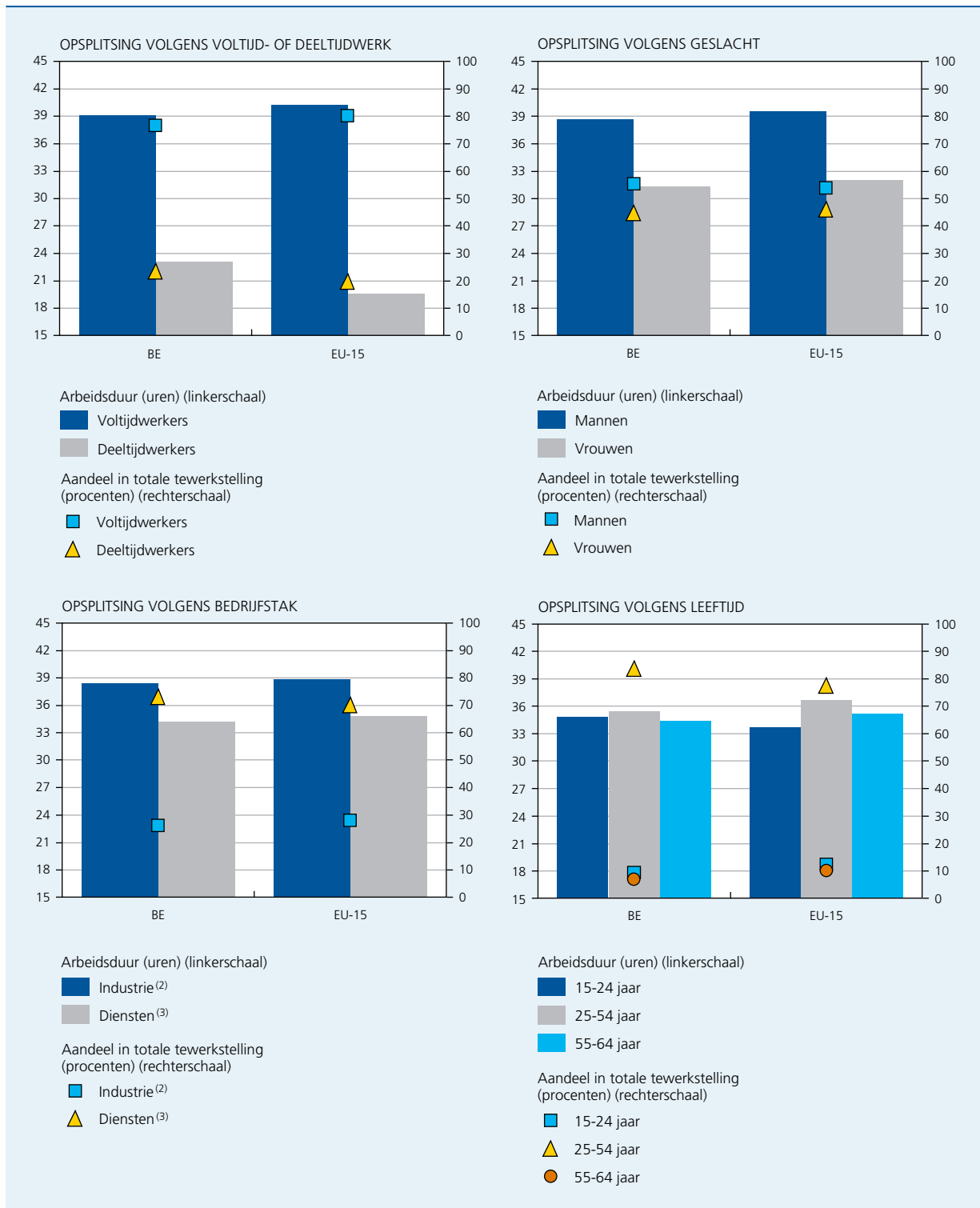
De gemiddelde arbeidstijd voor respectievelijk voltijd- en deeltijdwerkers ligt voor alle lidstaten van de EU-15 binnen een eerder nauwe band: voor voltijdse werknemers ging deze van ongeveer 39 uur in Nederland tot bijna 43 uur in het Verenigd Koninkrijk. Deeltijdwerkers presteerden in 2004 tussen ongeveer 18 uur in Duitsland en zowat 23 uur in Frankrijk en België. Qua arbeidstijd bevinden de Belgische voltijdwerkers zich dus aan de staart van het Europese peloton, terwijl de deeltijdwerkers in ons land gemiddeld het hoogste aantal uren presteren van alle lidstaten.

De arbeidstijd van voltijders en deeltijders was in Nederland, waar de totale gemiddelde arbeidstijd veruit het laagst uitviel, vergelijkbaar met die in de andere landen van de EU-15. De zeer lage gemiddelde arbeidstijd kan dan ook voor een aanzienlijk deel verklaard worden door het uitzonderlijk hoge aandeel van deeltijdwerk: zowat

(1) De term « tewerkstelling » wordt gebruikt om te verwijzen naar de werkgelegenheid van werknemers of loontrekkenden. De term « werkgelegenheid » verwijst naar zowel werknemers als zelfstandigen.

GRAFIEK 2

GEBUIKELIJKE WEKELIJKSE ARBEIDSDUUR PER WERKNEMER IN BELGIË EN IN DE EU-15 IN 2004⁽¹⁾: OPSPLITSING VOLGENS DIVERSE CRITERIA

Bron : EC.

(1) Gegevens tweede kwartaal voor EU-15.

(2) Nace-nomenclatuur C t.e.m. F.

(3) Nace-nomenclatuur G t.e.m. Q.

46 pct. van de arbeidsplaatsen betrof er deeltijdse jobs, een aandeel dat meer dan dubbel zo hoog lag als gemiddeld in de EU-15. Ook de hoge gemiddelde arbeidsduur in Griekenland blijkt voor een deel toe te schrijven aan het aandeel van deeltijdwerk: met nauwelijks 4 pct. lag het daar beduidend lager dan in de overige lidstaten.

Een tweede interessante opsplitsing betreft het *geslacht* van de werknemers. In alle landen van de EU-15 lag de gemiddelde arbeidstijd van mannen in 2004 duidelijk hoger dan die van vrouwen, wat niet losstaat van het groter aandeel van deeltijdwerk bij vrouwen. Gemiddeld in de EU-15 werkten mannen 39,5 uur per week, terwijl dit voor vrouwen 32 uur was; dit is zowat 80 pct. van de gemiddelde arbeidsduur bij mannen. In België werkten mannen gemiddeld 38,6 uur per week, vrouwen 31,3 uur. Het verschil qua arbeidstijd tussen de geslachten was, met bijna 11 uur per week, het meest uitgesproken in Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Daarentegen bleef het gemiddelde arbeidsduurverschil beperkt tot ongeveer 3 uur in Griekenland, Portugal en Finland.

Gemiddeld in de EU-15 bestond de tewerkstelling uit zowat 54 pct. mannen en 46 pct. vrouwen; in België was die verhouding, met 55-45 pct., vrij gelijkaardig. In het Verenigd Koninkrijk en de noordelijke lidstaten Zweden, Finland en Denemarken bestond ongeveer de helft van de werknemerspopulatie uit vrouwen; in de zuidelijke lidstaten Spanje en Griekenland beliep hun aandeel echter nauwelijks meer dan 40 pct.

Een opsplitsing volgens *bedrijfstak* geeft aan dat de arbeidsduur gemiddeld hoger uitvalt in de industrie dan in de dienstenbranches. In de EU-15 beliep de gemiddelde arbeidstijd in de industrie in 2004 zowat 39 uur per week, in de diensten was dit 35 uur. Opnieuw staat deze vaststelling niet los van de overige gehanteerde opsplitsingen: de tewerkstelling in de meer traditionele industriële branches wordt immers gekenmerkt door een relatief kleiner aandeel van vrouwen en van deeltijdwerk.

België sloot zeer nauw aan bij de gemiddeld in de EU-15 opgetekende arbeidstijd, met respectievelijk iets meer dan 38 en 34 uur in respectievelijk de industrie en de diensten. Het aandeel van de industrie in de totale tewerkstelling lag in België, met 26 pct., iets lager dan gemiddeld in de EU-15 (28 pct.); dat van de diensten (73 pct.) lag in ons land dan weer 3 procentpunten hoger.

Een laatste beschikbare opsplitsing betreft de *leeftijd* van de betrokken werknemers. Gemiddeld genomen worden hierbij de kleinste relatieve verschillen opgetekend.

De gemiddelde wekelijkse werktijd van jonge (15-24-jarige) werknemers in België lag in 2004 met bijna 35 uur minder dan een uur onder die van de 25-54-jarigen. In een aantal landen, waaronder de noordelijke lidstaten en Nederland, is dat verschil veel groter, mogelijk doordat daar een relatief groter aantal studenten ook werkzaam is, zij het deeltijds, wat het gemiddelde aantal door werknemers van die leeftijdsgroep gewerkte uren drukt.

In de meeste lidstaten van de EU-15 blijft ook het verschil qua gewerkte uren tussen de groepen van de 25-54- en de 55-64-jarigen relatief beperkt. Zo werkten de oudste werknemers in België in 2004 gemiddeld ongeveer 1 uur per week minder dan de 25-54-jarigen; gemiddeld in de EU-15 beliep dat verschil anderhalf uur. Ook hier echter wordt de vergelijking enigszins vertekend. In sommige landen, zoals België, is immers nog slechts een relatief gering aantal ouderen aan het werk. Zo ligt het aandeel van 55-64-jarigen in de totale tewerkstelling in de noordelijke lidstaten meer dan dubbel zo hoog als in ons land.

2.1.3 Correctie voor verschillen in de tewerkstellingsstructuur

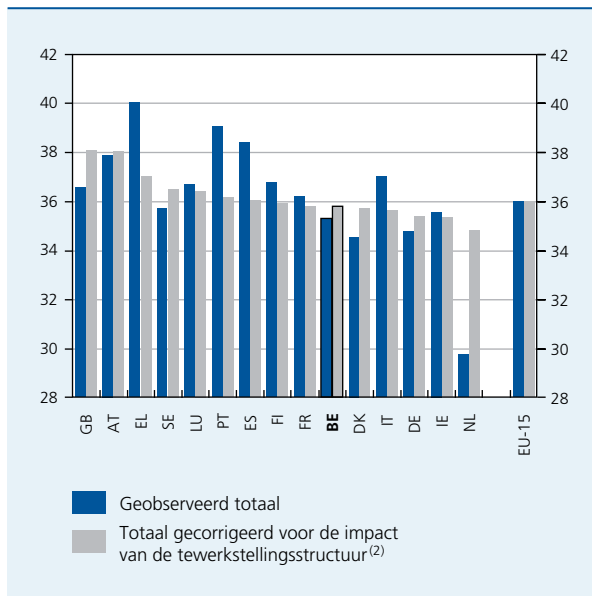
Over het algemeen verschilt de gemiddelde arbeidsduur in de EU-15-landen duidelijk naargelang het voltijds of deeltijds werkenden betreft en naargelang het geslacht, de bedrijfstak en – zij het in mindere mate – de leeftijd van de werknemers. De initieel tussen de landen vastgestelde verschillen qua gemiddelde arbeidsduur zijn dan ook afhankelijk van de tewerkstellingsstructuur. Een relatief hoge (lage) gemiddelde arbeidsduur kan immers toe te schrijven zijn aan een relatief groot (klein) aandeel in de tewerkstelling van voltijdwerk, mannen en/of de industriële branches. De onderlinge verstrengeling van de gehanteerde opsplitsingen (zoals van deeltijdwerk, dat vaak vrouwen in dienstenbranches betreft) maakt het echter moeilijk om louter op basis van dergelijke een-dimensionale opsplitsingen na te gaan in welke mate de vastgestelde gemiddelde arbeidsduur hierdoor beïnvloed wordt.

Om dergelijke conclusie te kunnen trekken, werden de verschillende gehanteerde karakteristieken (voltijd- of deeltijdwerk, geslacht, bedrijfstak en leeftijd) gecombineerd, wat 36 categorieën werknemers opleverde.

Per land werd een gecorrigeerde totale gemiddelde arbeidsduur berekend door de nationale gedetailleerde gegevens inzake de arbeidsduur voor de 36 verschillende categorieën te wegen met de respectieve aandelen ervan in de totale werknemerspopulatie in de EU-15.

GRAFIEK 3

GEBUIKELIJKE WEKELIJKE ARBEIDSDUUR PER WERKNEMER IN BELGIË EN IN DE OVERIGE LANDEN VAN DE EU-15 IN 2004⁽¹⁾: CORRECTIE VOOR DE VERSCHILLEN IN TEWERKSTELLINGSSTRUCTUUR

Bronnen : EC, berekeningen NBB.

(1) Gegevens tweede kwartaal voor DE en EU-15.

(2) De impact van de tewerkstellingsstructuur werd berekend als het verschil tussen, enerzijds, de inzake voltijd- en deeltijdwerk, geslacht, bedrijfstak en leeftijd gedesaggregeerde gegevens m.b.t. het aantal gewerkte uren gewogen met de overeenstemmende samenstelling van de tewerkstelling in de EU-15 en, anderzijds, diezelfde gegevens inzake gewerkte uren gewogen met de tewerkstellingsstructuur van het betreffende land. Het gecorrigeerde totaal werd vervolgens verkregen als het geobserveerde totaal plus de aldus berekende impact.

Zoals verwacht, verklaart de samenstelling van de loontrekkende bevolking een aanzienlijk deel van de vastgestelde verschillen in de gemiddelde arbeidsduur: bij eenzelfde tewerkstellingsstructuur (met name die van het EU-15-gemiddelde) nemen de verschillen tussen de lidstaten immers duidelijk af. Terwijl de initieel vastgestelde gemiddelde arbeidsduur voor werknemers in 2004 uiteenliep van bijna 30 uur in Nederland tot ongeveer 40 uur in Griekenland, varieerde de gemiddelde arbeidsduur na de correctie nog slechts tussen zowat 35 uur in Nederland en ongeveer 38 uur in het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk.

Voor België blijft de correctie beperkt tot een half uur per week, wat aangeeft dat de tewerkstellingsstructuur van ons land relatief sterk lijkt op de gemiddelde structuur in de EU-15. Wel valt de voor verschillen in de tewerkstellingsstructuur gecorrigeerde gemiddelde arbeidsduur, als gevolg van deze correctie, in België vrijwel samen met het gemiddelde van de EU-15.

Landen waar de correctie wel een grote impact had, zijn, in opwaartse zin, vooral Nederland en, in neerwaartse zin, vooral Griekenland, Portugal en Spanje. Dit bevestigt de hiervoor aangehaalde verklaring dat zowel de vastgestelde hoogste (Griekenland) als laagste (Nederland) gemiddelde arbeidsduur in de EU-15 voor een aanzienlijk deel toegeschreven kan worden aan verschillen in de tewerkstellingsstructuur.

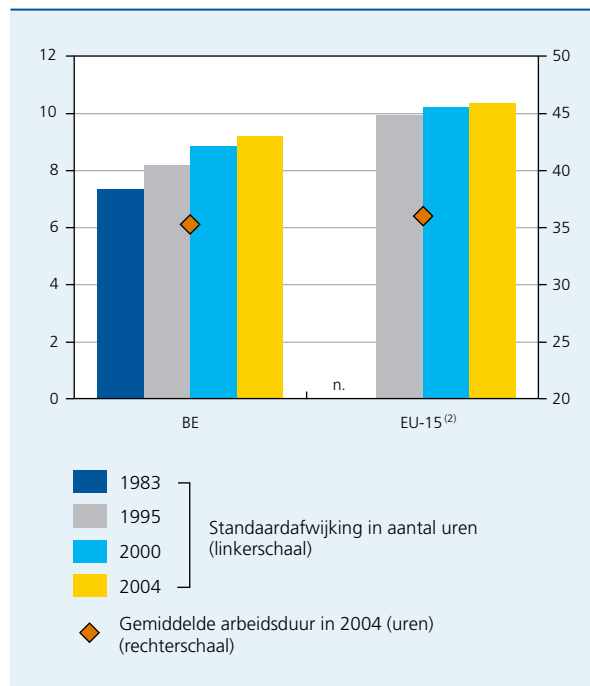
2.2 De spreiding van de arbeidsduur

Naast de gemiddelde arbeidsduur is ook de verdeling van de arbeidstijd over de werknemers een interessant gegeven. Een indicatie hiervan wordt verschaft door de berekening van de standaardafwijking: een kleine (grote) standaardafwijking wijst er immers op dat de individuele arbeidstijden relatief weinig (veel) afwijken van het gemiddelde.

De standaardafwijking van de gebruikelijke arbeidsduur per week voor werknemers in de EU-15 is in de loop van de tijd gestegen, wat wijst op een toenemende diversiteit in de werkschema's. Ze nam er toe van 9,9 uur in 1995

GRAFIEK 4

STANDAARDAFWIJKING VAN DE GEBUIKELIJKE WEKELIJKE ARBEIDSDUUR VOOR WERKNEMERS IN BELGIË EN IN DE EU-15

Bronnen : EC, berekeningen NBB.

(1) Gegevens tweede kwartaal.

(2) Gemiddelde van de landen, gewogen met hun aandeel in de totale tewerkstelling.

tot 10,3 uur in 2004; in België steeg ze over dezelfde periode met 1 uur. In vrijwel alle lidstaten – met uitzondering van Portugal en het Verenigd Koninkrijk, waar het niveau reeds in 1995 heel hoog lag – werd een stijging of een stabilisatie waargenomen. Voor de landen waarvoor gegevens over een langere periode beschikbaar zijn, blijkt de toename ten opzichte van het jaar 1983 nog meer uitgesproken te zijn. Zo nam de standaardafwijking in België de voorbije 20 jaar met bijna 2 uur toe.

Er worden aanzienlijke verschillen waargenomen tussen het niveau van de standaardafwijking van de lidstaten. In 2004 lag de standaardafwijking, met respectievelijk ongeveer 13 en 12 uur, het hoogst in het Verenigd Koninkrijk en Nederland. België behoorde, met een standaardafwijking van 9,2 uur, tot de middengroep. In Portugal bleef de standaardafwijking beperkt tot zowat 7 uur.

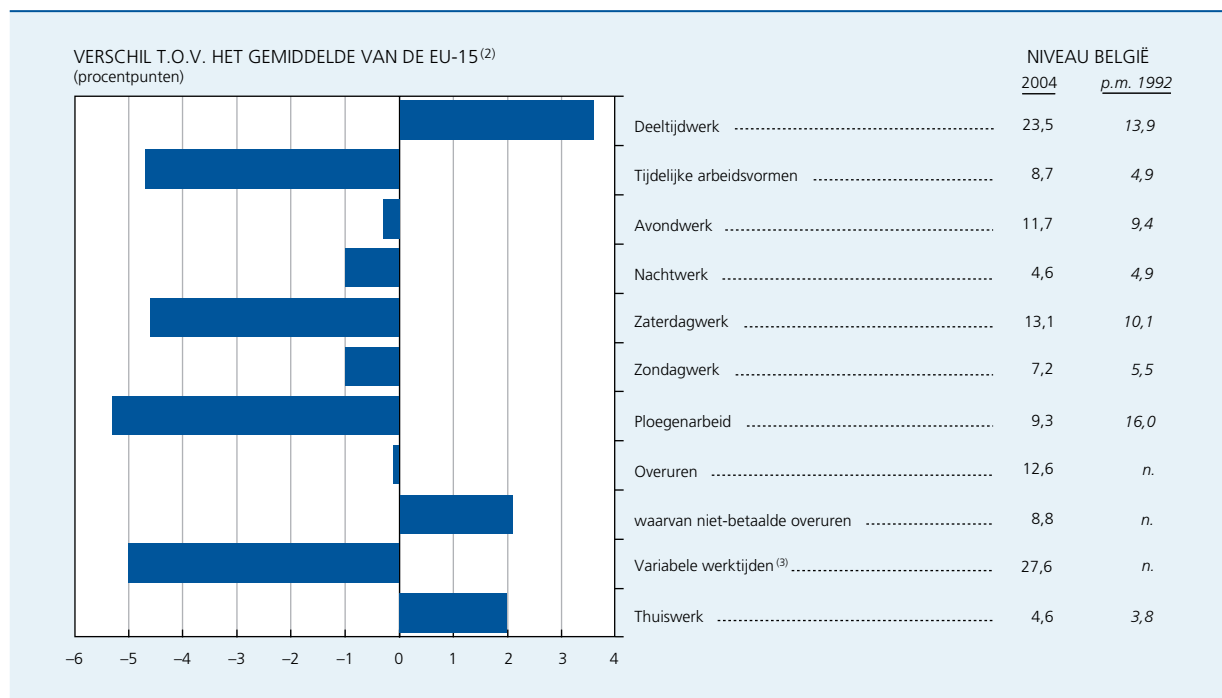
De spreiding van de arbeidstijd over de werknemers houdt verband met de organisatie van de arbeid. Zo verschaft het niveau van de standaardafwijking in de verschillende landen een indicatie van de mate van diversiteit in de indivi-

duële werkschema's. De vrij algemeen vastgestelde stijging van de standaardafwijking over de jongste decennia kan dan weer verklaard worden door het toenemende gebruik van alternatieve arbeidsvormen en nieuwe contracttypes. Deze komen in het volgende hoofdstuk aan bod.

3. Het gebruik van alternatieve arbeidsvormen

Tot enkele decennia terug was de typische werknemer een man, die met een contract van onbepaalde duur voltijds van maandag tot vrijdag overdag werkte met een vast uurrooster. Onder invloed van verschillende maatschappelijke en economische ontwikkelingen verloor dit prototype sindsdien aan belang. Niet alleen namen de vrouwen in steeds toenemende mate aan het arbeidsproces deel, ook de arbeidsorganisatie was aan sterke veranderingen onderhevig. De gebruikelijke arbeidsvorm beantwoordde immers niet aan de toenemende behoefte aan flexibiliteit aan zowel de aanbod- als de vraagzijde van de arbeidsmarkt.

GRAFIEK 5 ALTERNATIEVE ARBEIDSVORMEN IN BELGIË EN IN DE EU-15 IN 2004⁽¹⁾
(procentueel aandeel in de werknemerspopulatie)

Bron: EC.

(1) Een positief/negatief teken wijst op het meer/minder frequent voorkomen van de arbeidsvorm in België dan in de EU-15. Voor avond-, nacht-, zaterdag- en zondagwerk, ploegenarbeid en thuiswerk betreft het de werknemers die doorgaans volgens dergelijke schema's werken.

(2) Gegevens tweede kwartaal voor EU-15.

(3) Totaal van glijdende werktijden, autonoom bepaalde werkschema's en het individueel overeenkomen van het begin en het einde van de werkdag.

Aan de aanbodzijde maken de alternatieve arbeidsvormen het mogelijk arbeid en gezin beter te verzoenen, waardoor een aantal mensen, die anders niet in aanmerking zouden komen of geen interesse zouden hebben voor een baan, zich aangetrokken voelen tot de arbeidsmarkt. Aan de vraagzijde stelt meer flexibiliteit de werkgevers in staat beter in te spelen op veranderende arbeidsprocessen en behoeften van de klanten. Die grotere soepelheid vergemakkelijkt ook een vlottere organisatie van het productieproces, wat de economische groei ten goede komt.

Deze arbeidsvormen kunnen echter ook spanningsvelden creëren. Vooreerst zijn werkschema's die voor de werkgever interessant kunnen zijn, zoals nachtwerk en ploegenarbeid, niet noodzakelijk gunstig voor het persoonlijke welzijn van de werknemer. Dit geldt ook in omgekeerde richting: arbeidsvormen die de werknemer in staat stellen het beroeps- en het privé-leven beter te combineren (bv. deeltijdwerk en loopbaanonderbreking), kunnen een belemmering vormen voor de optimale arbeidsorganisatie binnen het bedrijf. Tevens blijkt dat de alternatieve arbeidsvormen frequenter voorkomen bij kansengroepen als vrouwen, ouderen, jongeren en laaggeschoolden, wat wijst op het risico van een duale arbeidsmarkt. Hierin komen deze personen, indien ze werk vinden, vaak in niet-stabiele jobs of in banen met moeilijke arbeidsomstandigheden terecht.

Veelal blijken de Belgische werknemers relatief minder betrokken te zijn bij alternatieve werkschema's dan gemiddeld in de EU-15. Dat is vooral het geval voor ploegenarbeid, variabele werktijden, tijdelijke arbeidsvormen en zaterdagwerk, waarvoor het aandeel van Belgische werknemers in die stelsels in 2004 telkens ongeveer 5 procentpunten onder het Europese gemiddelde lag. Voor nacht- en zondagwerk bleef het verschil beperkt tot 1 procentpunt.

Enkel deeltijdwerk en – in mindere mate – niet-betaalde overuren en thuiswerk komen relatief frequenter voor in België.

3.1 Deeltijdwerk

In 2004 had 20 pct. van de werknemers in de EU-15 een deeltijdbaan. In België was dat nog iets meer: bijna 1 op 4 werknemers werkte er deeltijds. Dit aandeel is de jongste jaren sterk toegenomen: in 1992 bleef het in ons land nog beperkt tot zowat 14 pct.

Het aantal deeltijdse arbeidsplaatsen nam in alle lidstaten van de EU-15 toe. In Oostenrijk, Nederland, Luxemburg, België en Italië was dat zelfs in die mate het geval dat het merendeel van de tussen 1996 en 2004 gecreëerde arbeidsplaatsen deeltijdbanen betrof. Gemiddeld in de EU-15 beliep de bijdrage van deeltijdwerk aan de toename van de tewerkstelling over die periode 47 pct.

Deeltijdwerk blijft nog steeds in hoofdzaak een vrouwelijk fenomeen: gemiddeld in de EU-15 werkte in 2004 meer dan 1 op 3 vrouwelijke werknemers deeltijds, tegenover slechts 6,5 pct. van de mannen. In België lagen deze aandelen, met respectievelijk ongeveer 44 en 7 pct., voor de beide geslachten iets hoger. Ook in Nederland, waar het algemene percentage deeltijdwerk met 46 pct. meer dan dubbel zo hoog lag als gemiddeld in de EU-15, was dat het geval: meer dan een vijfde van de mannelijke en liefst driekwart van de vrouwelijke werknemers werkte er deeltijds.

Deeltijdwerk is niet gelijk verspreid over de leeftijdsgroepen. Gemiddeld in de EU-15 wordt er meer gebruik van gemaakt aan het begin en aan het einde van de carrière. In België daarentegen stijgt het aandeel van deeltijdarbeid met de leeftijd: de combinatie studeren en (deeltijdse) arbeid komt in ons land immers minder vaak voor. In 2004 werkte bijna 30 pct. van de Belgische 55-64-jarige werknemers deeltijds. Minder werken tegen het einde van de loopbaan, om langer aan het werk te blijven, blijkt dan ook te beantwoorden aan een bestaande behoefte.

Zowel in België als gemiddeld in de EU-15 werken laaggeschoolden vaker deeltijds dan hooggeschoolden. Het aandeel van deeltijdarbeid ligt in België voor alle scholingsniveaus hoger dan gemiddeld in de EU-15.

Kader 2 – Loopbaanonderbreking en tijdskrediet

In 2004 waren in totaal 176.000 personen of 5 pct. van de werknemerspopulatie in loopbaanonderbreking of tijdskrediet. Het systeem blijkt vooral vrouwen aan te spreken: 8 pct. van de vrouwelijke werknemers was toen in loopbaanonderbreking/tijdskrediet, terwijl dat aandeel bij de mannen beperkt bleef tot 2 pct.

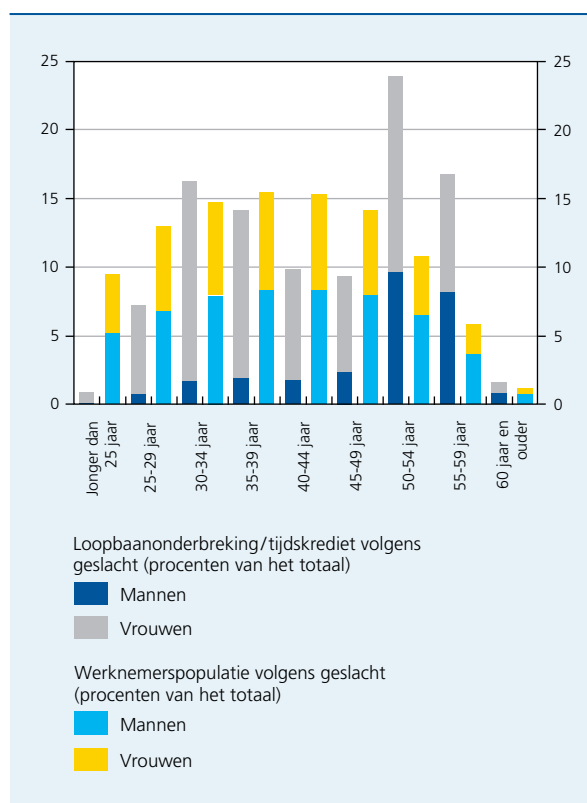
Terwijl het gebruik van het stelsel van loopbaanonderbreking/tijdskrediet zich in de eerste helft van de jaren negentig nagenoeg stabiliseerde, verstoonde het vanaf 1996 een sterke expansie. Dit was vooral het geval bij de vrouwen. De toename deed zich bijna uitsluitend voor bij de deeltijdse stelsels.

In 2004 hield ongeveer de helft van de deeltijdse onderbrekingen een vermindering van de prestaties met een vijfde in; in 46 pct. van de gevallen betrof het een halvering van de arbeidstijd (RVA (2004)).

De thematische verloven maakten in 2004 16 pct. van het totaal uit. Het leeuwendeel hiervan nam de vorm aan van ouderschapsverlof, terwijl palliatieve zorg en medische bijstand aan zieke familieleden minder vaak voorkwamen. Vooral vrouwen (84 pct.) maakten gebruik van deze stelsels.

Loopbaanonderbreking/tijdskrediet is vooral in trek bij de 50-plussers: hun aandeel in het totale aantal personen in loopbaanonderbreking/tijdskrediet lag in 2004 dubbel zo hoog is als hun aandeel in de totale werknemerspopulatie. Dit fenomeen houdt verband met het voordelige stelsel dat werd uitgewerkt om hen langer aan het werk te houden, waarbij het overschakelen op een deeltijdse onderbreking naar het einde van de loopbaan wordt aangemoedigd: werknemers van 50 jaar en ouder die minstens 20 jaar gewerkt hebben, kunnen hun arbeidsprestaties tot aan hun pensionering met de helft of een vijfde verminderen (Devisscher en Van Pelt (2005)). Bovendien zijn de forfaitaire bedragen die zij ontvangen, hoger dan voor de andere werknemers die hun loopbaan onderbreken (RVA (2004)). Dit stelsel heeft succes: meer dan 90 pct. van de 50-plussers die hun loopbaan onderbreken, doet dit op deeltijdse basis.

LOOPBAANONDERBREKING EN TIJDSKREDIET IN 2004:
OPSPLITSING VOLGENS LEEFTIJD EN GESLACHT

Bronnen: EC, RVA.

De leeftijdscategorie jonger dan 30 jaar is dan weer sterk ondervertegenwoordigd bij de personen in loopbaanonderbreking/tijdscrediet. Bij de groep van 30-39-jarigen is de verhouding met de werknemerspopulatie nagenoeg evenredig. Het is in deze leeftijdscategorie dat een onderbreking van de loopbaan vooral dient om de combinatie werk-gezin te vergemakkelijken.

Worden leeftijd en geslacht gekruist, dan blijken de mannen vooral op het einde van hun carrière voor een onderbreking van de loopbaan te kiezen. Bij de vrouwen is dit gelijkmatiger verdeeld over alle leeftijdsgroepen, en blijkt het aantal vrouwelijke loopbaanonderbrekers in alle categorieën – met uitzondering van de groep jonger dan 25 jaar – oververtegenwoordigd te zijn in vergelijking met hun aandeel in de werknemerspopulatie.

3.2 Tijdelijke arbeidsvormen

In 2004 had ongeveer 13 pct. van de werknemers in de EU-15 een tijdelijke baan. Tijdelijke arbeidsvormen waren veruit het meest gangbaar in Spanje, waar ongeveer een derde van de arbeidscontracten tijdelijk was. Ook in Portugal, Finland en Zweden lag dat aandeel boven 15 pct. België heeft, met bijna 9 pct., het op 3 na laagste cijfer; in Luxemburg en Ierland was het aandeel tijdelijke banen lager dan 5 pct.

Tijdelijke arbeidsvormen zijn in gelijkere mate verdeeld over mannen en vrouwen dan het geval is bij deeltijdwerk: gemiddeld in de EU-15 waren 14 pct. van de vrouwen aan het werk met een tijdelijk contract, bij de mannen was dit 13 pct. Toch komen dergelijke contracten in de meeste landen vaker voor bij vrouwen dan bij mannen: in België beliep dat aandeel respectievelijk zowat 12 en 6 pct.

Alhoewel contracten van onbepaalde duur nog steeds veruit het meest gebruikt worden, gaven de tijdelijke arbeidsvormen in de periode 1997-2004 een veel snellere groei te zien. Zo namen zij in België met gemiddeld 7 pct. per jaar toe, terwijl het aantal vaste banen met gemiddeld 1 pct. aangroeide. De groei van de tijdelijke arbeidsvormen vertoont evenwel een procyclisch verloop, wat laat vermoeden dat ze, althans in zekere mate, gebruikt worden als een buffer om vraagschommelingen het hoofd te bieden. In periodes van economische bloei – zoals in 1997-2000 en in 2004 het geval was – werd zowel in België als gemiddeld in de EU-15 een sterke toename van de tijdelijke arbeid waargenomen. Tijdens de laagconjunctuur van 2001-2003 werd een inkrimping genoteerd. Over al die periodes heen bleef de arbeid in vast werkverband in de EU-15 aangroeien, ook toen het economisch minder goed ging, maar het stijgingstempo lag tijdens de hoogconjunctuur aanzienlijk onder dat van de tijdelijke arbeidsvormen. Dezelfde ontwikkeling deed zich voor in België, behalve in de conjunctureel zwakke

periode 2001-2003, toen de contracten van onbepaalde duur stagneerden.

Al bij al droegen de tijdelijke arbeidsvormen minder bij aan de ontwikkeling van de totale tewerkstelling dan het deeltijdwerk. Over de periode 1996-2004 betrof 1 op de 3 gecreëerde arbeidsplaatsen een tijdelijk contract; dit was zowel gemiddeld in de EU-15 als in België het geval.

Jongeren werken vaker in tijdelijk dienstverband: in 2004 werkte ongeveer een derde van de Belgische werknemers in de leeftijdsgroep 15-24 jaar met een dergelijk contract. Jonge toetreders tot de arbeidsmarkt worden immers vaak aangeworven met een tijdelijk « proefcontract » of verkiezen zelf om zich nog niet vast te binden aan een job. Dit aandeel lag overigens nog zowat 8 procentpunten onder het gemiddelde van de EU-15. Dit houdt verband met het reeds aangehaalde minder vaak voorkomen van de combinatie studeren en – typisch tijdelijke – studentenarbeid in ons land. Het belang van tijdelijke arbeidsvormen neemt vervolgens duidelijk af met de leeftijd: van de 25-54- en 55-64-jarige Belgen werkte respectievelijk nog zowat 7 en 3 pct. met een tijdelijke arbeidsovereenkomst; gemiddeld in de EU-15 lagen deze aandelen voor de beide leeftijdsgroepen ongeveer 3 procentpunten hoger.

Er bestaat ook een negatief verband tussen tijdelijke arbeid en scholingsniveau. Hoofdzakelijk laaggeschoolden hebben een tijdelijke baan; dit fenomeen is gemiddeld in de EU-15 nog veel sterker uitgesproken dan in België.

Tijdelijke banen blijken hoofdzakelijk van korte duur te zijn, wat normaal is gezien de heel strikte arbeidswetgeving op dit vlak. Toch was in 2004 13 pct. van de Belgische ondervraagden reeds meer dan twee jaar aan het werk in een tijdelijke arbeidsvorm. Terwijl tijdelijke tewerkstelling de flexibiliteit van de arbeidsmarkt ten goede komt en een springplank naar een vaste job kan inhouden, mogen de potentiële nadelen ervan zeker niet

uit het oog verloren worden. De Europese Commissie wijst er in dit verband op dat het blijven hangen in een tijdelijk statuut het gevaar inhoudt van een lagere verloning,

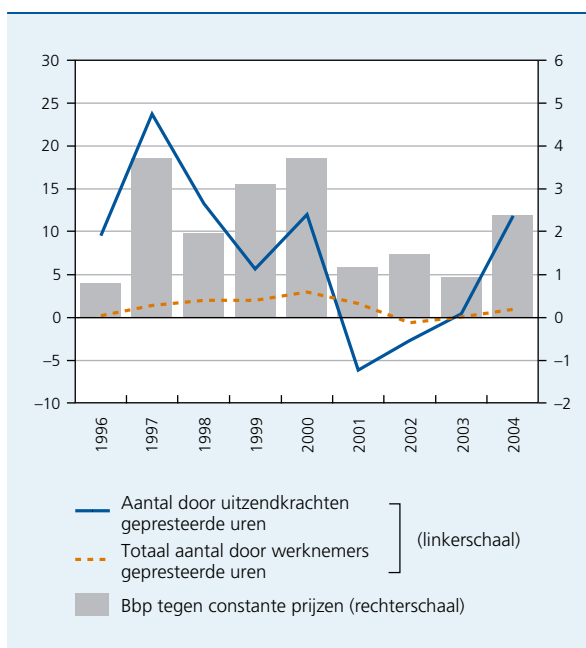
minder jobzekerheid en minder opleidingsmogelijkheden op het werk (EC (2003)).

Kader 3 – Uitzendarbeid

Uitzendarbeid is bij uitstek een typevoorbeeld van een zeer flexibele tijdelijke arbeidsvorm. Gegevens over het aantal in België gepresteerde uitzenduren worden verstrekt door Federgon, de koepel van de grootste uitzendbedrijven.

UITZENDARBEID IN BELGIË

(jaarlijkse veranderingspercentages)

Bronnen: Federgon, INR, NBB.

Zowel het aantal uren gepresteerd door uitzendkrachten als het totale aantal arbeidsuren in de economie zijn conjunctuurgebonden. De uitzendarbeid reageert evenwel veel sterker op de conjuncturele schommelingen dan de totale tewerkstelling: net als voor de tijdelijke arbeid in zijn geheel is de aangroei van de gepresteerde uitzenduren veel sterker bij hoogconjunctuur en de terugval veel meer uitgesproken als de economie verzwakt.

3.3 Werk tijdens atypische uren

De arbeidskrachtentelling verstrekt informatie omtrent vijf soorten atypische werkschema's, namelijk ploegenarbeid en avond-, nacht-, zondag- en zaterdagwerk. De gegevens hebben betrekking op personen die doorgaans werken tijdens atypische uren.

Avondwerk bleek in 2004 voor te komen bij zowat 12 pct. van de Belgische werknemers. Nachtwerk was minder gebruikelijk; het ging om bijna 5 pct. van de loontrekkenden. Ongeveer 13 pct., respectievelijk 7 pct. van de werknemers werkte doorgaans op zaterdag en/of op zondag. Ploegenarbeid kwam in België dan weer voor bij 9 pct. van de werknemers. Zoals reeds vermeld, liggen

al deze percentages onder de overeenstemmende cijfers voor de EU-15 als geheel.

De ontwikkeling van het belang van de verschillende atypische arbeidsvormen vertoont een duidelijk verband met die van de bedrijfstak waarin ze voornamelijk voorkomen. Zo is het aandeel van avond-, zaterdag- en zondagwerk sinds 1992 verder toegenomen. Het betreft de atypische arbeidsvormen die courant voorkomen in de – expanderende – dienstensector. Het aandeel van nachtwerk, daarentegen, stabiliseerde en dat van ploegenarbeid viel zelfs terug. Beide zijn het meest gangbaar in de verwerkende nijverheid, waar de werkgelegenheid een structurele teruggang vertoont.

Uit gegevens van een ad-hocbijvoegsel van de arbeidskrachtentelling van het tweede kwartaal van 2004 blijkt dat de meeste personen die werken tijdens atypische uren, dergelijke werkschema's in overeenstemming achten met hun persoonlijke levenssfeer. Dit was gemiddeld in de EU-15 het geval bij zowat 70 pct. van de werkende bevolking. Voor België lag dit cijfer nog 10 procentpunten hoger.

3.4 Overuren

Het presteren van overuren is over het algemeen streng gereguleerd in de EU. Bovendien vormen ze voor de onderneming een dure oplossing. Overuren dienen immers extra betaald te worden of omgezet te worden in inhaalrust.

In de arbeidskrachtentelling van het tweede kwartaal van 2004 was een ad-hocbijvoegsel toegevoegd met betrekking tot overuren. De resultaten ervan dienen echter met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, aangezien ze ongetwijfeld in sterke mate beïnvloed worden door de manier waarop de enquêtedeelnemers de vraag naar overuren interpreterden. Terwijl de deelnemers voor de betaalde overuren wellicht de reglementering inzake overuren en de bij wet bepaalde compensaties hieromtrent voor ogen hielden, was de interpretatie waarschijnlijk sterk uiteenlopend wat de niet-betaalde overuren betreft. In de vraag werd bijvoorbeeld niet vermeld of deze al dan niet op de werkplaats dienen gepresteerd te worden.

In 2004 presteerde zowat 13 pct. van de werknemers in de EU-15 overuren. De verschillen tussen de lidstaten waren aanzienlijk. Vooral het Verenigd Koninkrijk, Nederland en Oostenrijk waren uitschieters: in deze landen werden overuren gemaakt door 20 pct. of meer van de loontrekkenden. België behoorde met bijna

13 pct. tot de middengroep. In Denemarken, Spanje, Frankrijk en Griekenland verrichtte minder dan 5 pct. van de werknemers overuren. Overuren blijken meer voor te komen bij mannen: gemiddeld in de EU-15 presteerden 15 pct. van de mannelijke werknemers overuren, tegenover 10 pct. van de vrouwelijke.

Slechts de helft van de werknemers die in de EU-15 overuren presteerden, werd hiervoor betaald. In België, Duitsland en Nederland lag dit aandeel nog lager en werd minder dan een derde van de betrokken werknemers hiervoor vergoed. Het aantal werknemers dat niet-betaalde overuren presteerde, lag in België dan ook relatief hoger dan gemiddeld in de EU-15.

Gemiddeld presteerden de werknemers in de EU-15 die overuren maakten 8 uren extra per week. Het betreft 3,6 betaalde en 4,4 niet-betaalde uren. Ook hier worden belangrijke verschillen waargenomen tussen de lidstaten. De meeste overuren werden gepresteerd in Griekenland (15 uur per week in totaal, waarvan 11 betaalde). Ook in België werden heel wat overuren gemaakt, nl. 10 uur per week waarvan 3 uur betaald en 7 uur niet-betaald. Spanje kwam aan de staart van de rangschikking met 4 uur per week.

3.5 Variabele werktijden

In het reeds vermelde ad-hocbijvoegsel van de arbeidskrachtentelling van het tweede kwartaal van 2004 werd eveneens een vraag gesteld omtrent de uurregeling van de werknemers. In de EU-15 werkte gemiddeld 1 op de 5 werknemers met een glijdende uurregeling. Dit betekent dat ze, binnen bepaalde grenzen, hun contractuele dagelijkse arbeidsduur kunnen verlengen of verkorten zonder dat er sprake is van overuren. Deze uren kunnen worden opgespaard en gebruikt om vrijaf te nemen. Daarnaast bepaalde 7 pct. van de werknemers het begin en einde van de werkdag in onderlinge overeenstemming met de werkgever. Door 5 pct. van de werknemers werd het werkschema autonoom bepaald. De meerderheid van de werknemers, namelijk 67 pct., werkte echter volgens een vaste uurregeling.

Er worden grote verschillen waargenomen tussen de lidstaten. In de zuidelijke landen, namelijk Spanje, Griekenland en Portugal, werd nog meer dan gemiddeld gewerkt volgens een vaste uurregeling. Ook in Ierland en Nederland was deze regeling van kracht voor meer dan driekwart van de werknemers. België bevond zich daar – met 72 pct. werknemers met vaste uurregelingen – net onder. De Scandinavische landen en Duitsland zijn het meest vertrouwd met flexibele werkschema's zoals

glijdende uurregelingen of het – al dan niet na overleg met de werkgever – individueel bepalen van de werktijden: in deze landen werkte ongeveer de helft of minder van de werknemers met een vaste uurregeling.

3.6 Thuiswerk

In 2004 werkte bijna 5 pct. van de Belgische werknemers op regelmatige basis thuis; 6 pct. verklaarde af en toe thuis te werken. Hiermee kwam thuiswerk in België iets vaker voor dan gemiddeld in de EU-15. Sinds 1992 is het aandeel thuiswerkers in België licht toegenomen.

Conclusies

In dit artikel werd de ontwikkeling van de arbeidsduur en van alternatieve arbeidsvormen tijdens de laatste twee decennia besproken. Hierbij werden de in België genoteerde tendensen in een internationaal perspectief geplaatst. Er werd tevens nagegaan of de Belgische reglementering ter zake strikter is dan in de andere landen van de EU-15.

De Belgische arbeidsreglementering is strikter dan gemiddeld in de EU-15 wat betreft de maximaal toegelaten arbeidsduur en het nachtwerk. In vergelijking met de OESO-landen is ze strenger inzake het soort werk waarvoor uitzendarbeid toegestaan is en inzake de gecumuleerde maximale duur van opeenvolgende tijdelijke contracten. Indien flexibiliteit uitgedrukt wordt in termen van meer/minder frequent voorkomen van alternatieve arbeidsvormen, dan wordt in België meer flexibiliteit waargenomen dan gemiddeld in de EU-15 voor deeltijdwerk, niet-betaalde overuren en thuiswerk. Alle andere flexibele arbeidsvormen (vooral ploegenarbeid, variabele werktijden, tijdelijke arbeidsvormen, zaterdagwerk) doen zich minder frequent voor.

Volgens de arbeidskrachtentelling beliep de gebruikelijke arbeidsduur in 2004 in België gemiddeld voor alle werknemers 37 uur per week, wat iets minder is dan gemiddeld in de EU-15. In 1983 beliep de gemiddelde wekelijkse arbeidsduur in ons land nog iets meer dan 40 uur.

De gemiddelde arbeidsduur ligt beduidend hoger voor zelfstandigen dan voor werknemers. Indien enkel deze laatste groep wordt beschouwd, waarvoor de arbeidsduur een belangrijke rol speelt in het debat over het concurrentievermogen, presteerden de Belgische werknemers gemiddeld zowat 35 uur per week, wat opnieuw iets minder is dan gemiddeld in de EU-15.

Vrij algemeen wordt vastgesteld dat de gemiddelde arbeidsduur beduidend hoger ligt voor mannen en in de industrie. Een opsplitsing volgens leeftijd levert minder grote verschillen op. Dit houdt in dat de voor de verschillende landen vastgestelde gemiddelde arbeidsduur beïnvloed wordt door de tewerkstellingsstructuur. Indien daarvoor gecorrigeerd wordt, vallen de verschillen heel wat beperkter uit, en ligt de arbeidstijd in België ongeveer even hoog als gemiddeld in de EU-15.

De in de loop van de tijd opgetekende afname van de gemiddelde arbeidsduur en stijging van de spreiding ervan zijn niet los te zien van het toenemende gebruik van deeltijdwerk en andere alternatieve arbeidsvormen.

Deze komen vaker voor bij kansengroepen als vrouwen, ouderen, jongeren en laaggeschoolden. Dit beantwoordt in veel gevallen aan een reële wens van de betrokkenen. Zo willen veel vrouwen arbeid en gezin beter met elkaar verzoenen, wat hen doet kiezen voor deeltijdwerk of loopbaanonderbreking. Bij de oudere werkenden komen deze arbeidsvormen tegemoet aan de verzuchting om de beroepsactiviteiten naar het einde van de loopbaan af te bouwen. Tijdelijke contracten vormen een nuttige werkervaring voor jongeren. Dergelijke contracten en deeltijdwerk bieden hen de mogelijkheid om studeren te combineren met een baan. Daartegenover staat dat het toenemende gebruik van alternatieve arbeidsvormen risico's kan inhouden voor een verdere segmentering van de arbeidsmarkt.

Wat de vraagzijde van de arbeidsmarkt betreft, beschikken de werkgevers dankzij de alternatieve arbeidsvormen over een aantal instrumenten die een soepel productieproces ten goede komen. Zo worden tijdelijke contracten (met inbegrip van uitzendarbeid) en overuren gebruikt als een buffer om vraagschommelingen op te vangen. Wat het werk tijdens atypische uren betreft, wordt in België nog een toename vastgesteld bij de vormen die courant voorkomen in de dienstensector (avond-, zaterdag- en zondagwerk). Nachtwerk stabiliseert, terwijl ploegenarbeid een terugval liet noteren. Deze laatste ontwikkeling hangt samen met de structurele terugval van de werkgelegenheid in de industrie.

Bibliografie

Devisscher S. en A. Van Pelt (2005), *Impactanalyse van het systeem van loopbaanonderbreking/tijdskrediet in België*, Brussel, Idea Consult.

EC (2003), *Employment in Europe 2003*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities.

Gevers A. en A. Peeters (2005), *Flexibiliteit en/of rigiditeit van arbeidsmarktregulering in België*, Brussel, Idea Consult.

OECD (2004), *OECD Employment Outlook 2004*, Paris, OECD Publishing.

RVA (2004), *Jaarverslag 2004*, Brussel.

Het herverdelende karakter van de belastingen en de sociale bijdragen

K. Van Cauter
L. Van Meensel*

Inleiding

De inkomensverdeling die tot stand komt als het resultaat van de vergoedingen voor de inzet van arbeid en kapitaal in het productieproces wordt veelal aangeduid met de term primaire inkomensverdeling. Deze inkomensverdeling wordt onder meer beïnvloed door elementen waarvoor het individu niet verantwoordelijk is, zoals talenten, sociaal milieu en andere toevalligheden, evenals door het ongelijke vermogensbezit. Tevens zijn er een aantal sociale risico's, zoals ziekte, ouderdom of werkloosheid, waardoor een omvangrijk deel van de bevolking wordt verhinderd deel te nemen aan het arbeidsproces en op die manier een inkomen te verwerven. Er bestaat een maatschappelijke consensus om de invloed van deze factoren op de inkomensverdeling ten dele te compenseren en te streven naar een inkomensverdeling die als billijk kan worden beschouwd. De beperking van de ongelijkheid van de verdeling van de primaire inkomens en het vermogensbezit – en, parallel hiermee, het tegengaan van de armoede – vormt dan ook één van de kerntaken van de overheid (Musgrave, 1959). Hoever de overheid dient te gaan met dergelijke herverdeling, hangt af van de waardeoordelen van de gemeenschap.

De overheid kan de inkomensverdeling of, ruimer, de welvaartsverdeling op verschillende manieren corrigeren. Zo kan ze sociale uitkeringen verstrekken, bijvoorbeeld onder

de vorm van pensioenen, invaliditeits- en werkloosheidsuitkeringen. Ze kan goederen en diensten produceren of kopen en die gratis of tegen lage prijs aan de bevolking aanbieden, zoals onderwijs, gezondheidszorg, openbaar vervoer of sociale huisvesting. Ze kan ondernemingen ertoe verplichten sociale tarieven te hanteren, zoals bijvoorbeeld gebeurt voor elektriciteit en vaste telefonie. De overheid kan echter ook belastingen en sociale bijdragen gebruiken in haar herverdelingsbeleid.

Specifiek bij de herverdeling via belastingen en sociale bijdragen – de besteding van deze middelen door de overheid buiten beschouwing gelaten – is dat niemand beter af is dan in zijn beginsituatie. Het herverdelende aspect zit enkel in het feit dat niet iedereen in dezelfde mate moet bijdragen, waardoor de relatieve inkomenspositie na deze verplichte heffingen verandert. Hierbij wordt dikwijls verwezen naar het zogeheten draagkrachtprincipe dat stelt dat iedereen tot de dekking van de overheidsuitgaven moet bijdragen overeenkomstig zijn economische draagkracht. Concrete maatstaven om deze economische draagkracht te bepalen zijn de hoogte van het inkomen, de omvang van het vermogen, de omvang en de aard van het verbruik of de inspanning die is vereist voor de verwerving van inkomen en vermogen. Dit draagkrachtbeginsel komt er dus op neer dat « de sterkste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen ».

Naast billijkheidsmotieven zijn er ook andere overwegingen waarmee de overheid rekening dient te houden bij de heffing van belastingen en sociale bijdragen. Een kerngedachte uit de theorie van optimale belastingen is dat dergelijke heffingen de efficiënte marktwerking verstoren, door hun invloed op de inzet van productiefactoren

* Voor de realisatie van dit artikel kon worden gebruik gemaakt van berekeningen die werden uitgevoerd door Christian Valenduc (FOD Financiën, Studie- en Documentatiedienst). De internationale vergelijking is in grote mate gebaseerd op informatie die ter beschikking werd gesteld door Gerlinde Verbist (Universiteit Antwerpen, Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck). De auteurs wensen beiden te bedanken voor hun bereidwillige medewerking.

en op de samenstelling van de bestedingen⁽¹⁾. Om het verlies aan efficiëntie door de verstoring van de marktwerking te beperken, dient de financiering van de overheid te gebeuren door middel van heffingen met een laag, eenvormig tarief op een zo ruim mogelijke, bij voorkeur inelastische grondslag. Op deze manier wordt de inzet van de beschikbare productiefactoren zo weinig mogelijk afgeremd. Aldus zou een belasting in de vorm van een vast bedrag per persoon, ongeacht zijn inkomen, vermogen of bestedingen, optimaal zijn vanuit efficiëntieoverwegingen. Dit toont aan dat dergelijke overwegingen soms moeilijk verenigbaar zijn met de doelstelling van een als rechtvaardig beschouwde belastingheffing.

Voorts dient de overheid rekening te houden met praktische overwegingen, die haar bewegingsvrijheid kunnen beperken. Zo zijn er op internationaal vlak afspraken noodzakelijk, onder andere voor de heffingsgrondslagen zoals vermogen die een grote mate van mobiliteit kunnen vertonen, teneinde oneerlijke belastingconcurrentie te vermijden. Ook kan het streven naar de maatschappelijk gewenste belastingheffing en inkomensverdeling worden belemmerd indien de belastingregels niet correct worden nageleefd, bijvoorbeeld in het geval van fiscale fraude.

Het opzet van dit artikel is om het herverdelende karakter van de belastingen en sociale bijdragen in België toe te lichten en te tonen welke mechanismen aan de basis liggen van deze herverdeling. Vooreerst worden de gebruikte maatstaven inzake ongelijkheid en herverdeling verduidelijkt. Vervolgens zal de mate van herverdeling in België worden vergeleken met deze in de andere landen van de Europese Unie, waarbij het belang van de herverdeling via belastingen, sociale bijdragen en sociale uitkeringen zal worden aangetoond. Daarna worden de herverdelingsmechanismen besproken van, achtereenvolgens, de personenbelasting, de sociale bijdragen en de indirecte belastingen⁽²⁾. Ten slotte worden de voornaamste bevindingen samengevat.

(1) Volgens deze theorie zijn belastingen en sociale bijdragen op zich dus meestal overwegend negatief voor de algemene economische resultaten aangezien ze het marktmechanisme en de beslissing tot werken, investeren, consumeren en sparen verstoren en het nemen van economische initiatieven afremmen. Daarentegen verhogen bepaalde overheidsuitgaven (infrastructuur, onderwijs, onderzoek en ontwikkeling, ...) de productiviteit van de economie en zijn ze dus van essentieel belang voor het realiseren van een bevredigende economische groei. Op basis van deze overwegingen heerst de consensus dat wanneer de overheidsuitgaven onder een bepaald niveau blijven en ze vooral de vorm aannemen van duidelijk productieve bestedingen, de gunstige economische effecten ervan opwegen tegen de ongunstige invloed van de belastingen.

(2) De invloed van de belastingen op vermogen en vermogensinkomen wordt niet behandeld wegens het ontbreken van informatie hieromtrent.

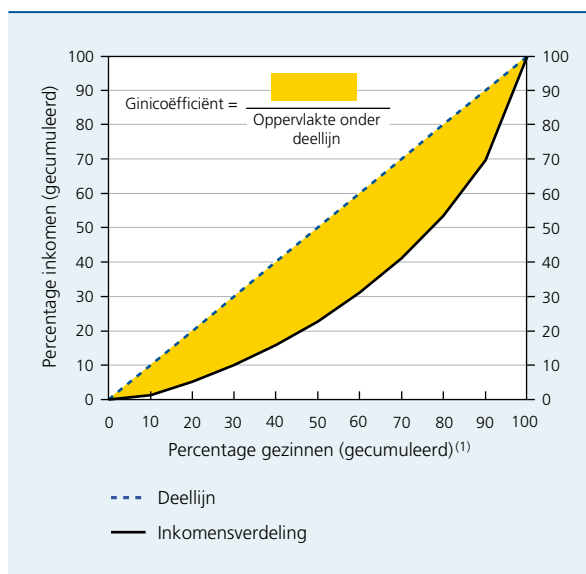
1. Maatstaven van inkomensongelijkheid en -herverdeling

1.1 Maatstaven van inkomensongelijkheid

De ongelijkheid van de inkomensverdeling wordt grafisch vaak voorgesteld aan de hand van een zogeheten Lorenzcurve. Daarvoor worden de personen of gezinnen gerangschikt volgens stijgend inkomen, waarbij voor het aldus gecumuleerde aantal personen of gezinnen hun overeenkomstige aandeel in de inkomens wordt weergegeven. In een situatie waarin iedereen evenveel verdient, loopt de Lorenzcurve gelijk met de deellijn of 45 gradenlijn, terwijl een Lorenzcurve die gelijk loopt met de assen overeenstemt met de situatie waarin één persoon of gezin het volledige inkomen ontvangt.

Als numerieke maatstaf voor de ongelijkheid van de inkomensverdeling wordt vaak de zogeheten Ginicoëfficiënt berekend, die nauw verbonden is met de Lorenzcurve. Deze coëfficiënt wordt immers berekend door de oppervlakte tussen de Lorenzcurve en de deellijn te delen door de totale oppervlakte onder de deellijn. De waarde bevindt zich altijd tussen 0 en 1. Hoe hoger de Ginicoëfficiënt, hoe groter de inkomensongelijkheid. De waarde nul stemt overeen met een volledig gelijke verdeling, terwijl de waarde 1 overeenstemt met een inkomensverdeling waarbij één persoon of gezin het gehele inkomen

GRAFIEK 1 LORENZCURVE EN GINICOËFFICIËNT ALS MAATSTAVEN VAN INKOMENSONGELIJKHEID

(1) De gezinnen zijn geordend volgens stijgend inkomen.

ontvangt. Een nadeel is evenwel dat eenzelfde Ginicoëfficiënt kan overeenstemmen met verschillende inkomensverdelingen. Het is ook mogelijk om de Ginicoëfficiënt te gebruiken voor de verdeling van de belastingen.

1.2 Maatstaven van inkomensherverdeling

Onder inkomensherverdeling wordt de reductie van de ongelijkheid van de inkomensverdeling verstaan. De mate van herverdeling wordt gemeten door het verschil te maken tussen de inkomensongelijkheid vóór belastingen (en sociale bijdragen en uitkeringen) en de inkomensongelijkheid na belastingen (en sociale bijdragen en uitkeringen). Grafisch blijkt herverdeling uit een opwaartse verschuiving van de Lorenzcurve in de richting van de deellijn.

De mate van herverdeling (R) wordt gedefinieerd als het verschil tussen de Ginicoëfficiënt vóór de inkomensherverdeling (Gb) en deze na de inkomensherverdeling (Ga).

$$R = Gb - Ga$$

Het is aantoonbaar dat het herverdelende karakter van de belasting (R) afhankelijk is van, enerzijds, de progressiviteit van de belasting (P) en, anderzijds, het gemiddelde tarief van deze belasting (t)⁽¹⁾.

$$R = \left(\frac{t}{1-t} \right) \times P$$

De progressiviteit van een belasting geeft de mate weer waarin die belasting afwijkt van een proportionele belasting die dezelfde opbrengst zou genereren. Een progressieve belasting wordt gekenmerkt door een stijgend gemiddeld tarief. In een progressief belastingsysteem ligt het aandeel van de belastingen voor de lagere (hogere) inkomensgroepen aldus beneden (boven) hun aandeel in de inkomens. In het omgekeerde geval wordt gesproken van een regressief belastingsysteem.

De progressiviteitsindex wordt gedefinieerd als het verschil tussen de Ginicoëfficiënt van de verdeling van de belastingen (C) en de Ginicoëfficiënt van de inkomensverdeling vóór de belastingen⁽²⁾.

$$P = C - Gb$$

Op te merken valt dat naast de hier gebruikte Ginicoëfficiënt er in de literatuur nog verschillende andere maatstaven van ongelijkheid en herverdeling te vinden zijn. Aangezien de correlatie tussen deze verschillende maatstaven soms

klein is, kunnen ze tot verschillende conclusies leiden. Voorzichtigheid bij de interpretatie van de resultaten is dus geboden.

2. Inkomensherverdeling in België in Europees perspectief⁽³⁾

De ongelijkheid van de primaire inkomensverdeling is, zoals vermeld, de ongelijkheid zoals die voortvloeit uit de vergoedingen van de productiefactoren. Het betreft met andere woorden de inkomensongelijkheid vóór eventueel ontvangen sociale uitkeringen en vóór betaalde belastingen en sociale bijdragen⁽⁴⁾. Volgens EUROMOD⁽⁵⁾ had België met een Ginicoëfficiënt van 0,46 in 1998 de vierde laagste primaire inkomensongelijkheid van de EU-15. Enkel in Denemarken, Oostenrijk en vooral Nederland was deze primaire ongelijkheid lager. België ligt hiermee onder het gemiddelde van de EU-15, waar de Ginicoëfficiënt 0,48 bedroeg. De hoogste ongelijkheid van de primaire inkomensverdeling wordt teruggevonden in Zuid-Europa (Portugal, Italië, Griekenland en Spanje) en in de Angelsaksische landen (Ierland en het Verenigd Koninkrijk).

De sociale uitkeringen, de sociale bijdragen en de directe belastingen op het inkomen⁽⁶⁾ zorgen in alle landen van de EU-15 voor een belangrijke daling van de inkomensongelijkheid. Er bestaan evenwel grote verschillen tussen landen. De kleinste reductie van de ongelijkheid vindt plaats in de Zuid-Europese landen, met uitzondering van Spanje. Ook in Nederland daalt de Ginicoëfficiënt slechts in relatief beperkte mate, maar de initiële ongelijkheid is er wel beduidend lager dan in de andere Europese landen. In België is de reductie van de ongelijkheid – de Ginicoëfficiënt daalt met 0,21 – groter dan het gemiddelde van de EU-15, waar de (ongewogen) gemiddelde daling van deze coëfficiënt 0,19 bedraagt (de gewogen gemiddelde daling bedraagt 0,17). Enkel in Finland, Denemarken en Luxemburg is de mate van herverdeling

(1) Deze opsplitsing is enkel mogelijk indien de rangschikking van de gezinnen volgens inkomen niet wijzigt door de belastingen.

(2) Deze progressiviteitsindex werd berekend door Kakwani (1977) en wordt dan ook de Kakwani-index genoemd.

(3) Deze analyse steunt op Immervoll (2005) en Verbist (2004).

(4) De overheid heeft ook een invloed op de primaire inkomensverdeling door bijvoorbeeld het opleggen van minimumlonen en de werkgelegenheid in de publieke sector.

(5) EUROMOD is ontwikkeld onder leiding van professor H. Sutherland (Universiteit van Essex, Verenigd Koninkrijk). Het is een microsimulatiemodel dat op basis van de inkomensgegevens uit sociaal-economische enquêtes de regelgeving inzake inkomensbelastingen en sociale uitkeringen simuleert. Voor België steunt EUROMOD op de Panel Survey on Belgian Households die betrekking heeft op de inkomens van 1998. Het microsimulatiemodel heeft als voordeel dat de simulatiemethodes zijn geharmoniseerd – en vergelijkingen toelaten tussen de verschillende landen van de EU-15 – en dat tegelijkertijd wordt rekening gehouden met de invloed van zowel belastingen als sociale uitkeringen. Dergelijke simulatiemodellen hebben evenwel ook beperkingen, zoals de afhankelijkheid van de betrouwbaarheid van de steekproef en het ontbreken van informatie over sommige belastingafrekken die worden toegekend naar aanleiding van bepaalde uitgaven.

(6) Deze worden in Immervoll (2005) gedefinieerd als personenbelasting, overige heffingen op kapitaalinkomsten en lokale belastingen.

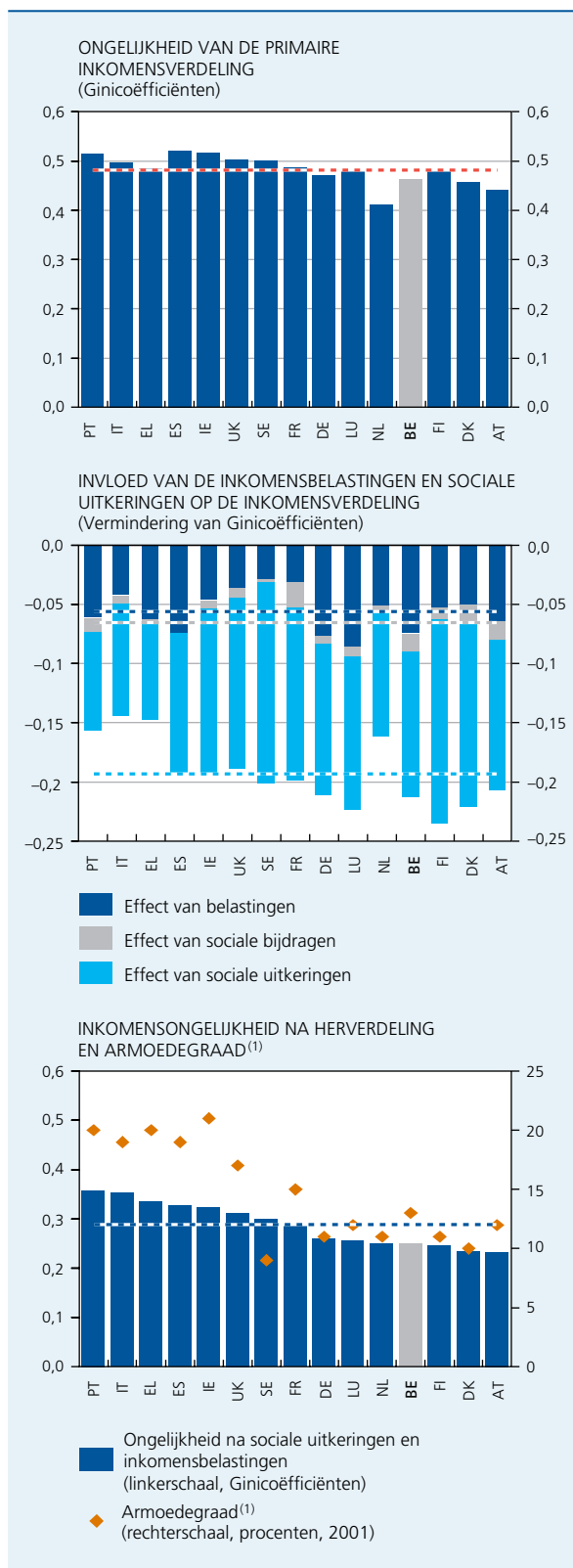
nog groter. België situeert zich hierdoor bij de landen met een relatief lage primaire inkomensongelijkheid en een sterke herverdeling.

De opsplitsing⁽¹⁾ van de mate van herverdeling naar het aandeel van sociale uitkeringen en van inkomensbelastingen toont aan dat in alle landen de sociale uitkeringen voor het grootste deel van de inkomensherverdeling zorgen. Dit is niet verrassend aangezien sociale uitkeringen in belangrijke mate bestemd zijn voor mensen zonder of met een laag primair inkomen. Toch is het belang van de herverdeling via inkomensbelastingen in de meeste landen allerminst verwaarloosbaar. Gemiddeld zorgen ze voor een daling van de Ginicoëfficiënt met 0,07. In België zorgen de belastingen en sociale bijdragen zelfs voor een daling van de Ginicoëfficiënt met 0,09. De herverdeling door inkomensbelasting is in België, na Luxemburg, het hoogst van de EU-15.

De mate van herverdeling door inkomensbelastingen wordt, zoals vermeld, bepaald door het gemiddelde tarief en de progressiviteit van deze heffingen. In België is het gemiddelde tarief van de inkomensbelastingen hoger dan dat van de EU-15. Het is echter vooral de relatief hoge progressiviteit van deze belastingen in België die verantwoordelijk is voor de grotere mate van herverdeling. Aangezien de progressiviteit van de personenbelasting in België nagenoeg gelijk is aan het gemiddelde van de EU-15, draagt vooral de progressiviteit van de sociale bijdragen bij tot dit resultaat. Met uitzondering van België, het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Finland zijn de sociale bijdragen in de EU-15 nagenoeg proportioneel of soms regressief. In België is de voornaamste reden hiervan dat sociale uitkeringen niet of – indien de uitkeringen een bepaald niveau overschrijden – slechts in beperkte mate aan sociale bijdragen zijn onderworpen⁽²⁾.

Door de relatief lage primaire inkomensongelijkheid en de grote mate van herverdeling als gevolg van sociale uitkeringen en inkomensbelastingen is de ongelijkheid van de secundaire inkomensverdeling in België beperkt in vergelijking met de meeste landen van de EU-15. Enkel in Finland, Denemarken en Oostenrijk is de secundaire inkomensongelijkheid beperkter. De Zuid-Europese landen en de Angelsaksische landen kennen ook na sociale uitkeringen en inkomensbelastingen nog de grootste

GRAFIEK 2 INKOMENSONGELIJKHEID EN -HERVERDELING IN DE EU-15
(1998, tenzij anders vermeld)

(1) Immervoll (2005) stelt terecht dat een opsplitsing van de totale mate van herverdeling volgens de verschillende instrumenten niet exact mogelijk is. Om het belang van de verschillende factoren aan te duiden, is in dit artikel een benaderende opsplitsing doorgevoerd, waarbij de reductie van elk instrument afzonderlijk proportioneel werd toegepast op de totale mate van herverdeling.

(2) In het Verenigd Koninkrijk en in Ierland zijn er minimale en maximale inkomensgrenzen voor de sociale bijdragen, waarbij het progressieve effect van de minimumgrenzen belangrijker is dan het regressieve effect van de maximumgrenzen. In Finland bestaat er een bijkomende sociale bijdrage voor de hoge inkomens.

Bronnen : EC, Immervoll (2005).
(1) Percentage van de bevolking met een equivalent inkomen lager dan 60 pct. van het mediaan inkomen.

ongelijkheid. De landen met een grotere secundaire inkomensongelijkheid kennen doorgaans meer armoede. Dit is niet verwonderlijk aangezien de relatieve armoedemaatstaf meestal wordt berekend door het aandeel van de bevolking te nemen dat een inkomen heeft dat lager is dan 60 pct. van het gestandaardiseerd mediaan inkomen (Atkinson, 2002). Bij een ongelijkere inkomensverdeling is de kans dan ook groter dat er meer mensen onder deze 60 pct.-grens vallen.

3. Herverdelend karakter van de personenbelasting

In dit hoofdstuk wordt het inkomensherverdelende karakter van de personenbelasting in België toegelicht, waarbij de belangrijkste mechanismen die een rol spelen in deze herverdeling worden verduidelijkt. Ook zullen twee bijzondere aandachtspunten verder worden uitgewerkt, namelijk de herverdelende aspecten van de diverse belastingaftrekken in de personenbelasting en van de in 2001 goedgekeurde hervorming van de personenbelasting.

De analyse is gebaseerd op de statistieken over de fiscale aangiften van de personenbelasting. Daarnaast zijn verschillende gegevens afkomstig van het microsimulatiemodel SIRE dat werd ontwikkeld door de Studie- en Documentatiedienst van de FOD Financiën. Enerzijds hebben de gegevens op basis van de fiscale aangiften als

voordeel dat ze zeer gedetailleerd en nauwkeurig zijn, anderzijds hebben ze slechts betrekking op de mensen die een fiscale aangifte doen. Naar schatting 10 tot 15 pct. van de bevolking dient geen aangifte in wegens een te laag inkomen (Pittevils en Timmermans, 1995).

3.1 Globaal beeld van de herverdeling via de personenbelasting

De personenbelasting vormt na de sociale bijdragen de belangrijkste inkomensbron van de overheid. Ze is vooral geconcentreerd bij de hoogste inkomensdecilen. Op hun inkomsten van 2002 (aanslagjaar 2003) betaalden de 20 pct. gezinnen met de laagste inkomens 0,4 pct. van de totale personenbelasting, terwijl ze 5 pct. van het totale bedrag van deze inkomens verdienden. De 20 pct. gezinnen met de hoogste netto belastbare inkomens, betaalden gezamenlijk 61,7 pct. van de totale personenbelasting, terwijl ze 46,5 pct. van de totale inkomens vóór belasting verdienden. De personenbelasting is duidelijk veel ongelijker verdeeld over de inkomensklassen dan de inkomens vóór personenbelasting, wat maakt dat de inkomens na personenbelasting gelijkjer zijn verdeeld. Terwijl de 50 pct. gezinnen met de laagste netto belastbare inkomens in totaal 22,8 pct. van deze inkomens vóór personenbelasting ontvangen, ontvangen ze 27,8 pct. van de totale inkomens na belasting.

TABEL 1 PERSONENBELASTING IN BELGIË PER INKOMENSDECIEL
(inkomsten 2002, aanslagjaar 2003; procenten, tenzij anders vermeld)

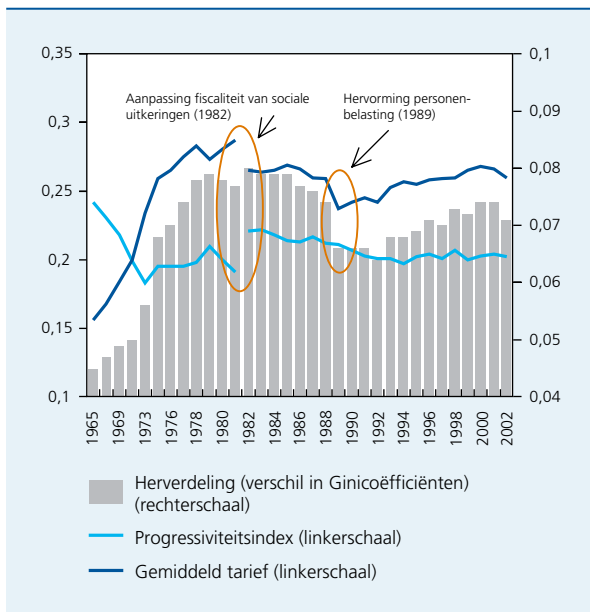
Inkomensdeciel	Bovenste inkomensgrens ⁽¹⁾ (in euro)	Inkomensaandeel vóór belasting	Aandeel in de personenbelasting	Inkomensaandeel na belasting	Gemiddeld belastingtarief
1	7.188	1,3	0,0	1,8	0,6
2	10.738	3,7	0,4	4,9	2,7
3	13.080	4,8	1,1	6,1	5,8
4	15.863	5,9	2,6	7,0	11,7
5	18.914	7,1	4,6	7,9	17,0
6	22.292	8,3	7,0	8,8	21,7
7	26.958	9,9	9,4	10,1	24,7
8	34.460	12,4	13,1	12,1	27,7
9	47.485	16,3	19,4	15,3	30,9
10	–	30,2	42,4	25,9	36,6

Bron: FOD Economie.

(1) Netto belastbaar inkomen (m.a.w. na aftrek van de beroepskosten) per belastingaangifte.

GRAFIEK 3

HERVERDELEND EFFECT VAN DE PERSONENBELASTING ⁽¹⁾

Bronnen : FOD Economie, FOD Financiën.

(1) Tot 1975 zijn deze gegevens slechts om de twee jaar beschikbaar.

Het herverdelende karakter van de personenbelasting is in de periode 1965-2002 toegenomen, vooral tijdens het eerste gedeelte van deze periode. Dit is het gevolg van de uiteenlopende ontwikkelingen van het gemiddelde tarief en de progressiviteit. In de periode tot 1975 nam het herverdelende karakter van de personenbelasting immers sterk toe onder invloed van belastingverhogingen die het gemiddelde tarief fors lieten stijgen, ook al had dit tegelijkertijd een negatief effect op de progressiviteit van de personenbelasting. De hervorming van de personenbelasting die werd doorgevoerd vanaf het aanslagjaar 1983, waarbij de fiscale behandeling van de vervangingsinkomens werd veranderd, veroorzaakt een breuk in de reeksen. De zogeheten abttementen (aftrekken van het belastbare inkomen) voor vervangingsinkomsten werden vervangen door belastingkredieten (aftrekken van belastingen), waardoor de vervangingsuitkeringen vanaf dan werden opgenomen in het belastbaar inkomen zonder dat de belastingen op deze inkomens stegen⁽¹⁾. Met de hervorming van de personenbelasting van 7 december 1988, die vanaf 1989 van start ging, werden vooral de heffingen op arbeid fors verlaagd⁽²⁾. Hierdoor daalde het gemiddelde tarief van de personenbelasting. Aangezien ook de progressiviteit in beperkte mate afnam, verminderde deze hervorming het herverdelende karakter van de personenbelasting.

In de jaren negentig is de progressiviteit van de personenbelasting vrij stabiel gebleven, maar door de stijging van het gemiddelde tarief, onder meer door de invoering van de aanvullende crisisbijdrage en de niet-indexering van de belastingschalen en de automatische stijging van de belastingdruk ten gevolge van de reële toename van de inkomens, is het herverdelende karakter van de personenbelasting toegenomen. De geleidelijke afschaffing van de aanvullende crisisbijdrage leidde tussen 2000 en 2002 dan weer tot een daling van het gemiddelde tarief.

3.2 Gemiddeld tarief en progressiviteit van de personenbelasting

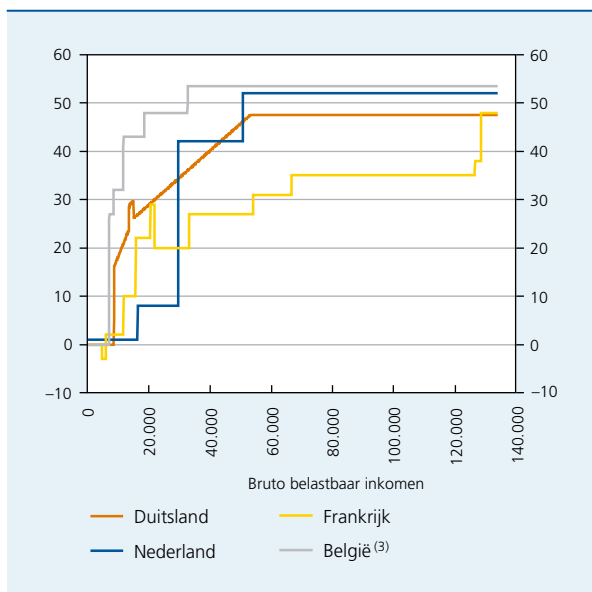
Het gemiddelde tarief van de personenbelasting bedroeg 26 pct. voor het aanslagjaar 2003. Het gemiddelde tarief per inkomensdecieel toont duidelijk aan dat de personenbelasting in België zeer progressief is. Terwijl het eerste inkomensdecieel een gemiddeld belastingtarief van 0,6 pct. heeft, loopt dit voor het tiende decieel op tot 36,6 pct. Tot en met het zevende inkomensdecieel is het gemiddelde tarief lager dan het gemiddelde voor alle aangiften.

Er zijn voornamelijk drie factoren verantwoordelijk voor het sterk stijgende belastingtarief per decieel. Ten eerste zijn er de marginale belastingtarieven die van toepassing zijn op de inkomstenschalen. Deze stijgen van 25 pct. op het laagste barema tot 50 pct. op het hoogste barema (exclusief de lokale opcentiemen). Ten tweede zorgt de belastingvrije som ervoor dat tot een bepaald bedrag het belastbare inkomen volledig is vrijgesteld van personenbelasting. De belastingvrije som komt dus de facto overeen met een nultarief op het eerste deel van het inkomen. Ten slotte dragen de belastingverminderingen voor vervangingsinkomens zoals pensioenen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en werkloosheidsuitkeringen bij tot de progressiviteit van de personenbelasting. De belastingverminderingen zijn immers gebonden aan verschillende beperkingen en de verminderingen verkleinen bij stijgende inkomens. Indien het gezin enkel van een sociale uitkering leeft, hebben de belastingverminderingen vaak tot gevolg dat er geen personenbelasting is verschuldigd.

(1) Tot de invoering van de wet van 5 januari 1976 waren werkloosheidsuitkeringen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en vergoedingen uitgekeerd voor beroepsziekten en arbeidsongevallen volledig vrijgesteld van belastingen, terwijl ouderdoms- en overlevingspensioenen alleen in bepaalde gevallen belastbaar waren. Vanaf het aanslagjaar 1977 werden alle vervangingsinkomens principieel in de belastbare grondslag opgenomen. Deze principiele belastingheffing werd begeleid door de invoering van de zogeheten abttementen.

(2) Met deze hervorming werden onder meer de volledige decumul van de bedrijfsinkomsten doorgevoerd (voorheen werden de beroepsinkomsten van beide echtgenoten samengevoegd en tezamen onderworpen aan de progressieve tarieven van de personenbelasting), het huwelijksquotiënt voor ééninkomensgezinnen ingevoerd, evenals de belastingvrije som (die wordt verhoogd voor personen en kinderen ten laste), en de marginale aanslagvoeten aangepast, waarbij het hoogste tarief werd teruggebracht van 70,8 pct. naar 55 pct.

GRAFIEK 4 MARGINALE BELASTINGTARIEVEN INZAKE PERSONENBELASTING ^{(1) (2)}
(2004, procenten)

Bronnen: OESO, NBB.

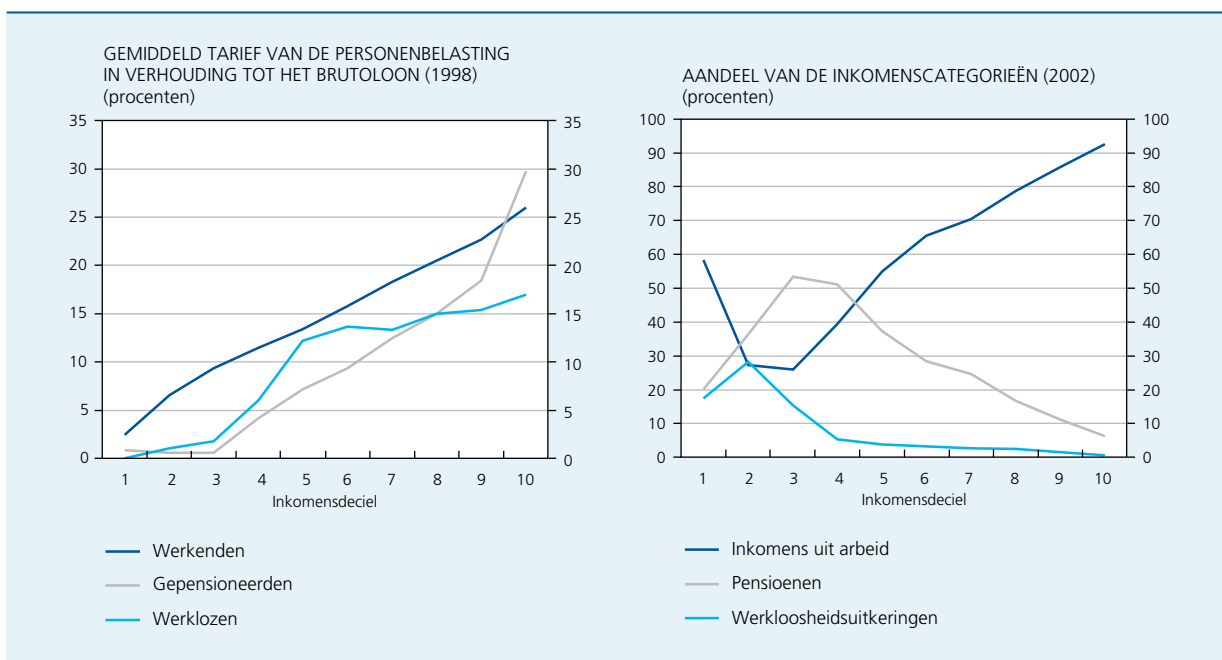
- (1) Voor alleenstaanden zonder kinderen met uitsluitend een inkomen uit arbeid.
- (2) Er wordt rekening gehouden met de verschillende forfaitaire aftrekken die bestaan voor beroepskosten en diverse belastingkredieten; de belastingvrije som wordt beschouwd als een nultarief.
- (3) Inclusief de gemeentelijke opcentiemen, waarvoor een tarief van 7 pct. als hypothese werd gehanteerd.

Ongeveer drie vierde van de progressiviteit van de personenbelasting is het gevolg van de belastingbarema's in combinatie met de belastingvrije som. De bijdrage van de belastingvermindering voor vervangingsinkomens aan de progressiviteitsindex bedraagt ongeveer een kwart. Daarnaast zijn er nog een aantal andere factoren, zoals de aanvullende personenbelasting van de lokale besturen, die globaal een beperkt negatief effect hebben op de progressiviteit van de personenbelasting (Valenduc, 2005).

Indien de belastingtarieven van de personenbelasting in België voor de inkomens uit 2004 (inclusief de belastingvrije som en de gemeentelijke opcentiemen) worden vergeleken met deze van onze buurlanden, blijkt dat door de belastingvrije som de situatie voor het laagste inkomensbarema in België nagenoeg vergelijkbaar is. De toename van het marginale tarief in België is bij stijgend inkomen echter beduidend groter. Het tarief voor het hoogste belastingbarema is met 50 pct. nagenoeg gelijk aan dat van de ons omringende landen; door de gemeentelijke opcentiemen wordt het echter het hoogste.

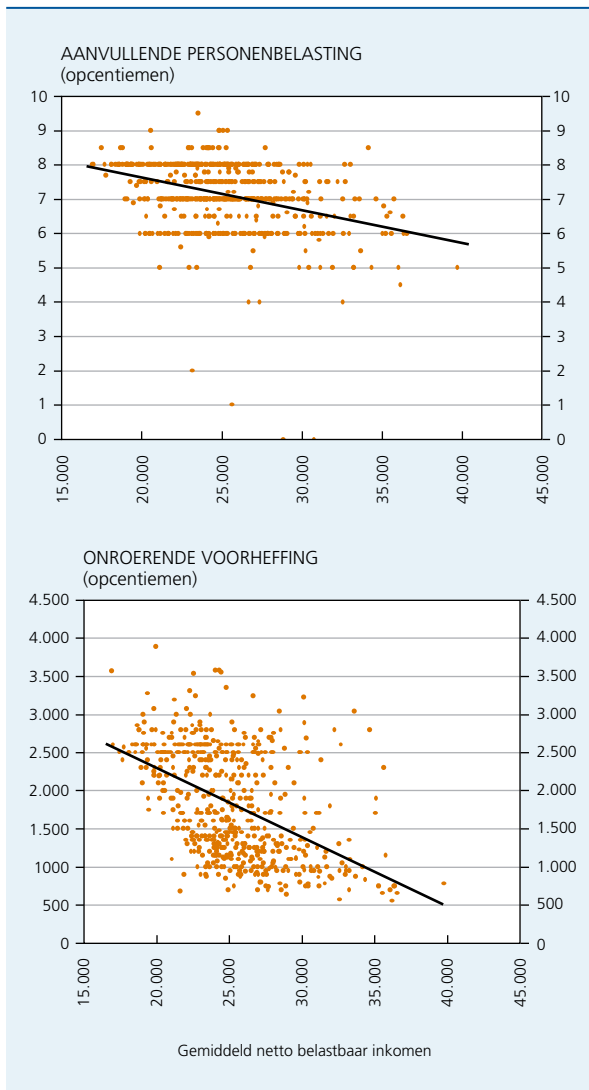
De belastingvermindering voor vervangingsinkomens leidt ertoe dat er in de verschillende inkomensdecielen een groot verschil is in belastingtarief naargelang het inkomen enkel uit arbeid bestaat of ook uit pensioenen of werkloosheidsuitkeringen (Verbist, 2005). Voor de hogere inkomensdecielen verdwijnt dit verschil volledig voor de

GRAFIEK 5 VERGELIJKING VAN DE PERSONENBELASTING VOOR INKOMENS UIT ARBEID EN VOOR VERVANGINGSINKOMENS

Bronnen: FOD Economie, Verbist (2005).

GRAFIEK 6 REGRESSIVITEIT VAN DE LOKALE OPCENTIEMEN
(inkomsten 2002, aanslagjaar 2003)

Bronnen : FOD Economie, FOD Financiën.

situatie waarin het inkomen geheel of gedeeltelijk uit pensioenen bestaat⁽¹⁾. De belastingverminderingen voor vervangingsinkomens leveren een belangrijke bijdrage tot de progressiviteit, niet alleen omdat het belastingtarief op de uitkeringen toeneemt over de inkomensdecielen, maar ook omdat het belang van de uitkeringen in de totale inkomsten groter is in de lagere inkomensdecielen.

De progressiviteit van de personenbelasting wordt, zoals vermeld, negatief beïnvloed door de aanvullende belasting die erop wordt geheven door de lokale besturen. Rijkere gemeenten – gemeten aan de hand van de gemiddelde netto belastbare inkomens in de aangifte van de personenbelasting per gemeente – hanteren een lager tarief van opcentiemen dan gemeenten met

een bevolking met een lager gemiddeld inkomen. Deze regressiviteit van de belasting op lokaal niveau blijkt ook aanwezig te zijn bij de tarieven van opcentiemen op de onroerende voorheffing.

3.3 Herverdelende aspecten van de belastingaftrekken

Sommige gezinsuitgaven geven aanleiding tot een fiscaal voordeel in de personenbelasting. De totale omvang van deze belastingaftrekken beliep in 2002 6 pct. van de geïnde personenbelasting, wat overeenstemt met 0,7 pct. bbp. De vanuit budgettair oogpunt belangrijkste hebben betrekking op de ondersteuning van het bouwen, verbouwen of verwerven van een woning. De belastingaftrek voor hypothecaire aflossingen van kapitaal en de daarmee samenhangende belastingaftrek van levensverzekeringen ter dekking van deze hypothecaire schulden maakt reeds 3,2 pct. uit van de personenbelasting.

De voornaamste bekommernis bij het invoeren van belastingaftrekken is niet zozeer de inkomensherverdeling, maar het geven van stimulansen ter bevordering van een bepaald gedrag of van bepaalde uitgaven. Dit blijkt duidelijk uit een vergelijking van de ongelijkheid van de respectievelijke belastingaftrekken en de ongelijkheid van de inkomens vóór personenbelasting. De ongelijkheid van de belastingaftrekken is in alle gevallen hoger dan de ongelijkheid van het inkomen vóór personenbelasting. Dit betekent dat het voordeel van de belastingverminderingen relatief meer is gesitueerd bij de hogere inkomens.

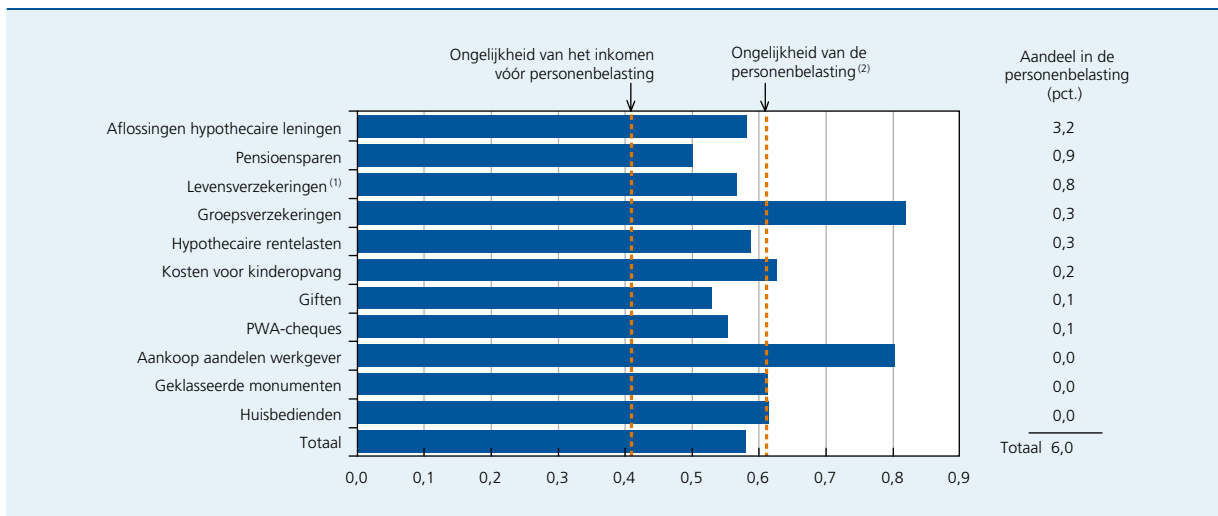
De ongelijkheid verschilt in belangrijke mate tussen de diverse belastingaftrekken. Vooral de aftrek voor een groepsverzekering en de aftrek voor de verwerving van werkgevers aandelen zijn zeer ongelijk verdeeld⁽²⁾. De twee hoogste inkomensdecielen vertegenwoordigen ongeveer 85 pct. van de budgettaire kostprijs van deze maatregelen. Daarentegen is de ongelijkheid van andere fiscale uitgaven, zoals die in verband met de eigen woning, pensioensparen, levensverzekeringen, giften en PWA-cheques, evenwel kleiner dan de ongelijkheid van de personenbelasting. Dit betekent dat indien deze belastingverminderingen zouden worden afgeschaft en gecompenseerd door een evenwaardige procentuele daling van de tarieven van de personenbelasting – en het gemiddelde tarief bijgevolg constant zou blijven –, het herverdelende karakter van de personenbelasting zou afnemen.

(1) Het gemiddelde impliciete belastingtarief voor de gepensioneerden in het hoogste deciel ligt zelfs hoger onder meer doordat deze gepensioneerden minder kinderen ten laste hebben.

(2) De aftrek voor de verwerving van werkgevers aandelen is evenwel onverenigbaar met de belastingvermindering voor pensioensparen.

GRAFIEK 7 ONGELIJKHEID VAN DE BELASTINGAFTREKKEN

(inkomsten 2002, aanslagjaar 2003, Ginicoëfficiënten)

Bron : FOD Financiën.

(1) Andere dan verbonden aan hypothecaire leningen.

(2) Ongelijkheid van de personenbelasting nadat de belastingaftrekken in rekening zijn gebracht.

De ongelijke verdeling van de belastingaftrekken wordt beïnvloed door het aantal gezinnen per inkomensdeciaal dat deze aftrekken in rekening brengt. Tevens kan het gemiddelde bedrag per gezin dat in rekening wordt gebracht verschillen per deciaal. In dit verband zijn uiteraard ook de eventuele beperkingen in de bedragen van de belastingaftrekken van belang. Daarnaast hangt het verworven belastingvoordeel ook af van het belastingtarief dat wordt toegepast op het bedrag dat wordt afgetrokken. Vermits dit voor veel aftrekken het marginale tarief of het zogeheten verbeterde gemiddelde tarief is, zorgt ook dit voor een ongelijkere verdeling van de belastingaftrekken. Dit laatste effect is evenwel aanzienlijk kleiner dan de ongelijkheid die wordt veroorzaakt door de twee bovengenoemde factoren. Het belang van deze factoren is evenwel sterk verschillend voor de diverse belastingaftrekken.

Zowel voor hypothecaire aflossingen, hypothecaire rentelasten, pensioensparen als groepsverzekeringen stijgt het aandeel van de gezinnen dat de respectievelijke aftrekken in rekening brengt naarmate het netto belastbare inkomen toeneemt. Zo maakt ruim twee derde van de hogere inkomens gebruik van de belastingaftrek voor hypothecaire aflossingen, terwijl dit voor lagere inkomens slechts in zeer beperkte mate gebeurt. Voor het gemiddelde bedrag dat wordt afgetrokken zijn er aanzienlijke verschillen tussen de belastingaftrekken. Voor de hypothecaire rentelasten brengt nagenoeg iedereen het maximumbedrag van deze aftrek in rekening. Voor de hypothecaire

aflossing daarentegen neemt het gemiddelde bedrag licht toe naarmate het inkomen stijgt⁽¹⁾. Het bedrag dat mag afgetrokken worden voor pensioensparen is begrensd, en het gemiddelde bedrag dat in rekening wordt gebracht ligt voor alle inkomenscategoriën in de buurt van dit maximumbedrag. Het gemiddelde bedrag dat in rekening wordt gebracht voor een groepsverzekering is daarentegen vrijwel onbegrensd⁽²⁾ en is heel wat hoger in de hogere dan in de lagere inkomenscategoriën.

3.4 Herverdelende aspecten van de hervorming van de personenbelasting van 2001

De hervorming van de personenbelasting waartoe is beslist bij de wet van 10 augustus 2001 en waarvan de uitvoering over enkele jaren werd gespreid, steunde op vier doelstellingen. De eerste doelstelling was de vermindering van de fiscale druk op arbeidsinkomen. Met de tweede doelstelling werd de neutraliteit ten opzichte van de samenlevingsvorm nagestreefd. De derde en vierde doelstellingen, die budgettair veel minder belangrijk zijn dan de eerste twee, betroffen het beter in rekening brengen van de kinderlast en het stimuleren van milieuvriendelijk gedrag.

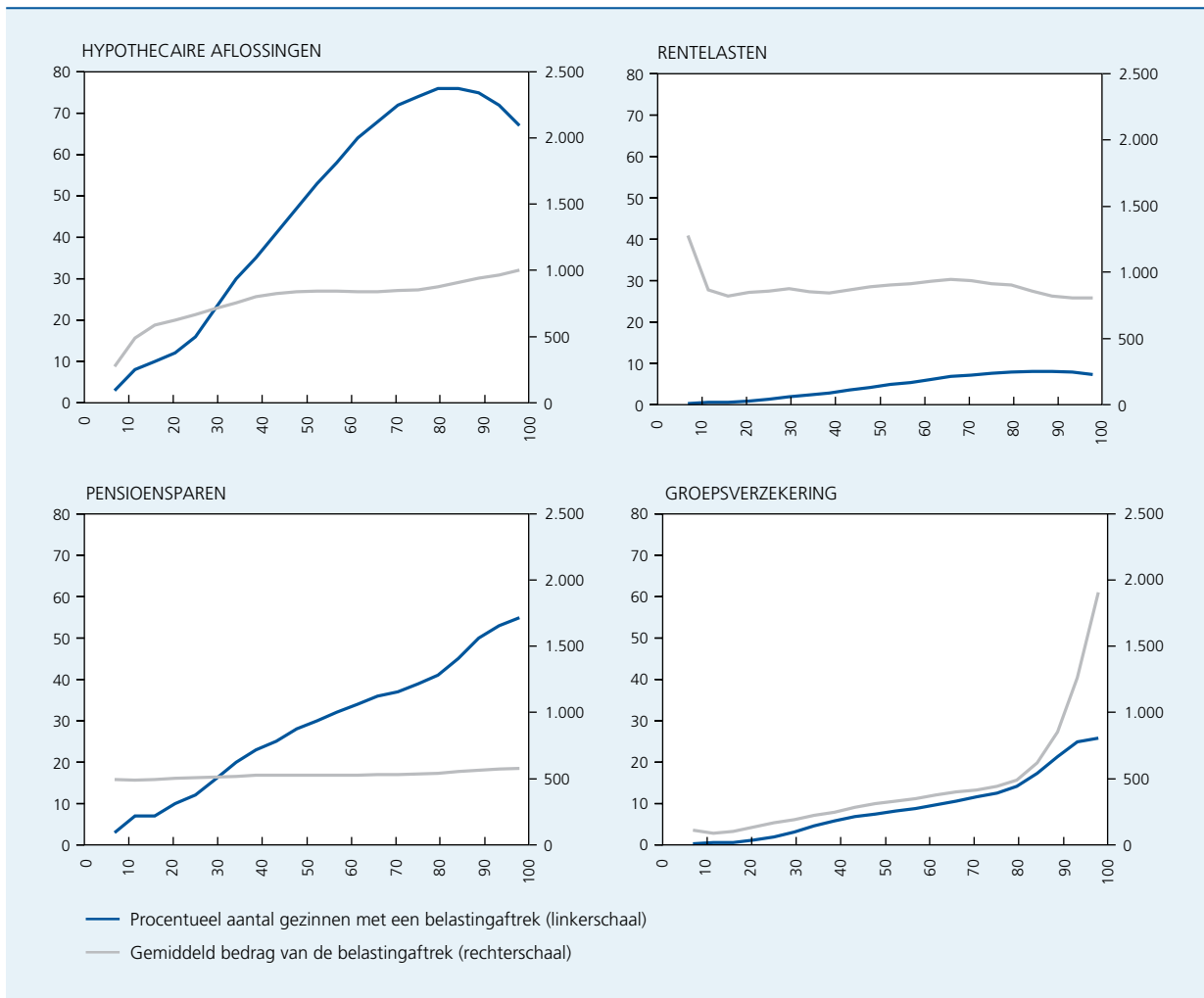
(1) Bij de nieuwe fiscale aftrek voor de enige woning die sinds 2005 in voege is getreden en geleidelijk aan belang zal winnen, zal het gemiddelde bedrag per inkomensdeciaal gelijk zijn.

(2) De enige begrenzing is dat de renten van de groepsverzekering niet meer mogen bedragen dan 80 pct. van de bruto jaarbezdoldiging.

GRAFIEK 8

VERDELING VAN DE BELASTINGAFTREKKEN PER INKOMENSPERCENTIEL ⁽¹⁾

(inkomsten 2002, aanslagjaar 2003)

Bron: FOD Financiën.

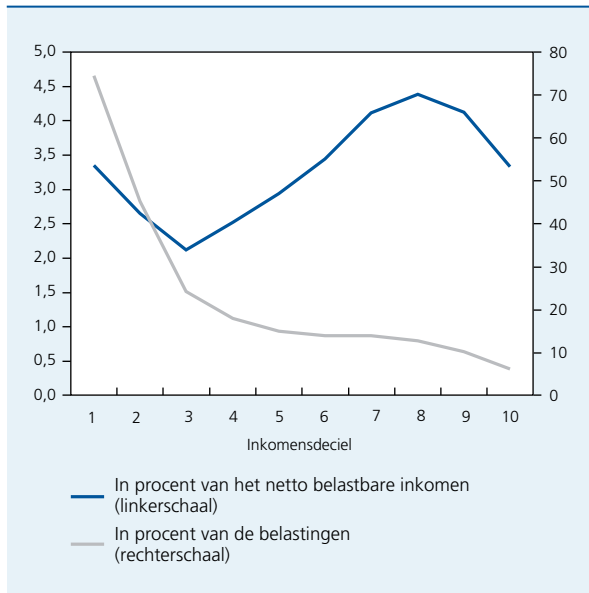
(1) Netto belastbaar inkomen.

In haar geheel genomen heeft deze belastinghervorming weinig effect gesorteerd op het herverdelende karakter van de personenbelasting. De hervorming zorgt voor een daling van het gemiddelde tarief van 26 pct. naar 23 pct., maar dit wordt gecompenseerd door een stijging van de progressiviteit. Ook als rekening wordt gehouden met de gezinnen die geen aangifte doen – en dus geen voordeel hebben van de belastinghervorming – blijkt de hervorming van de personenbelasting slechts tot een verwaarloosbare vermindering van de herverdelende werking van de personenbelasting te leiden (Cantillon, 2003).

Het belastingvoordeel in verhouding tot het inkomen schommelt over de inkomensdecilen. In het eerste inkomensdecil bedraagt het belastingvoordeel iets minder dan 3,5 pct. van het netto belastbare inkomen. Na het eerste inkomensdecil daalt het belastingvoordeel door de daling van het belang van het belastingkrediet voor lage beroepsinkomens, zonder dat de andere maatregelen belangrijke gevolgen hebben voor deze inkomensgroepen. Vanaf het vierde decil doen de verbreding van de belastingschalen en de maatregelen ter bevordering van de neutraliteit van de samenlevingsvorm het belastingvoordeel toenemen. De verlaging van de hoogste marginale tarieven heeft vooral op de hoogste inkomensdecilen een groot effect, maar doordat voor de andere maatregelen de grenzen worden bereikt, daalt het relatieve belastingvoordeel ervan.

GRAFIEK 9 GEMIDDELD VOORDEEL VAN DE HERVORMING VAN DE PERSONENBELASTING VAN 2001

(simulatie op basis van de inkomsten 2000, aanslagjaar 2003)

Bronnen : FOD Financiën, NBB.

Indien het effect van deze hervorming van de personenbelasting wordt uitgedrukt in termen van de betaalde belastingen, wordt duidelijk dat de hervorming de progressiviteit van de belasting in aanzienlijke mate verhoogt. De belastinghervorming vermindert vooral de belastingen van de personen met een lager inkomen.

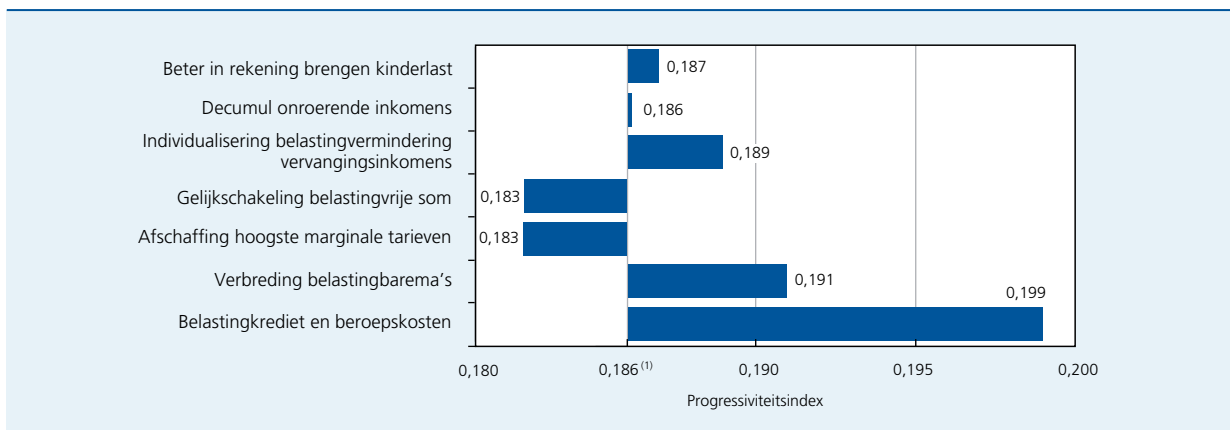
De gemiddelde vermindering van de belastingen bedraagt in het eerste deciel 74 pct. Deze gemiddelde vermindering van de belasting zakt tot ongeveer 6 pct. in het hoogste inkomensdeciel.

Door deze belastinghervorming is, zoals vermeld, de progressiviteit van de personenbelasting toegenomen. Dit is echter het globale resultaat van alle maatregelen. Wanneer de impact op de progressiviteit per maatregel wordt bekeken, dan is het duidelijk dat vooral de invoering van het belastingkrediet voor de belastingplichtigen met lage beroepsinkomens en de verhoging van de aftrekbare forfaitaire beroepskosten de progressiviteit hebben verhoogd. Ook de uitbreiding van de middelste belastingbarema's, de individualisering van de belastingvrijstelling voor vervangingsinkomens en de maatregelen om de kinderlast beter in rekening te brengen doen de progressiviteit stijgen. De afschaffing van de hoogste marginale tarieven is daarentegen duidelijk een maatregel ten gunste van de personen of gezinnen met een hoog inkomen. Ook de gelijkschakeling van de belastingvrije som voor gehuwden aan deze van samenwonenden heeft een negatief effect op de progressiviteit van de personenbelasting, omdat gehuwde koppels zich relatief meer in de hogere inkomensklassen situeren.

Op te merken valt dat het belastingkrediet voor de belastingplichtigen met lage beroepsinkomens in 2004 is afgeschaft voor de werknemers, terwijl deze maatregel voor de zelfstandigen bleef bestaan. Dit belastingkrediet werd vanaf 2005 voor werknemers vervangen door een uitbreiding van de verminderingen van persoonlijke bijdragen voor de sociale zekerheid in de vorm van de zogeheten werkbonus. Terwijl deze wijziging het herverdelende

GRAFIEK 10 EFFECT VAN DE HERVORMING VAN DE PERSONENBELASTING VAN 2001 OP DE PROGRESSIVITEIT VAN DE BELASTING

(inkomsten 2002, aanslagjaar 2003)

Bron : FOD Financiën.

(1) Dit is de waarde van de progressiviteitsindex van de personenbelasting voor de hervorming van 2001.

karakter van de personenbelasting doet dalen, verhoogt ze deze van de werknemersbijdragen.

4. Herverdelend karakter van de sociale bijdragen

In België, net als in de andere landen van de EU-15, gebeurt de inkomensherverdeling in de sociale zekerheid voornamelijk via sociale uitkeringen. De sociale bijdragen worden in het algemeen niet beschouwd als heffingen die bijdragen tot de herverdeling. Toch is uit de reeds getoonde internationale vergelijking gebleken dat de persoonlijke sociale bijdragen⁽¹⁾ in België in beperkte mate de herverdeling versterken.

Hoewel de werknemersbijdragen in principe proportioneel zijn met het inkomen omdat een eenvormig tarief van 13,07 pct.⁽²⁾ wordt toegepast op een niet-geplafonneerd inkomen (na de afschaffing van alle loongrenzen sinds 1982), zijn er mechanismen die ervoor zorgen dat de sociale bijdragen progressief zijn. Het betreft onder meer de bijzondere bijdrage voor de sociale zekerheid en de vermindering van de sociale bijdragen voor werknemers met een laag loon, die vanaf 2005 werd hervormd en uitgebreid door de invoering van de werkbonus.

Ook het feit dat op verschillende sociale uitkeringen geen of lagere bijdragen moeten worden betaald, draagt bij tot de progressiviteit. Zo is er op pensioenen een solidariteitsbijdrage verschuldigd, die maximaal 2 pct. bedraagt voor de hoogste pensioenen, alsook een bijdrage van 3,55 pct. voor geneeskundige verzorging. Op de uitkeringen voor arbeidsongeschiktheid en op de vergoedingen inzake conventioneel brugpensioen is er een pensioenbijdrage van 3,5 pct. Bovendien zijn deze sociale bijdragen enkel van toepassing indien de uitkeringen een bepaald bedrag overschrijden. Op werkloosheidsuitkeringen zijn dan weer geen sociale bijdragen verschuldigd. Mensen die een sociale uitkering ontvangen, bevinden zich, zoals vermeld, vooral in de lagere inkomensdecielen. Het belang van de inkomens op arbeid – waarop hogere bijdragen dan op de uitkeringen moeten worden betaald – stijgt over de inkomensdecielen. Hierdoor betalen de hoogste decielen gemiddeld hogere sociale bijdragen, waardoor deze de mate van herverdeling verhogen.

De sociale bijdragen van zelfstandigen daarentegen zijn regressief, waardoor het progressieve karakter van de sociale bijdragen in hun geheel beschouwd enigszins wordt getemperd.

(1) De werkgeversbijdragen worden niet in de analyse betrokken.

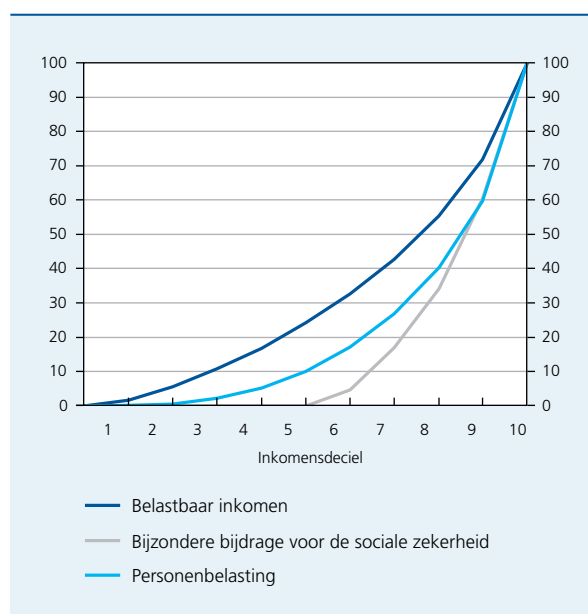
(2) Voor statutaire ambtenaren die niet zijn tewerkgesteld bij een plaatselijke of lokale overheidsdienst bedraagt de persoonlijke sociale bijdrage 11,05 pct.

4.1 Bijzondere bijdrage voor de sociale zekerheid

De bijzondere bijdrage voor de sociale zekerheid is ingevoerd in 1994 en is van toepassing op alle personen die zijn tewerkgesteld als werknemer of ambtenaar. Ze is niet verschuldigd voor de gezinnen waarvan de leden enkel een zelfstandig beroep uitoefenen. Opmerkelijk voor deze bijdrage is dat ze wordt geheven op basis van het netto belastbare gezinsinkomen.

Er is geen bijzondere sociale bijdrage verschuldigd indien het netto belastbare gezinsinkomen lager is dan 18.592 euro per jaar. Voor inkomens tussen 18.592 en 21.071 euro bedraagt het tarief 9 pct. Vervolgens daalt het tarief tot 1,3 pct. op de inkomensschijf tussen 21.071 en 60.162 euro. Voor inkomens boven de 60.162 euro wordt het marginale tarief nul, zodat de maximale bijdrage 731 euro bedraagt. Niettegenstaande deze begrenzing en het feit dat de marginale tarieven afnemen naarmate het inkomen stijgt, is deze bijdrage progressiever dan de personenbelasting. Dit komt omdat de lage inkomens er niet aan onderworpen zijn door de vermelde ondergrens. Tot het vijfde inkomensdeciel betaalt hierdoor niemand de bijzondere bijdrage voor de sociale zekerheid. Het is voornamelijk in het zevende tot negende inkomensdeciel dat deze bijdrage belangrijk is, terwijl in het tiende deciel het effect van het plafond speelt.

GRAFIEK 11 VERDELING VAN DE BIJZONDERE BIJDRAGE VOOR DE SOCIALE ZEKERHEID
(inkomsten 2002, aanslagjaar 2003)

Bron : FOD Financiën.

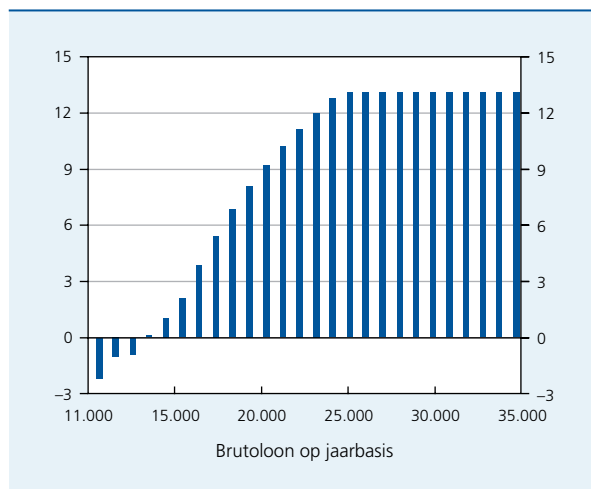
4.2 Werkbonus

De werkbonus is een vermindering van de persoonlijke bijdragen voor de sociale zekerheid die wordt toegekend aan werknemers met lage lonen en aan sommige werknemers die het slachtoffer zijn van een bedrijfsherstructurering. Voor het jaar 2006 wordt de via de werkbonus toegekende maximale vermindering van de werknemersbijdragen verhoogd tot 140 euro per maand⁽¹⁾. Dit maximale bedrag wordt toegekend aan werknemers met een bruto-inkomen tot 1.234 euro per maand. Voor inkomens hoger dan dit bedrag wordt het bedrag van de werkbonus geleidelijk tot nul verminderd; dit gebeurt bij een maandinkomen van 2.036 euro. Voor deeltijdse arbeid worden het maximale bedrag en de inkomensgrenzen proportioneel aangepast.

De werkbonus heeft tot gevolg dat de loontrekkenden die werken tegen het minimumloon de facto geen persoonlijke sociale bijdragen betalen. Voor iets hogere inkomens leidt de werkbonus ertoe dat de gemiddelde tarieven van de werknemersbijdragen geleidelijk toenemen tot 13,07 pct. bij het bereiken van het inkomensbedrag waarop de werkbonus niet meer van toepassing is.

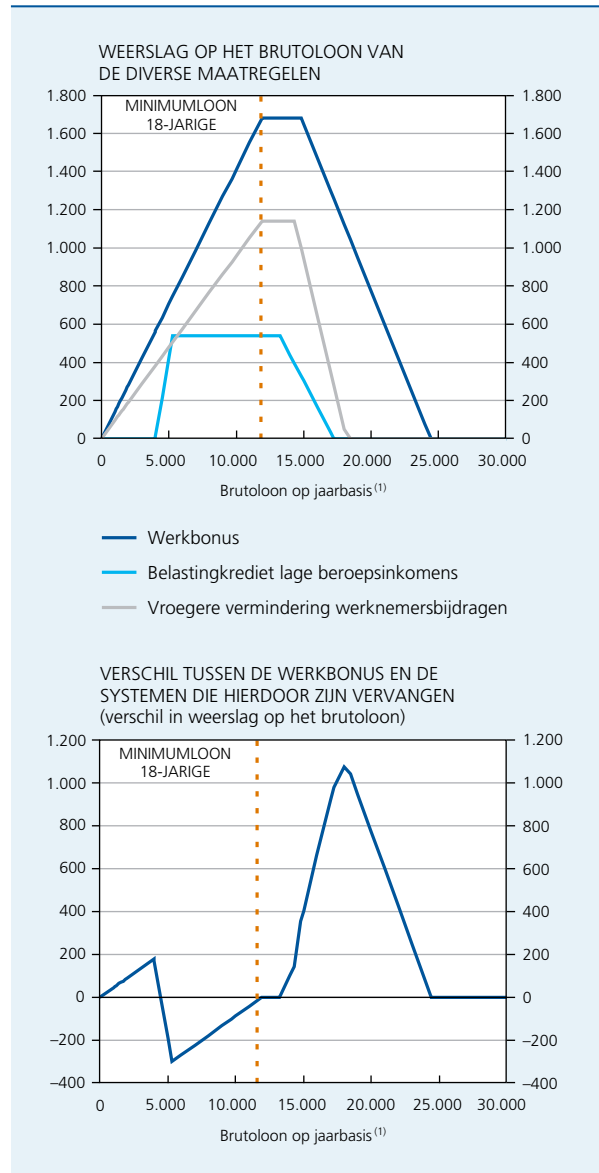
Vermeldenswaardig is ook dat de werkbonus andere implicaties heeft op de herverdeling dan de systemen die hierdoor zijn vervangen zoals de verminderingen van werknemersbijdragen, die bestonden sedert 1 januari 2000, evenals het belastingkrediet voor loontrekkenden met

GRAFIEK 12 GEMIDDELD TARIEF VAN DE WERKNEMERSBIJDAGEN AAN DE SOCIALE ZEKERHEID NA TOEPASSING VAN DE WERKBONUS (procenten)

Bron : NBB.

GRAFIEK 13 HERVERDELINGSEFFECTEN VAN DE WERKBONUS (euro's)

Bron : NBB.

(1) Op basis van twaalf gelijke maandinkomens uit arbeid.

een laag beroepsinkomen. Die laatste maatregel was nagenoeg uitsluitend gericht op werknemers die werken tegen een inkomen dat in de buurt ligt van het minimumloon, maar ook deeltijds werkenden kwamen er dikwijls voor in aanmerking. De werkbonus daarentegen is meer gericht op – voltijds of deeltijds – werkenden met weliswaar lage lonen maar die toch beduidend hoger zijn dan het minimumloon. Rond het minimumloon is de wijziging neutraal en heeft ze geen effect op het

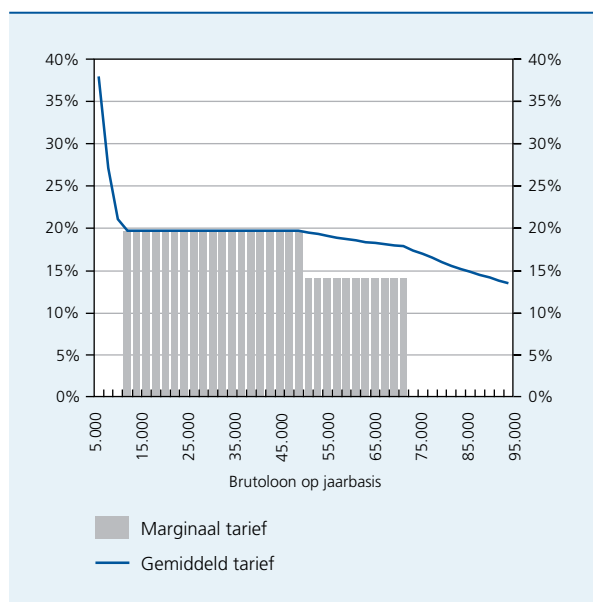
(1) Dit is het bedrag voor bedienden, voor arbeiders is dit 151 euro per maand.

netto-inkomen. Voor loontrekkenden die minder verdienen dan het minimumloon – dit zijn voornamelijk deeltijds werkenden – is er een duidelijk verlies. Het grootste voordeel van de wijziging is terug te vinden bij de loontrekkenden met een inkomen boven het minimumloon.

4.3 Sociale bijdragen van zelfstandigen

De sociale zekerheidsbijdragen in het zelfstandigenstelsel zijn duidelijk regressief, in tegenstelling tot de bijdragen van het werknemerstelsel. Het tarief van 19,65 pct. wordt in 2006 toegepast voor een inkomen tot 47.203 euro, waarbij een minimumbedrag aan sociale bijdragen geldt van 475 euro per kwartaal. Voor de inkomens tussen 47.203 en 69.568 euro bedraagt het tarief 14,16 pct. Voor de hogere inkomensschijven zijn geen sociale bijdragen verschuldigd. De structuur van de bijdragen van de zelfstandigen leidt ertoe dat het gemiddelde tarief eerst hoog is omwille van de minimumbijdragen, dan gelijk aan het marginaal tarief van 19,65 pct. Vanaf de inkomens waarvoor de marginale tarieven gelden van 14,16 pct. en 0 pct., treedt een geleidelijke daling op van het gemiddelde tarief.

GRAFIEK 14 GEMIDDELD EN MARGINAAL TARIEF VAN DE SOCIALE BIJDRAGEN VAN ZELFSTANDIGEN

Bron : RSVZ.

5. Herverdelend karakter van de indirecte belastingen

Het herverdelende karakter van de indirecte belastingen werd onderzocht op basis van het huishoudbudgetonderzoek van 2001, uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek van de FOD Economie. Deze enquête geeft, per inkomensdeciël, de gemiddelde gezinsuitgaven⁽¹⁾ voor verschillende bestedingscategorieën weer. In totaal gaat het over meer dan 800 verschillende categorieën. Het herverdelende karakter van de btw en accijnzen werd nagegaan aan de hand van, enerzijds, het uitgavenprofiel per inkomensdeciël en, anderzijds, het aandeel van de btw of de accijnzen in de gemiddelde prijs in 2001 voor elke uitgavencategorie⁽²⁾.

5.1 Btw en accijnzen in België

In België zijn verschillende btw-tarieven van kracht. Zo zijn een aantal goederen en diensten de facto onderworpen aan een nultarief zoals dagbladen, huur en schoolgeld. Daarnaast is er het verlaagd btw-tarief van 6 pct., dat in principe van toepassing is op basisproducten zoals de meeste voedingsmiddelen, waterverbruik, tijdschriften en boeken, overnachtingen in hotels en campings, sport- en culturele activiteiten, personenvervoer en renovatiewerken aan woningen van 15 jaar en ouder (tijdelijk woningen van 5 jaar en ouder). Er is ook een tussentarief van 12 pct., dat slechts van toepassing is op margarine, steenkool en kabeltelevisie. Het gewone tarief van 21 pct. is het resttarief. Producten waarvan niet expliciet is bepaald dat ze tegen een lager tarief worden belast, zijn aan dit tarief onderworpen⁽³⁾.

De tarieven van de accijnzen, die worden geheven op minerale oliën, tabaksproducten en dranken, zijn zeer divers. Zo waren de accijnzen op benzine in 2001 per duizend liter meer dan 200 euro hoger dan voor diesel. Het aandeel van de accijnzen in de verkoopprijs was met 35 pct. voor diesel bijgevolg lager dan de 47 pct. voor benzine. Huisbrandolie wordt in België, in tegenstelling tot de meeste landen van de EU-15, slechts in beperkte mate onderworpen aan accijnzen; ze maakten in 2001 slechts 4 pct. uit van de verkoopprijs. De accijnzen op een pakje sigaretten bedroegen in 2001 gemiddeld 2 euro, wat overeenstemde met 57 pct. van de gemiddelde verkoopprijs van 3,5 euro.

(1) De gegevens werden gecorrigeerd voor de grootte van de gezinnen, aan de hand van de equivalentieschalen gebruikt door de OESO.

(2) Voor de accijnzen kon deze analyse enkel worden uitgevoerd op minerale oliën en tabak. Deze vormen 87 pct. van de accijnsontvangsten.

(3) Naast de hier vermelde tarieven is er ook het 1 pct.-tarief op de overdracht van niet-monetair goud.

5.2 Belasting op de toegevoegde waarde

De vanuit budgettair oogpunt belangrijkste indirecte belasting is de btw, die in 2005 7 pct. bbp opbracht. Aan de hand van de uitgavencategorieën in de huishoudbudgetenquête en de btw-tarieven werd de verdeling van de btw over de gezinnen gesimuleerd. De totale gesimuleerde btw komt overeen met ongeveer 70 pct. van de werkelijke, door de overheid ontvangen btw in 2001. Het verschil met de werkelijke btw-ontvangsten is onder meer te verklaren door sommige ondernemingen, vrije beroepen alsook sommige instellingen zoals de lokale besturen die de btw niet kunnen recupereren en door de uitgaven die niet-ingezetenen in België verrichten. De gesimuleerde btw bedraagt 9,6 pct. in verhouding tot de gezinsbestedingen en 8,6 pct. in verhouding tot het totale beschikbare inkomen.

Het consumptiepatroon van de gezinnen verschilt over de inkomensdecielen. Lagere inkomensklassen consumeren in verhouding tot hun bestedingen relatief meer producten die tegen het verlaagde tarief van 6 pct. worden belast of die niet onderworpen zijn aan de btw⁽¹⁾. Het belang van de consumptie van producten met het verlaagde tarief van 6 pct. daalt van 19 pct. in het eerste inkomensdeciel tot 13 pct. in het hoogste deciel. Ook de uitgaven waarop het nultarief van toepassing is – dit betreft vooral de uitgaven voor huur⁽²⁾ – dalen van 41 pct. in het eerste deciel tot

31 pct. in het tiende deciel. Het belang van het tarief van 12 pct. is met 2 pct. verwaarloosbaar en constant over de inkomensdecielen. Het belang van de uitgaven die zijn onderworpen aan het resttarief van 21 pct. stijgt sterk over de inkomensdecielen, namelijk van 39 pct. in het eerste deciel tot 54 pct. in het tiende deciel.

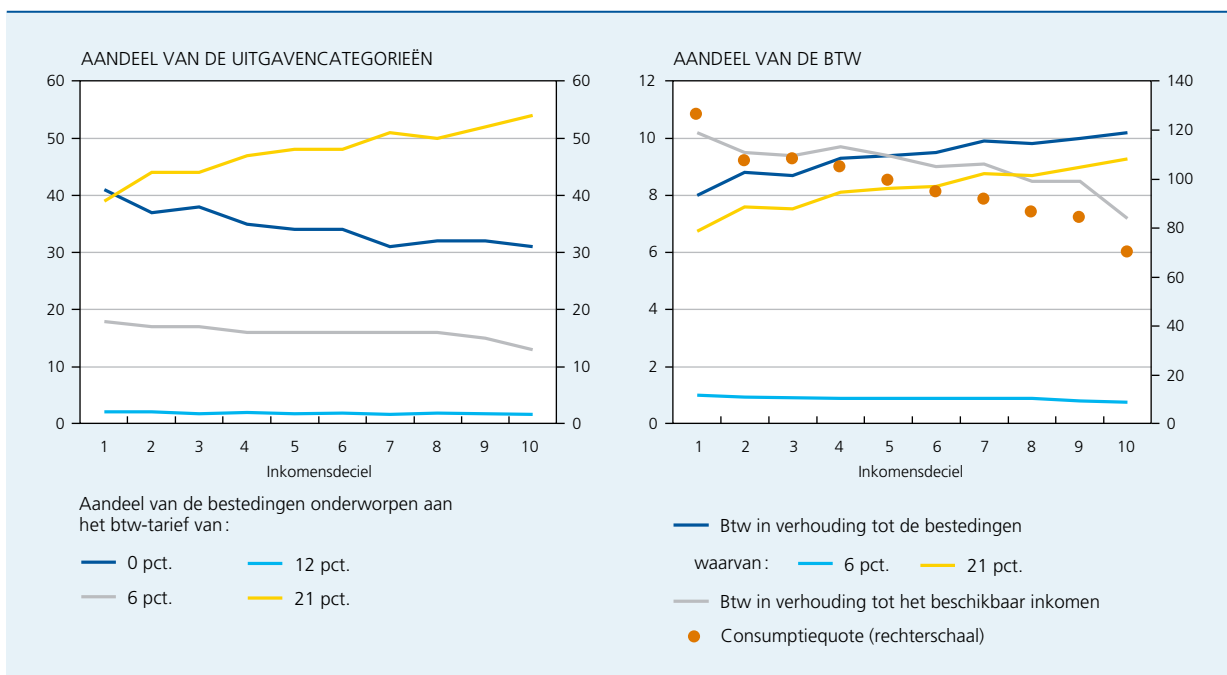
De gesimuleerde btw is door het consumptiepatroon van de gezinnen in combinatie met de gediversifieerde belastingtarieven progressief in verhouding tot de gezinsbestedingen. Ze neemt geleidelijk toe van 8 pct. in het laagste inkomensdeciel tot 10,2 pct. in het tiende inkomensdeciel.

In verhouding tot het beschikbare inkomen is de btw daarentegen wel regressief. Ze daalt van 10,2 pct. in het eerste deciel tot 7,2 pct. in het tiende deciel. De regressiviteit situeert zich evenwel voornamelijk in het eerste en tiende deciel, want het belang van de btw tussen het tweede en het negende deciel daalt slechts geleidelijk van 9,5 pct. tot 8,5 pct.

(1) Dit staat in de literatuur bekend als de zogeheten wet van Engel. Naarmate het inkomen stijgt, daalt het relatieve belang van de uitgaven voor levensnoodzakelijke producten zoals voeding.

(2) In de huishoudbudgetenquête worden eveneens, voor de eigenaars van een eigen woning, fictieve huuruitgaven berekend, die ook langs de inkomstzijde worden geboekt.

GRAFIEK 15 HERVERDELEND KARAKTER VAN DE BTW

Bronnen: FOD Economie, NBB.

De oorzaak van de regressiviteit van de indirecte belastingen in verhouding tot het inkomen is het feit dat de indirecte belastingen enkel worden geheven op het verbruik van de gezinnen en niet op het gespaarde inkomen. De gezinnen met het laagste beschikbare inkomen hebben een verbruik dat gemiddeld 27 pct. hoger ligt dan hun inkomen. In het vijfde inkomensdecil is het verbruik en het beschikbare inkomen nagenoeg gelijk. Het hoogste decil besteedt evenwel gemiddeld slechts 70 pct. van zijn inkomen aan consumptieve uitgaven en spaart de rest⁽¹⁾.

5.3 Accijnzen

De gesimuleerde accijnzen vertegenwoordigen 1,4 pct. van het beschikbare inkomen. In totaal maken deze gesimuleerde accijnzen in 2001 slechts 40 pct. uit van de werkelijk ontvangen accijnzen. Dit lage aandeel is grotendeels te wijten aan het grote belang van accijnzen op diesel, benzine en stookolie die door bedrijven en de overheid worden betaald. Ook is het niet mogelijk geweest om de accijnzen op (alcoholische) dranken in de simulatie op te nemen, aangezien de tarieven zeer divers zijn en

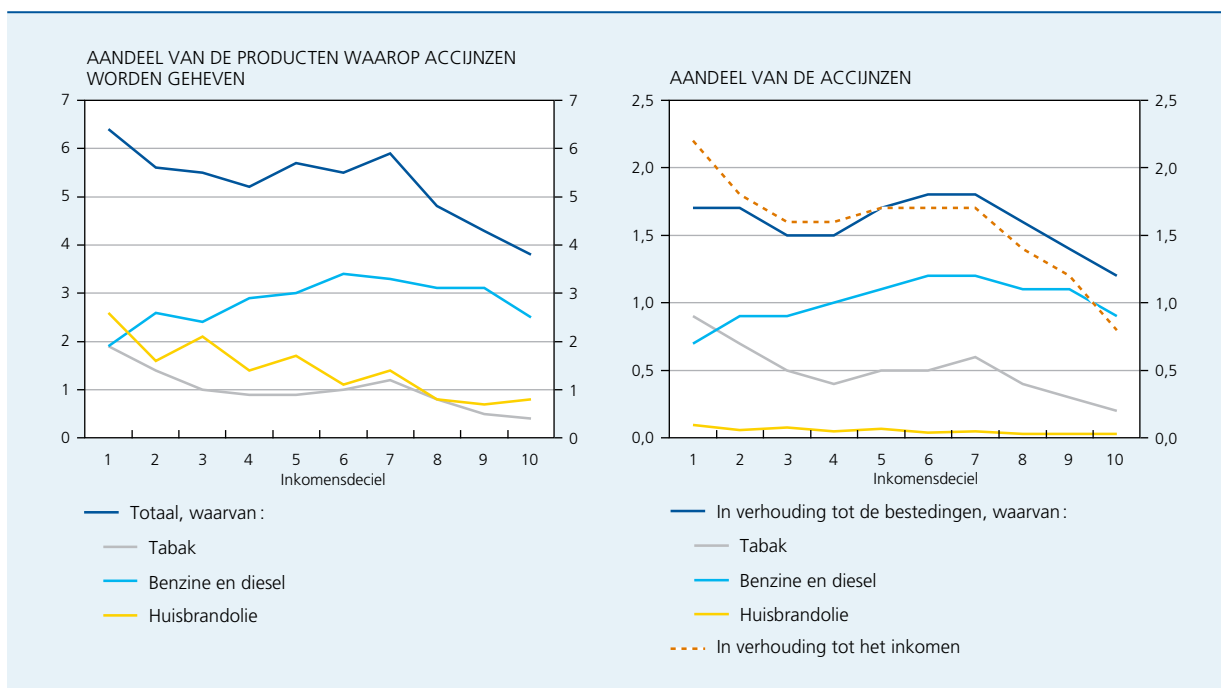
de informatie uit de gezinsbudgetenquête onvoldoende precies is.

Het relatieve belang van de verschillende uitgavencategorieën waarop accijnzen worden geheven, verschilt sterk. De uitgaven voor benzine en diesel zijn relatief het hoogst in de middelste inkomensdecilen, waar ze iets meer dan 3 pct. van de bestedingen vormen. Het belang van de uitgaven voor huisbrandolie daalt sterk van 2,5 pct. in het eerste decil tot 0,8 pct. in het tiende decil. Het belang van de uitgaven voor tabaksproducten daalt in belangrijke mate over de inkomensdecilen van 1,9 pct. in het eerste decil tot 0,4 pct. in het tiende decil.

In tegenstelling tot de btw, waarvoor het relatieve belang toeneemt in verhouding tot het verbruik, vertonen de accijnzen geen eenduidig patroon. In verhouding tot het inkomen zijn de accijnzen regressief, maar dit is voornamelijk een gevolg van de relatieve daling in de hoogste decilen. In verhouding tot de gezinsbestedingen is er een nagenoeg identiek patroon dat evenwel minder uitgesproken is. De accijnzen op benzine en diesel zijn in termen van het verbruik progressief tot het zevende decil; nadien worden ze regressief. Omdat huisbrandolie in België nauwelijks onderworpen is aan accijnzen, hebben deze accijnzen weinig impact op het gezinsbudget⁽²⁾, ondanks het feit dat het aandeel van de uitgaven voor huisbrandolie sterk afneemt over de inkomensdecilen.

(1) De keuze tussen beide maatstaven – in verhouding tot de bestedingen of het beschikbaar inkomen van de gezinnen – is niet eenduidig. Zo kunnen de bestedingen over het leven als een betere welvaartsmaatstaf worden beschouwd dan het volatiele inkomen (De Coster, 1995).
 (2) Er valt evenwel op te merken dat huisbrandolie onderworpen is aan een btw-tarief van 21 pct.

GRAFIEK 16 HERVERDELEND KARAKTER VAN ACCIJNZEN

Bronnen : FOD Economie, NBB.

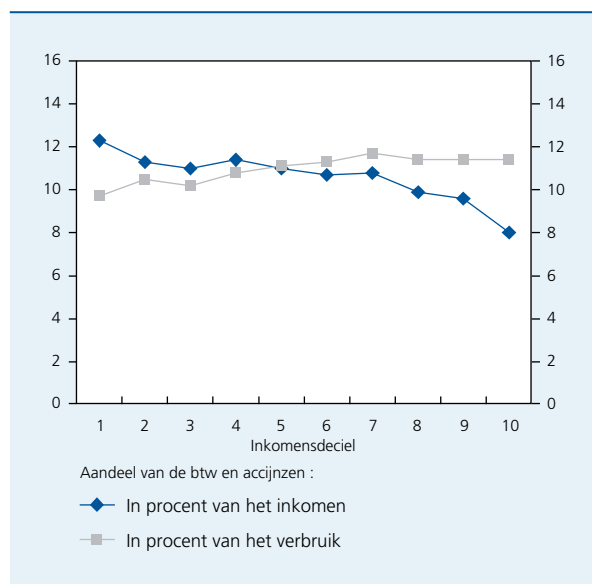
De accijnzen op tabaksproducten zijn de voornaamste reden voor het regressieve karakter van de totale accijnzen in verhouding tot het inkomen. De recente accijnsverhogingen op tabak hebben deze regressiviteit versterkt.

De accijnzen worden geheven op producten waarvan de overheid het verbruik wil ontmoedigen omdat ze schadelijk zijn voor de gezondheid, zoals tabak en alcohol, of nadelig voor het milieu, zoals het geval is met het verbruik van benzine en diesel. Hierdoor wordt het herverdelende karakter van de accijnzen, door de overheid, minder belangrijk geacht dan de ontradende functie ervan.

5.4 Herverdelend karakter btw en accijnzen

In hun geheel beschouwd zijn de btw en accijnzen aldus neutraal tot licht progressief in verhouding tot de gezinsbestedingen. In verhouding tot het gezinsinkomen zijn ze daarentegen duidelijk regressief.

GRAFIEK 17 HERVERDELEND KARAKTER VAN BTW EN ACCIJNZEN

Bronnen: FOD Economie, NBB.

Conclusies

België kent, in vergelijking met de andere landen van de EU-15, een beperktere primaire inkomensongelijkheid. Bovendien is er in België een relatief sterke mate van herverdeling, zodat ook de ongelijkheid van het inkomen na belastingen, sociale uitkeringen en bijdragen tot de laagste van Europa behoort. Deze inkomensherverdeling gebeurt, net zoals elders, voornamelijk via sociale uitkeringen. Toch is ook het belang van de herverdeling via inkomensbelastingen in België zeer groot.

De voornaamste herverdelende belasting in België is de personenbelasting, die een hoge mate van progressiviteit vertoont. Aan de basis hiervan liggen vooral de tariefstructuur en de belastingvrije som, alsook de belastingvermindering voor vervangingsinkomens. De invloed van de sociale bijdragen op de inkomensherverdeling is veeleer beperkt, maar toch belangrijker dan in de meeste landen van de EU-15.

De btw, die het grootste gedeelte van de indirecte belastingen uitmaakt, is licht progressief ten opzichte van de bestedingen omwille van de tariefstructuur waarbij het lage tarief en het nultarief betrekking hebben op goederen en diensten die relatief meer door de gezinnen met lagere inkomens worden geconsumeerd. De btw is daarentegen regressief in verhouding tot de beschikbare inkomens van de gezinnen doordat de spaarquote toeneemt over de inkomensdecielen. De accijnzen zijn veeleer regressief, zowel ten opzichte van de gezinsbestedingen als -inkomens.

De bovenstaande analyse illustreert ook dat fiscale maatregelen zelden neutraal zijn op het vlak van inkomensherverdeling. Het is evenwel duidelijk dat dit effect afhankelijk is van de concrete modaliteiten van dergelijke maatregelen. De hervorming van de personenbelasting die in 2001 werd goedgekeurd en de invoering van de werkbonus hebben geleid tot een hogere progressiviteit van de verplichte heffingen op arbeidsinkomen en tot een verlaging van het gemiddelde heffingspercentage. Terwijl de accijnsverhogingen op motorbrandstoffen een veeleer gemengd beeld vertonen inzake herverdeling, hebben de recente accijnsverhogingen op tabak daarentegen het regressieve karakter van de accijnzen versterkt. Het is evenwel duidelijk dat de overheid de accijnzen ook gebruikt als instrument om ongezond of milieubelastend consumptiegedrag te ontraden.

Bibliografie

- Atkinson A., B. Cantillon, E. Marlier en B. Nolan (2002), *Social indicators. The EU and social inclusion*, Oxford, Oxford University Press.
- Cantillon B. en G. Verbist (1999), *De sociale en fiscale herverdeling in België*, CSB Berichten.
- Cantillon B., B. Kerstens en G. Verbist (2003), *Les effets redistributifs de la réforme de l'impôt des personnes physiques*, Extraits de Cahiers économiques de Bruxelles, vol. 46, nr. 1.
- Decoster A., E. Schokkaert en G. Van Camp (1995), *De regressiviteit van indirecte belastingen op haar waarde geschat?*, Samenleving en politiek, jg. 2, nr. 6.
- Decoster A., M. Gérard en C. Valenduc (2002), Recettes publiques et politique fiscale, in *Het einde van het budgettaire tekort. Analyse van de recente evolutie van de Belgische openbare financiën (1990-2000)*, Belgisch Instituut voor Openbare Financiën, Brussel, De Boeck & Larcier, p.107-134.
- FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie (2005), *Fiscale statistiek van de inkomens, aanslagjaar 2003 – inkomens van 2002*.
- Hoge Raad van Financiën, afdeling «fiscaliteit en parafiscaliteit» (2002), *Advies over de aftrekken van de personenbelasting*.
- Immervoll H., H. Levy, C. Lietz, D. Mantovani, C. O'Donoghue, H. Sutherland and G. Verbist (2005), *Household incomes and redistribution in the European Union: Quantifying the equalising properties of taxes and benefits*, Euromod Working Paper Series.
- Kakwani N. C. (1977), *Measurement of tax progressivity: an international comparison*, National Tax Journal, vol. 37, nr. 4.
- Musgrave R.A. (1959), *The theory of public finance: a study in the public economy*, Mc Graw Hill, New York.
- O'Donoghue C., M. Baldini and D. Mantovani (2004), *Modelling the redistributive impact of indirect taxes in Europe: an application of EUROMOD*, EUROMOD Working Paper Series.
- OECD (2005), *Taxing Wages 2004*, (www.oecd.org).
- Paraire-Laguesse Y., V. Plumhans-Boniver en B. Thiry (1986), *De weerslag van de indirecte belastingen op de verdeling van de gezinsinkomens in België*, Documentatieblad, 7-8, p. 9-32.
- Pittevils I. en P. Timmermans (1995), *Budgettaire kost van vormen van alternatieve financiering van het sociaal beleid via de personenbelasting*, Documentatieblad, 55, p. 181-221.
- Valenduc C. (2002), *La réforme de l'impôt des personnes physiques: ses effets sur l'imposition des salaires, l'incitation à l'emploi et sur la distribution des revenus*, Documentatieblad, mei-juni nr. 3, jg. 62.
- Valenduc C. (2004), *La progressivité de l'impôt des personnes physiques*, lunchdebat van het BIOF (april 2004).
- Valenduc C. (2005), *La progressivité de l'impôt des personnes physiques*, Documentatieblad, 1ste kwartaal, nr. 1, jg. 65.
- Van Eeckhoutte W. (verschillende edities), *Sociaal zakboekje*, Brussel, Kluwer.
- Verbist G. (2003), *De fiscus als herverdelers. Personenbelasting en inkomensongelijkheid in België en andere OESO-landen*, CSB Berichten.

Verbist G. (2004), *Redistributive effect and progressivity of taxes: an international comparison across the EU using EUROMOD*, EUROMOD Working Paper Series.

Verbist G. (2005), *Replacement incomes and taxes: a distributional analysis for EU-15 countries*, EUROMOD Working Paper Series.

Kredieten aan particulieren – Analyse van de in de Centrale voor kredieten aan particulieren geregistreeerde gegevens⁽¹⁾

H. De Doncker

Inleiding

In het kader van de strijd tegen de overmatige schuldenlast, werd de Centrale voor kredieten aan particulieren (CKP) op 1 juni 2003 omgevormd tot een «positieve» centrale. Doordat ze alle consumenten- en hypothecaire kredieten registreert die door ingezeten natuurlijke personen voor privédoeleinden worden afgesloten, alsook de eventuele wanbetalingen die eruit voortvloeien, geeft de Centrale sinds die datum een vrijwel volledig beeld van de kredietverlening aan particulieren⁽²⁾.

Op verzoek van het Begeleidingscomité van de CKP werden de in de Centrale beschikbare inlichtingen in de loop van het jaar 2005 grondig geanalyseerd⁽³⁾. Met die analyse werd een dubbel doel nagestreefd. Enerzijds werden de gegevens inzake overeenkomsten en personen uit het positieve en het negatieve luik onderzocht om een algemeen overzicht van de belangrijkste kenmerken van de markt van het particuliere krediet te schetsen. Anderzijds werd ook een eerste aanzet gegeven, zij het op basis van geaggregeerde gegevens, tot het opsporen van wanbetalersprofielen van kredietnemers. Het is meer bepaald dit laatste aspect van de analyse dat in deze tekst aan bod komt.

Hoewel de CKP door de verplichte deelname van de kredietgevers nagenoeg de hele markt van het particuliere krediet bestrijkt, dient toch te worden onderstreept dat er belangrijke beperkingen kleven aan de geregistreeerde informatie, met directe implicaties voor de onderzoeks-

mogelijkheden en/of de interpretatie van de resultaten. Deels wegens de kenmerken van de geregistreeerde informatie, deels wegens technische aspecten m.b.t. het gegevensbestand, houdt het onderzoek dan ook een aantal beperkingen in. Zo is het voornamelijk gebaseerd op geaggregeerde gegevens m.b.t. het aantal door de kredietemittenten gerapporteerde kredietovereenkomsten, en is het, bij het gebrek aan historische reeksen, structureel van aard. Verder blijft de analyse van het leen- en terugbetalingsgedrag volgens de kenmerken van de kredietnemers gelimiteerd tot de in de CKP geregistreeerde demografische variabelen, namelijk leeftijd en woonplaats.

Leen- en terugbetalingsgedrag en kenmerken referentiepersonen

De analyse m.b.t. wanbetalersprofielen is erop gericht verschillen in het leen- en terugbetalingsgedrag naargelang van de kenmerken van de kredietnemers te achterhalen.

(1) Deze tekst is een uittreksel van de analyse die in januari 2006 onder dezelfde titel als Working Paper 78 in de gelijknamige reeks werd gepubliceerd. De volledige tekst van Working Paper 78 kan gedownload worden van de website van de NBB. (www.nbb.be).

(2) Een nadere omschrijving van de in de CKP geregistreeerde informatie is terug te vinden op de website van de NBB. (www.nbb.be).

(3) Het onderzoek werd uitgevoerd op gegevens voor de periode maart-april 2005. Het betrof een «bevroren» bestand in die zin dat enerzijds schrappingen die tijdens deze periode plaatsvonden in het bestand werden bewaard, en anderzijds wijzigingen en correcties m.b.t. geregistreeerde personen en overeenkomsten die na de onderzoeksperiode werden gemeld, niet werden beschouwd in de berekeningen. De voor het onderzoek gebruikte gegevens wijken om die redenen enigszins af van de door de CKP gepubliceerde cijfers.

Aangezien wanbetalingen⁽¹⁾ refereren aan overeenkomsten i.p.v. personen – een persoon kan immers meerdere kredieten aangaan die niet noodzakelijk allemaal negatief geregistreerd zijn, en bovendien treedt iedere persoon niet noodzakelijk als enige debiteur voor (een deel van) zijn kredieten op – werd daartoe een link gelegd tussen de informatie inzake personen en de overeenkomsten: de kredieten werden met name geassocieerd met de woonplaats en de leeftijd van de eerstvermelde debiteur, hierna « referentiepersoon » van het krediet genoemd.

Leeftijd

Wat de leeftijd van de referentiepersonen betreft, kunnen verschillende concepten worden onderzocht. Afgezien van de leeftijd van de geregistreerde kredietnemers op het moment van de raadpleging van de gegevens, hebben immers ook de « initiële » leeftijd, d.w.z. de leeftijd van de kredietnemers op het moment van het afsluiten van de kredietovereenkomst, en de « wanbetalingsleeftijd », d.w.z. de leeftijd op het moment dat de betalingen achterstallig werden, een toegevoegde waarde.

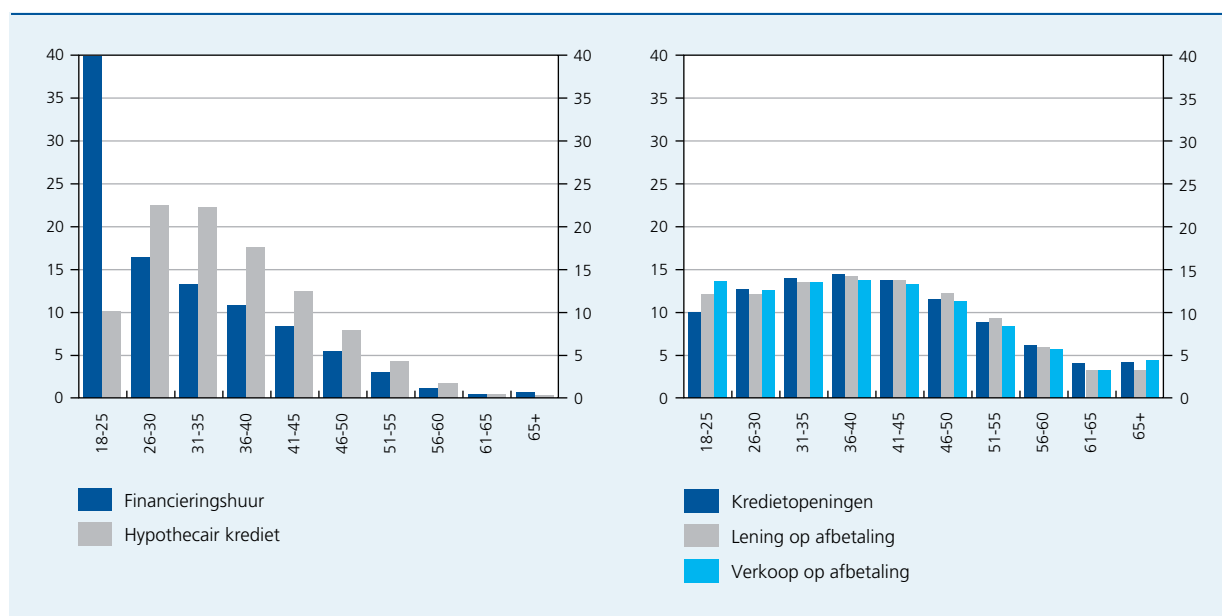
(1) De wanbetalingen worden in de CKP geregistreerd zodra zij beantwoorden aan de per krediettype voorgeschreven criteria. Zij omvatten zowel de achterstallige niet-geregulariseerde als de geregulariseerde (dit zijn de aangezuiverde) contracten; op het ogenblik van het onderzoek was het niet mogelijk beide afzonderlijk te behandelen.

(2) Financieringshuur is een uitdovende kredietvorm; het aandeel van die overeenkomsten is procentueel verwaarloosbaar. De kredietvorm « financieringshuur » wordt in het vervolg van dit artikel dan ook niet afzonderlijk behandeld.

De frequentieverdeling van de referentiepersonen naar initiële leeftijd varieert enigszins naar kredietvorm, en dit op de wijze die men redelijkerwijze kan verwachten op basis van de theorie inzake de levenscyclus van het krediet (grafiek 1).

De jongste kredietnemers, met name de 18- tot 25-jarigen, vormen veruit de belangrijkste ontlensersgroep in het geval van financieringshuur⁽²⁾; nagenoeg 40 pct. van de overeenkomsten van dit type wordt namelijk afgesloten door kredietnemers uit deze leeftijdsgroep en het relatieve belang van de daaropvolgende leeftijdsgroepen neemt snel af. Bij de verkopen op afbetaling en de leningen op afbetaling is die jongste leeftijdsgroep iets sterker vertegenwoordigd binnen de kredietnemers dan bij de overige twee kredietvormen, zij het in merkkelijk mindere mate dan bij financieringshuur. Zoals bevestigd wordt door de door de FOD Economie gepubliceerde gegevens inzake de bestemming van de consumentenkredieten, gaat het bij financieringshuur en verkopen op afbetaling om kredietvormen die bij uitstek gericht zijn op het verwerven van auto's en computers en zijn bovenstaande bevindingen dus in overeenstemming met de levenscyclustheorie. De piekleeftijd inzake hypothecair krediet valt in de daaropvolgende leeftijdsgroepen, namelijk 26-30 en 31-35; deze leeftijdsgroepen nemen overigens gemiddeld ook de hoogste bedragen op. De verdeling van de kredietnemers naar initiële leeftijd is voor het hypothecaire krediet duidelijk onevenwichtig: maar liefst 90 pct. van dit soort

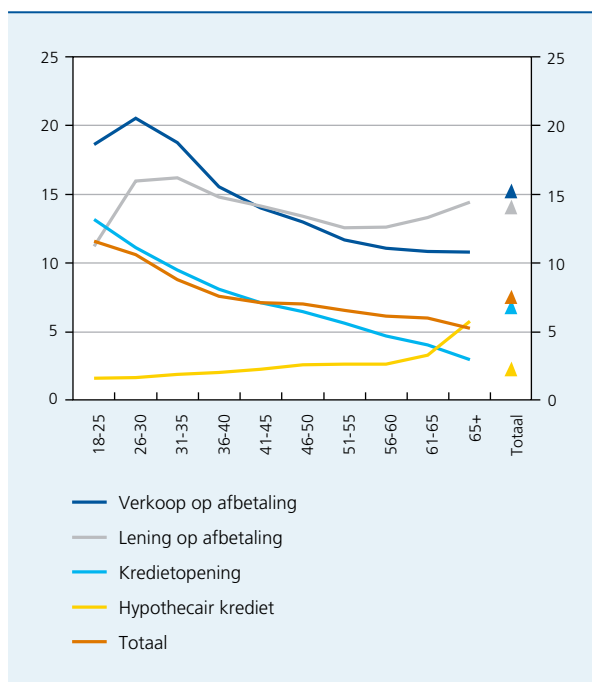
GRAFIEK 1 FREQUENTIEVERDELINGEN VAN DE REFERENTIEPERSONEN NAAR INITIËLE LEEFTIJD (procenten)

Bron: CKP.

GRAFIEK 2 WANBETALINGSPERCENTAGES NAAR LEEFTIJDKlassen

(achterstallige overeenkomsten in procenten van de uitstaande overeenkomsten naar leeftijdsklasse)

Bron: CKP

overeenkomsten wordt aangegaan vóór de leeftijd van 45 jaar. Kredietopeningen, leningen op afbetaling en verkopen op afbetaling daarentegen, blijken, zoals de theorie stelt, kredietvormen te zijn die een ontlenerspubliek aantrekken dat gelijkmatiger gespreid is over de leeftijdsgroepen.

Ten gevolge van de beschikbaarheid van gegevens, meer bepaald de korte ontstaansgeschiedenis en de bewaartermijnen in het positieve luik van de CKP, is het thans niet mogelijk om representatieve wanbetalingspercentages – deze relateren het aantal negatief geregistreerde kredieten aan het totale aantal in omloop – te berekenen op basis van het concept initiële leeftijd. De wanbetalingspercentages naar leeftijd bij raadpleging tonen echter een duidelijk invers verband tussen leeftijd en wanbetalingspercentage voor het geheel der kredieten (grafiek 2). De cijfers bevestigen daarmee de algemeen gangbare opvatting dat een jongere kredietnemer, gemiddeld beschouwd, meer risico inhoudt dan een oudere. Daarbij spelen allicht economische factoren een rol zoals het al dan niet hebben van een beroeps- of vervangingsinkomen en de hoogte ervan, werkzekerheid,... Ook de attitude en het gedrag van zowel de jongeren als de kredietgevers die zich tot deze doelgroep richten, moeten echter in beschouwing worden genomen.

Naar individuele kredietvormen vindt men ook een negatief verband terug tussen leeftijd en wanbetalingspercentage in het geval van de kredietopeningen en verkopen op afbetaling, met uitzondering dan voor de categorie 18-25 jaar voor wat deze laatste kredietvorm betreft. Voor de leningen op afbetaling is dat negatieve verband echter minder uitgesproken: het geldt niet voor de leeftijdsgroep van 18 tot 25 jaar, en vanaf de leeftijd van ongeveer 55 jaar slaat het om in een positief verband. Voor de hypothecaire kredieten, ten slotte, is het wanbetalingspercentage echter duidelijk positief gerelateerd aan de leeftijd, al dient wel te worden opgemerkt dat de percentages al bij al vrij laag blijven.

Een sluitende verklaring voor de positieve relatie tussen leeftijd en wanbetalingspercentage in het geval van hypothecaire kredieten in tegenstelling tot kredietopeningen en verkopen op afbetaling lijkt niet onmiddellijk voorhanden. De vaststelling lijkt te suggereren dat bij het achterstallig worden van de terugbetalingen van de diverse kredietvormen andere factoren een determinerende rol spelen. Frequentieverdelingen van de referentiepersonen naar wanbetalingsleeftijd lijken alleszins bovenstaande vaststellingen m.b.t. de diverse kredietvormen te bevestigen. Hoewel in de CKP onvoldoende gegevens voorhanden zijn om hypothesen hieromtrent te testen, kunnen een aantal elementen worden vermeld die, zij het wellicht deels, het afwijkende resultaat voor de hypothecaire kredieten zouden kunnen verklaren.

Zo leert de praktijk dat, in het geval van financiële moeilijkheden, eerst de betaling van andere, niet-gewaarborgde, schulden achterwege blijft alvorens de gezinswoning op het spel wordt gezet door de terugbetalingen van het hypothecaire krediet te staken. Van een aantal zogenaamde «passieve» bronnen of «trigger events» van schuldoverlast, of m.a.w. de tegenslagen des levens zoals jobverlies, scheiding, ziekte of langdurige werkonbekwaamheid van de kredietnemer (of eventueel de partner) die doorgaans in de literatuur m.b.t. wanbetalingen worden geciteerd, kan bovendien worden aangenomen dat ze proportioneel meer voorkomen in de oudere leeftijdsklassen.

Woonplaats

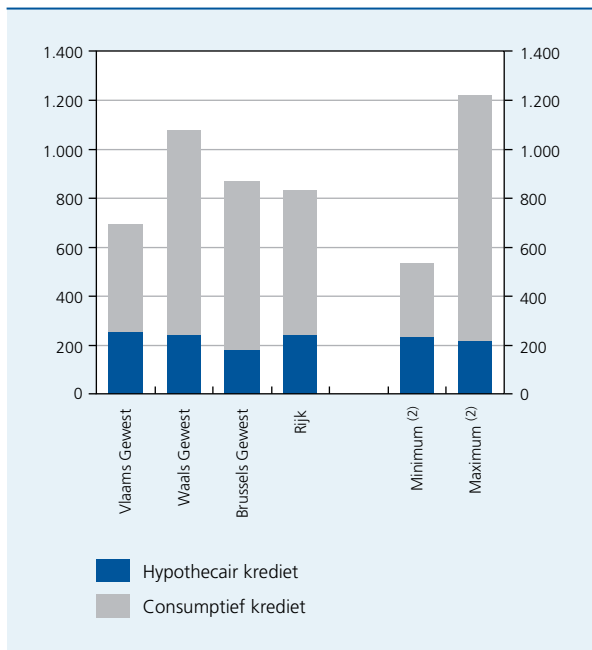
Om een idee te verkrijgen van de kredietbehoefte van de verschillende regio's, werd het aantal kredieten gerelateerd aan de meerderjarige bevolking.

Dergelijke benadering wijst uit dat de totale kredietbehoefte niet gelijk is over de gewesten (grafiek 3). Wallonië neemt relatief meer kredieten op dan Vlaanderen,

GRAFIEK 3

REGIONALE KREDIETBEHOEFTE

(aantal overeenkomsten per duizend personen van de meerderjarige bevolking ⁽¹⁾)

Bronnen : CKP en FOD Economie.

(1) Bevolkingscijfers : situatie op 1 januari 2004.

(2) Van de individuele arrondissementen.

en Brussel ligt tussen beide andere gewesten in. De rangschikking van de totale kredietbehoefte van de individuele arrondissementen uit de gewesten sluit zich overigens helemaal bij die geografische tweedeling van het land aan.

De hogere kredietbehoefte in Wallonië doet zich meer bepaald voor op het vlak van het consumptief krediet, en dit zowel voor het geheel als voor alle afzonderlijke vormen van het consumptief krediet. Inzake hypothecair krediet worden echter relatief meer leningen aangegaan in het Vlaams Gewest. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, ten slotte, bevindt zich qua behoeften inzake consumentenkredieten tussen beide gewesten in, maar staat voor de hypothecaire kredietbehoefte helemaal achteraan in de ranking van de individuele arrondissementen.

Om de regionale resultaten inzake wanbetalingen te beoordelen, wordt teruggerepen naar het concept «wanbetalingspercentage», waarbij de achterstallige overeenkomsten van een welbepaalde regio gerelateerd worden aan de uitstaande overeenkomsten van de betrokken regio (grafiek 4). Deze wanbetalingspercentages variëren aanzienlijk tussen de regio's onderling: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is «koploper» met 9,5 pct., gevolgd door het Waals Gewest met 8,8 pct.,

terwijl het Vlaams Gewest met 5,8 pct. een percentage behaalt dat merkelijk onder het Rijksgemiddelde van 7,5 pct. ligt.

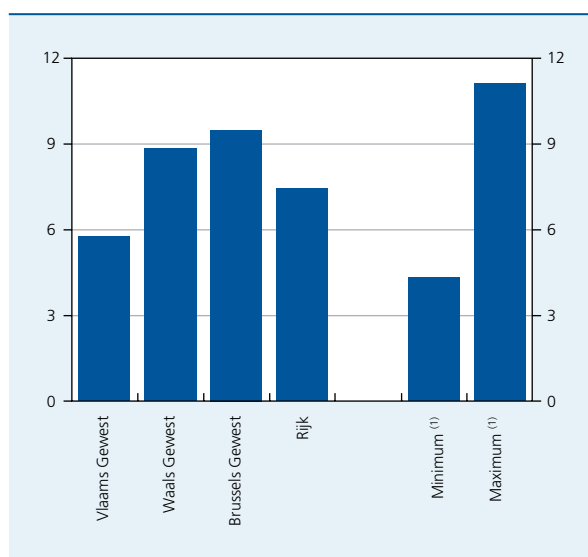
De ranking van de individuele arrondissementen geeft grosso modo eenzelfde beeld weer: de hoogste wanbetalingspercentages worden opgetekend in het zuiden van het land, in het bijzonder de arrondissementen uit Henegouwen en het arrondissement Luik, en de laagste in het noorden, en vooral Vlaams-Brabant. Beide landsgedeelten tellen evenwel opvallende uitschieters: aan Vlaamse zijde scoort met name het arrondissement Oostende relatief hoog, terwijl aan Waalse zijde het arrondissement Nijvel opmerkelijk laag in de rangschikking staat.

Verscheidene nationale en internationale studies inzake het wanbetalingsfenomeen wijzen enerzijds ondermeer op demografische factoren (leeftijd, opleidingsniveau, scheiding, vastgoedeigendom,...) als relevant voor het terugbetalingsgedrag. Anderzijds zijn er uiteraard ook economische factoren (inkomen, tewerkstelling/werkloosheid,...) die in dat verband een betekenisvolle rol kunnen spelen. Aangezien de in de CKP m.b.t. de kredietnemers geregistreerde informatie echter strikt beperkt is tot geboortedatum, geslacht en woonplaats, kunnen die mogelijke verklaringsgronden niet worden getest op micro-economische basis. De duidelijke noord-zuidopdeling

GRAFIEK 4

WANBETALINGSPERCENTAGES NAAR GEWEST

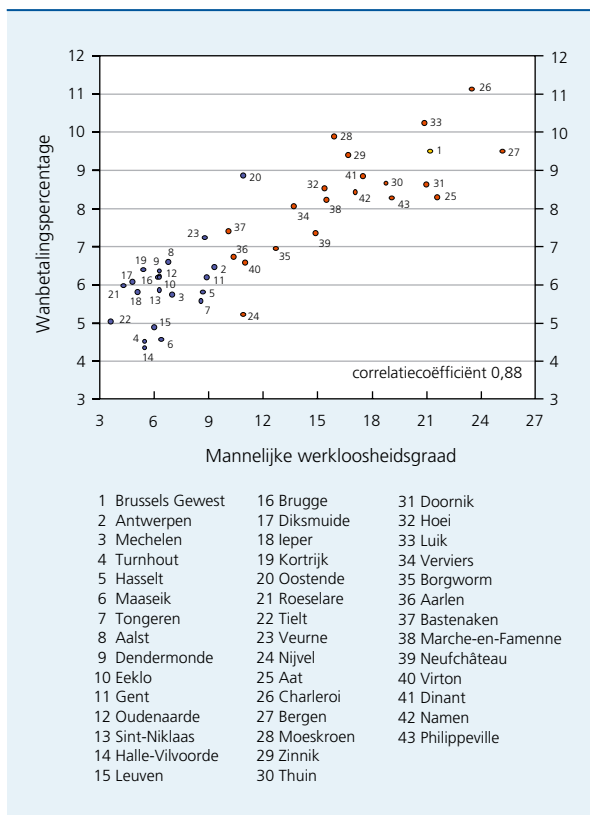
(achterstallige overeenkomsten in procenten van de uitstaande overeenkomsten naar gewest)

Bron : CKP.

(1) Van de individuele arrondissementen.

GRAFIEK 5 WANBETALINGSPERCENTAGE EN MANNELIJKE WERKLOOSHEIDSGRAAD (1) PER ARRONDISSEMENT

Bronnen: CKP en RVA.

(1) Werkloosheidsgraad: situatie maart 2005.

inzake wanbetalingspercentages doet echter vermoeden dat regionale kenmerken, die zich allicht veeleer op het economische vlak voordoen, voor een stuk toch een verklaring kunnen bieden.

Een aantal regionale inkomensgerelateerde en demografische variabelen blijken alleszins sterk gecorreleerd met de wanbetalingspercentages. De huwelijksstatus, vertaald in het percentage gescheiden of gehuwde inwoners, vertoont zo zelfs op arrondissementeel niveau een onmiskenbare correlatie. In het bijzonder blijken echter de variaties in de (mannelijke) werkloosheidsgraad zeer sterk samen te hangen met de variaties in de wanbetalingspercentages tussen de arrondissementen (grafiek 5): beide reeksen zijn voor maar liefst 88 pct. gecorreleerd.

Besluit

Bij de analyse van de in de CKP positief en negatief geregistreerde overeenkomsten en personen, werd een eerste aanzet gegeven tot het opsporen van wanbetalerspro-

fielen, een onderzoekspad dat de Bank in het kader van de strijd tegen de overmatige schuldenlast in de toekomst nog verder wenst te bewandelen.

Op basis van geaggregeerde gegevens konden variaties in het leen- en terugbetalingsgedrag van de kredietnemers worden vastgesteld, afhankelijk van hun leeftijdsklasse en hun woonplaats.

De frequentieverdelingen van de referentiekredietnemers naar leeftijd bij eerste registratie in de Centrale blijken verschillend naargelang van de kredietvorm. Bepaalde kredietvormen worden zo, in overeenstemming met de levenscyclustheorie, door merklijk jongere kredietnemers aangegaan. De wanbetalingspercentages naar leeftijdsklassen zijn voorts negatief gerelateerd aan de leeftijd van de kredietnemer in het geval van de consumentenkredieten; voor de hypothecaire kredieten daarentegen blijkt er een positief verband te kunnen worden vastgesteld. Hoewel geen sluitende verklaring voor deze uiteenlopende onderzoeksresultaten kan worden aangereikt, suggereren deze vaststellingen dat voor iedere kredietvorm deels andere factoren een rol spelen in het wanbetalingsproces, en dat nuancering bijgevolg nodig is.

Ook wat het kenmerk « woonplaats » betreft, komt het onderzoek tot duidelijke verschillen voor zowel het leengedrag als het terugbetalingsgedrag van de kredietnemers. Niet alleen is de regionale kredietbehoefte zeer verschillend, maar ook in de samenstelling van de kredietportefeuille, en het relatieve beroep op de diverse categorieën van kredietverstrekkers is er een opvallend onderscheid tussen het noorden en het zuiden van het land waarneembaar. Die regionale verschillen komen overigens niet alleen tot uiting op het niveau van de gewesten, maar worden eveneens bevestigd op het niveau van de individuele arrondissementen. De noord-zuidtegenstelling komt eveneens tot uiting in de wanbetalingspercentages, en kan, zoals blijkt uit de percentages voor de belangrijkste individuele kredietvormen, niet louter toegeschreven worden aan de verschillen in de kredietportefeuille. Een aantal regionale socio-economische variabelen (werkloosheidsgraad, beschikbaar inkomen per hoofd en huwelijksstatus) blijken tevens sterk gecorreleerd met de arrondissementele wanbetalingspercentages.

Door de beperkingen van de in de CKP geregistreerde informatie, in het bijzonder die met betrekking tot de persoonskenmerken, is het niet mogelijk deze vaststellingen grondiger te analyseren. Verder onderzoek is echter noodzakelijk om nieuwe inzichten in het wanbetalingsproces te verwerven en tot een meer genuanceerd beeld te komen, teneinde gefundeerde en betrouwbare wanbetalersprofielen te kunnen opstellen.

Summaries of articles

Economic projections for Belgium – Spring 2006

The backdrop to the forecasting exercise paints a contrasting picture: the initial situation of the projections appears slightly more favourable than in the previous forecast exercise of autumn 2005, with the Belgian economy displaying undoubted momentum at the beginning of 2006. However, a number of conditions relating to the external environment are likely to be less favourable for growth and inflation.

In Belgium, after having increased by 0.8 p.c. during the first three months of 2006, economic growth is set to slow gradually throughout the year due to the rise in the price of oil, the recent appreciation of the euro against the dollar, the rise in interest rates and a weakening external demand. All in all, real GDP growth should amount to 2.5 p.c. in 2006 and 2 p.c. in 2007. Most of the domestic demand categories, as well as net exports, are set to contribute to GDP growth, with the composition of growth being more balanced than in 2004 and 2005.

As a result of labour hoarding, the economic recovery is highly unlikely to lead to a marked increase in the rate of job creation but is instead expected to bring about a higher utilisation rate of the workforce. After having increased by 39,000 units in 2005, the number of persons in employment in Belgium should increase further, by some 80,000 units over 2006 and 2007. With job creation corresponding broadly to the increase in the population of working age, the harmonised unemployment rate is set to fall only very slightly, from 8.4 p.c. in 2005 to 8.2 p.c. in 2006 and 2007.

Overall inflation movements in Belgium will mainly be determined by the developments of energy prices, with the energy component continuing to make a key contribution to the rise of the harmonised index of consumer prices until the early months of 2007. On annual average, overall inflation is expected to fall, from 2.5 p.c. in 2005 to 2.4 p.c. in 2006 and 1.9 p.c. in 2007. The underlying inflation trend should only increase moderately, to 1.6 p.c. at the end of 2007, due, among other things, to moderate labour costs developments. Hourly labour costs are likely to increase by 4.2 p.c. for the years 2005-2006 taken together, which is less than the nominal norm of 4.5 p.c. endorsed by the government. As far as 2007 is concerned, the growth rate in hourly costs is assumed to be in line with projected inflation.

After having shown a limited surplus in 2005, of 0.1 p.c. of GDP, the general government financing balance should turn negative from 2006, by 0.3 p.c. of GDP that year and by 1.2 p.c. in 2007. This forecast does not take into account the new measures which would be adopted by the government during the next few months, on the occasion of the additional budget review announced by the federal government for 2006 and within the framework of the 2007 budget. Interest charges

should continue to fall and tax revenues are expected to benefit from the promising economic climate, especially in 2006, although these elements are more than offset by the disappearance of the favourable incidence of non-recurring factors. Despite the budget deficits forecast for 2006 and 2007, the debt ratio should continue its downward trend during these two years.

JEL Code: E17, E25, E37, E66

Key words: Belgium, macroeconomic projections, Eurosystem

[A new national index of consumer prices and 10 years of the HICP](#)

To mark the introduction, in January 2006, of a new national index of consumer prices (NICP) in Belgium and almost 10 years of application of the harmonised index of consumer prices (HICP) at the European level, the article highlights recent methodological developments regarding the two inflation measures.

By reviewing the basket and the weighting scheme of the NICP, the 2006 reform eliminates the loss of representativeness, which was particularly pronounced in 2004 and 2005. As a result, there will be smaller discrepancies between NICP inflation and HICP inflation from 2007 onwards, while the method used for the introduction of the new NICP will temporarily reduce NICP-measured inflation in 2006.

Despite the improvements introduced for the NICP, and in particular the adoption of bi-annual mini reforms, the HICP continues to be a more precise measure because its greater flexibility enhances its representativeness and because it is more accurate in terms of adjustments for quality changes. Future challenges include the treatment of owner-occupied housing, and the generalisation and harmonisation, at the European level, of the adjustments for quality changes.

JEL Code: E31, E64

Key words: consumer price index, HICP

[Costs, advantages and drawbacks of the various means of payment](#)

The total macroeconomic costs of the payment instruments used in the points of sale can be estimated to be 2.034 million euros, or 0.74 p.c. of Belgian GDP in 2003. The payment costs arising from cash were 0.58 p.c. of GDP, compared to 0.11 p.c. for debit cards, 0.04 p.c. for credit cards and 0.02 p.c. for the electronic purse Proton. About 50.5 p.c. of the payment costs originate in points of sale, whilst 47.1 p.c. come from the financial sector and 2.3 p.c. from currency-issuing institutions.

If the costs of payment instruments are confronted to the transactions carried out, it can be seen that the costs per transaction are similar for three instruments. Costs are lowest for cash, at about 53 eurocents, but this instrument is closely followed by Proton (54 eurocents) and debit cards (55 eurocents). For credit cards, the costs are noticeably higher (2.62 euros).

The costs per euro of turnover show that debit cards are the least expensive (1 eurocent), whilst cash, credit cards (at 3 eurocents in both cases), and especially Proton (10 eurocents), generate higher costs. These differences in costs, though, do not give any indication of the savings which could be made by replacing payment instruments with high variable costs with other instruments offering lower ones. The composition of the costs differs significantly between the different payment methods studied. Electronic payment costs are essentially fixed in nature: a significant part of these

costs is linked to the infrastructure required for carrying out electronic transactions. The percentage is highest for Proton, with total fixed costs of 83 p.c. Next come credit cards (75 p.c.) and debit cards (61 p.c.). The cost breakdown for cash is far more balanced: 49 p.c. for fixed costs and 51 p.c. for variable costs (25 p.c. depending on the number of transactions and 26 p.c. on the amounts transacted).

Variable costs per additional transaction are lowest for electronic purses, followed by cash, then debit cards and credit cards. Variable costs by additional euro of turnover are the highest for cash, since variable costs per transaction increase markedly according to the amount to be paid. In Belgium debit cards do not entail variable costs per additional euro of turnover and therefore give a level development for variable costs in relation to turnover. Essentially, variable costs for cash and debit cards are identical for a transaction of 10.24 euros; it is better to pay smaller amounts in cash and higher amounts using a debit card. Moreover, it should be pointed out that the costs for using Proton are always lower than those for using cash but as soon as the sum to be paid reaches 53.74 euros, Proton becomes more expensive than using a debit card.

It is possible to quantify a possible efficiency improvement in the use of payment instruments through a simulation. In order to do this, an analysis was carried out of the hypothetical replacement of 750 million transactions settled in cash by 250 million transactions (of an average 5 euros) paid by using Proton, and 500 million (of an average of 20 euros) using a debit card. The finding was that the saving would be about 58 million euros or 0.02 p.c. of GDP. Such a saving is rather low, even if a comparison is made at overall cost level (0.74 p.c. of GDP). Only a shift to a cashless society could generate substantial savings. This is, however, a purely theoretical scenario.

As its market share shows, cash continues to be the public's firm favourite: cash transactions make up 81.3 p.c. of point of sale operations. Cash does have intrinsic advantages; it continues to be the only payment instrument which is universally accepted, basically because of its legal tender status, but also because its use does not require a terminal. Moreover, it can be used for operations between private individuals. Cash guarantees confidentiality in transactions and offers complete security in terms of protecting the private sphere of life. In addition, its use is unlikely to lead to building up excessive debts and lastly, it can also be a factor in social integration.

Consumers should be able to continue to choose the payment methods they wish to use freely. Diversifying them contributes to greater flexibility for settling transactions and is therefore socially justified. In the future, efforts to make payment instruments more useful and more efficient will obviously have to be made. The spontaneous development of payments is already on the right lines, given the constant advances made in the area of electronic payments.

JEL Code: E42, G21

Key words: banknote, cash, credit card, payment card

Working time and forms of employment in Belgium

The article discusses developments over the past two decades in regard to working time and alternative forms of employment, placing the trends seen in Belgium in an international perspective. It also examines whether the Belgian regulations on this subject are stricter than those in the other EU-15 countries.

For the Belgian working population, the usual working time averaged 37 hours per week in 2004, whereas in 1983 it was a little over 40 hours. There are wide variations within the EU-15. Belgian working time is somewhat shorter than the average for the EU-15, and that also applies to employees. The average working time ascertained for the various countries is influenced by

the employment structure. After adjustments for that factor, the differences are definitely smaller, and working time in Belgium is roughly the same as the EU-15 average.

The decline in average working time and the increased dispersion which have emerged over the years are inevitably connected with the growing use of part-time working and other alternative forms of employment such as temporary work, employment during non-standard hours, overtime working, variable working hours and home working. In many cases this satisfies a genuine preference on the part of the persons concerned, e.g. those seeking a better balance between work and family life. However, since these forms of employment are more common among risk groups such as women, older workers, the young and the low-skilled, there is a danger of further segmentation of the labour market. On the demand side of the labour market, the alternative forms of employment give employers a range of instruments which are conducive to a flexible production process.

JEL Code: J220

Key words: working time, part-time employment, temporary work, overtime, flexibility

The redistributive character of taxes and social security contributions

The article aims to explain the redistributive character of taxes and social security contributions in Belgium, and to demonstrate the mechanisms behind that redistribution. Compared to the other EU-15 countries, Belgium has less primary income inequality. Moreover, there is a relatively high degree of redistribution in Belgium, so that – after taxes, social benefits and social security contributions – the disparities are among the smallest in Europe. As in other countries, this income redistribution is effected primarily via social benefits. However, redistribution via taxation on income also plays a very important role.

The most strongly redistributive tax in Belgium is personal income tax, which is highly progressive. That is due principally to the structure of the tax scales and the amount of the tax allowance, and to the reduction in taxes on replacement incomes. The influence of social security contributions on the redistribution of income is relatively slight, although it is greater than in the majority of the EU-15 countries.

VAT, which accounts for the bulk of indirect taxes, is slightly progressive in relation to expenditure, owing to the rate structure whereby the reduced rate and the zero rate apply to goods and services which are consumed to a proportionally greater extent by low-income households. Conversely, in relation to disposable income, VAT is degressive. That is because the savings ratio increases with each income decile. Excise duties are degressive, in relation to both household spending and household income.

This study also illustrates the fact that tax measures are seldom neutral in their effect on income redistribution. However, this effect is clearly dependent on the practical aspects of this type of measures. The personal income tax reform approved in 2001 and the introduction of the work bonus increased the progressive effect of the compulsory levies on earned income and reduced the average rate of the levy. While the impact of increases in excise duties on fuel is more mixed in terms of redistribution, the recent increases in excise duty on tobacco have accentuated their degressive character.

JEL Code: D31, H23

Key words: taxes and social contributions, income distribution, redistributive effects

Credit to Individuals – Analysis of the data recorded by the Central Office for Credits to Individuals

Since 1 June 2003 the file of the Central Office for Credits to Private Individuals has recorded information relating to all consumer credits and mortgage loans contracted by natural persons for private purposes, as well as any payment defaults resulting from these loans. This registration aims to strengthen the means of preventing the excessive indebtedness of private individuals.

On demand of the Accompanying Committee of the Central Office for Credits to Private Individuals the data of this unique and quasi exhaustive database have been thoroughly analysed in 2005. In the article, some of the results of that analysis, which was published in January 2006 in Working Paper n° 78, are given.

More specifically, the article investigates borrowing and payment behavior according to debtor characteristics. The analysis finds that borrowing patterns, especially as credit portfolio composition is concerned, clearly diverge according to age and residence. Furthermore, striking differences were found for the percentage of loan defaults if these variables were taken into account. In particular, the article comes to the conclusion that loan defaults aggregated at the regional level show remarkably strong correlations with economic and demographic factors.

JEL Code: D14, D18, G21, G22, G29, R29

Key words: credit bureau, consumer credits, mortgage loans, loan payment defaults

Abstracts of the working papers series

78. Kredieten aan particulieren – Analyse van de in de Centrale voor Kredieten aan Particulieren geregistreerde gegevens, by H. De Doncker, January 2006

Since 1 June 2003 the file of the Central Office for Credits to Private Individuals has recorded information relating to all consumer credits and mortgage loans contracted by natural persons for private purposes, as well as any payment defaults resulting from these loans. This registration aims to strengthen the means of preventing the excessive indebtedness of private individuals. In the paper, the data of this unique and quasi exhaustive database are thoroughly analysed. Based on the information for the registered credit contracts and the registered persons, firstly a general description of the structure and characteristics of the Belgian private credit market is given. Further, the paper investigates borrowing and payment behavior according to debtor characteristics. The study finds that borrowing patterns, especially as credit portfolio composition is concerned, clearly diverge according to age and residence. Furthermore, striking differences were found for the percentage of loan defaults if these variables were taken into account. In particular, the paper comes to the conclusion that loan defaults aggregated at the regional level show remarkably strong correlations with economic and demographic factors.

79. Is there a difference between solicited and unsolicited bank ratings and if so, why? by P. van Roy, February 2006

The paper analyses the effect of soliciting a rating on the rating outcome of banks. Using a sample of Asian banks rated by Fitch Ratings (« Fitch »), evidence is found that unsolicited ratings tend to be lower than solicited ones, after accounting for differences in observed bank characteristics. This downward bias does not seem to be explained by the fact that better-quality banks self-select into the solicited group. Rather, unsolicited ratings appear to be lower because they are based on public information. As a result, they tend to be more conservative than solicited ratings, which incorporate both public and non-public information.

80. [A generalised dynamic factor model for the Belgian economy – Useful business cycle indicators and GDP growth forecasts](#), by Ch. Van Nieuwenhuyze, February 2006

The paper aims to extract the common variation in a data set of 509 conjunctural series as an indication of the Belgian business cycle. The data set contains information on business and consumer surveys of Belgium and its neighbouring countries, macroeconomic variables and some worldwide watched indicators such as the ISM and the OECD confidence indicators. The statistical framework used is the one-sided generalised dynamic factor model developed by Forni, Hallin, Lippi and Reichlin (2005). The model splits the series in a common component, driven by the business cycle, and an idiosyncratic component. Well-known indicators such as the EC economic sentiment indicator for Belgium and the NBB overall synthetic curve contain a high amount of business cycle information. Furthermore, the richness of the model allows to determine the cyclical properties of the series and to forecast GDP growth all within the same unified setting. The common component of the variables are classified into leading, lagging and coincident with respect to the common component of quarter-on-quarter GDP growth. 22 p.c. of the variables are found to be leading. Amongst the most leading variables the authors finds asset prices and international confidence indicators such as the ISM and some OECD indicators. In general, national business confidence surveys are found to coincide with Belgian GDP, while they lead euro area GDP and its confidence indicators. Consumer confidence seems to lag. Although the model captures the dynamic common variation contained in the data set, forecasts based on that information are insufficient to deliver a good proxy for GDP growth as a result of a non-negligible idiosyncratic part in GDP's variance. Lastly, the paper explores the dependence of the model's results on the data set and show through a data reduction process that the idiosyncratic part of GDP's quarter-on-quarter growth can be dramatically reduced. However, this does not improve the forecasts.

81. [Linear reduction in employers' contributions](#), by Ph. Jeanfils, Ph. Delhez, L. Van Meensel and K. Burggraeve, K. Buysse, Ph. Du Caju, Y. Saks, K. Van Cauter, March 2006

Belgium is among the European countries with the largest tax wedge on earned incomes, while its employment rate is below the European average. It is also a fact that social contributions play a predominant role in the financing of social security in Belgium. Hence the idea of expanding alternative financing in order to reduce the burden on labour while maintaining the balance of public accounts. To assess the merits of various measures which might be used in such a social security reform, the Bank's new model is used to simulate cuts in employers' social security contributions and alternative financing measures: a VAT increase, introduction of a value added levy, and a general social contribution. In the case of the value added levy, the automatic financial effects on the various branches of activity are examined via national accounts data. A measure to reduce employers' contributions has a favourable impact on employment, since it encourages substitution between factors of production in favour of labour, and it enhances the competitiveness of firms. These beneficial effects are more marked if the reductions in charges are not reflected in gross pay. All compensatory measures destroy jobs but generate public revenue. A VAT increase has a highly inflationary impact and is detrimental to growth, competitiveness and employment. If the link between higher inflation and wages is neutralised, this negative impact on jobs is greatly moderated, but so is the payback for public finances. A value added levy destroys many jobs and has a major impact on competitiveness, particularly to the detriment of the most capital-intensive businesses. A general social contribution has relatively modest effects provided it does not trigger pay rises via the ensuing increase in the tax wedge.

82. [The patterns and determinants of price setting in the Belgian industry](#), by D. Cornille and M. Dossche, May 2006

The paper documents the patterns and determinants of price setting in the Belgian industry. It analyses the micro data underlying the Producer Price Index (PPI) over the period February 2001 to January 2005. On average only one out of four prices changes in a typical month, while the absolute size of a price change amounts to 6 p.c. The frequencies of price adjustment are particularly heterogeneous across sectors, which is determined by heterogeneity in the market and cost structure. The authors find no signs of downward nominal rigidity. A joint analysis of sizes and frequencies of price adjustment across time shows that price setting is characterised by both time- and state dependent pricing. About 38 p.c. of the exported goods are affected by pricing-to-market.

83. [A multi-factor model for the valuation and risk management of demand deposits](#), by H. Dewachter, M. Lyrio and K. Maes, May 2006

How to value and manage deposit accounts where deposits have a zero contractual maturity, but which, in practice, remain stable through time and are remunerated below market rates? Does the economic value of the deposit account differ from the face value and is it possible to reliably measure it? To what extent is the economic value sensitive to yield curve changes? In the paper, the authors try to answer the above questions. The valuation is performed on yield curve, deposit rate and deposit balance data between December 1994 and June 2005 for a sample of Belgian bank retail savings deposits accounts. They find that the deposits premium component of Belgian savings deposits is economically and statistically significant, though sensitive to assumptions about servicing costs and outstanding balances average decay rates. They also find that deposit liability values depreciate significantly when market rates increase, thereby offsetting some of the value losses on the asset side. The hedging characteristics of deposit accounts depend primarily on the nature of the underlying interest rate shock (yield curve level versus slope shock) and on the average decay rate. They assess the reliability of the reported point estimates and also report corresponding duration estimates that results from a dynamic replicating portfolio model approach more commonly used by large international banks.

84. [The single European electricity market: A long road to convergence](#), by F. Coppens and D. Vivet, May 2006

In the context of Working Paper no. 59 the authors argued that electricity has a number of characteristics that set it apart from other commodities. It was demonstrated that some of these characteristics might complicate the deregulation process. The current paper analyses the ongoing deregulation process in the European electricity sector and attempts to establish whether these difficulties can more readily be solved at European level. It would appear that some problems, e.g. economies of scale in electricity generation, have less of an impact at European level than within smaller national markets. However, a number of difficulties have to be overcome before a unified European electricity market can become a reality. These include the limited interconnection capacities between Member States. The EC has taken steps to improve the situation, for example by offering financial support for investments and promoting the development of regional markets as an interim measure ultimately leading to a fully integrated market. Apart from the difficulties related to electricity generation and transmission there are also exogenous factors that influence the ongoing deregulation process, e.g. the implementation of the Kyoto protocol and the dramatic increases in primary fuel prices. The paper argues that a consistent, stable and uniform European regulatory framework must be put in place if the impact of these difficulties is to be minimised.

Conventionele tekens

–	het gegeven bestaat niet of heeft geen zin
n.	niet beschikbaar
pct.	procent
p.m.	pro memorie
r	raming van de Bank

Lijst van afkortingen

LANDEN

AT	Oostenrijk
BE	België
DE	Duitsland
DK	Denemarken
EL	Griekenland
ES	Spanje
FI	Finland
FR	Frankrijk
GB	Verenigd Koninkrijk
IE	Ierland
IT	Italië
LU	Luxemburg
NL	Nederland
PT	Portugal
SE	Zweden

OVERIGE

BEVAK	Beleggingsvenootschap met vast kapitaal
BIB	Bank voor Internationale Betalingen
BBP	Bruto binnenlands product
BTW	Belasting op de toegevoegde waarde
CKP	Centrale voor kredieten aan particulieren
Coicop	Classification of individual consumption according to purpose
CPI	Consumptieprijsindex
CRB	Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
EDP	Excessive Deficit Procedure
ESCB	Europees Stelsel van Centrale Bank
ESR	Europees Systeem van Rekeningen
EU	Europese Unie
EU-15	Europese Unie, ongerekend de tien landen die op 1 mei 2004 zijn toegetreden

FOD	Federale Overheidsdienst
FPB	Federaal Planbureau
GOS	Gemenebest van Onafhankelijke Staten
HBO	Huishoudbudgetonderzoek
HICP	Geharmoniseerde Consumptieprijsindex
HWNA	Hamburgische Welt-Wirtschafts-Archiv
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IMF	Internationaal Monetair Fonds
INR	Instituut voor de nationale rekeningen
ISM	Institute for Supply Management
KMO	Kleine en middelgrote ondernemingen
MFCBH	Monetaire finale consumptieve bestedingen van de huishoudens
NACE	Nomenclatuur van de economische activiteiten van de Europese Gemeenschap
NBB	Nationale Bank van België
NCPI	Nationale Consumptieprijsindex
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PWA	Plaatselijk Werkgelegenheidsagentschap
RSVZ	Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
SEPA	Single Euro Payments Area
VTE	Voltijds Equivalent
WASO	Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg

Verantwoordelijke uitgever

J. SMETS

Directeur

Nationale Bank van België
de Berlaimontlaan 14 – BE-1000 Brussel

Contactpersoon voor het Tijdschrift

Ph. QUINTIN

Chef van het departement Communicatie en secretariaat

Tel. +32 2 221 22 41 – Fax +32 2 221 30 91
philippe.quintin@nbb.be